

1. నాయకండు - స్వేచ్ఛ వివర - 101-102
2. బద్దెన - నాటి శాస్త్ర నిర్మాత - శ్రీమలు సువేంకటేశ్వర్లు - 103-107
3. కాలిదాసు - స్తోత్రములు - శ్రీ కాశీ చంద్రా రాజు - 129-135
4. భవభూతి నాటక - శ్రీ కేశవ కవిశిల్పం శ్రీ పద్మావతి దాసులు - 151-154
5. కవి - చవి - కవిత్వ కలత్రా చున్నారామిరెడ్డి - 171-175
6. రాజరాజనరేంద్రుని చుంక తామ్రకావ్యము శ్రీ డా॥ నేలమూరి వేంకట
రమణయ్య - 177-193
7. బూకే - శ్రీ 'కరుణాకుమార' - 196-206
8. కలనూర గంప - 207-208
9. విమర్శనము - 209-211

సంపుటము 20
సంచిక 8

భూ ర త్తి

స్వభాను శ్రావణము
1943 ఆగష్టు

నా యెడంద

= 'స్నేహవిహారం' =

౧

కరములు సాచి మిత్రుఁ డనుకంపఁ గవుంగిలి నుంప నిందుగా
విరియకమున్నె బల్మి నిటు వేరొనరించి, హసించు నీ యనం
తరజని కంతమన్నదె కనంబడకున్నది; నాయెడంద తా
మరను వికాసహాస నువమారముఁ గాంచఁగనియవా? ప్రభూ!

౨

అరనిమునమ్ములోననె రయమ్మున గింగురుమంచు భూమిపైఁ
దిరుగవలంతి; నేటి కతిదీనత నొందు, తదియనద్దణో
త్కర మనునిత్యదుర్భరవిఘట్టనకుందెగ, నాయెడందబొం
గరమును జాలిఁజూచి, సరిగాఁ దిరుగం బొనరింపనే ప్రభూ!

౩

అరసికతావలంబి పరిహాసవిలాస సరోపమాపగా
దరదరవేల్లదంతరకుతంత్రవిహక్తలతావళిభయం
కరమయి, లేకమేని పరిణామమునొందని నాయెడంద పం
దిరి నికనేని కన్గొనవ? న్నహలతల్ కొనసాగఁగా ప్రభూ!

౪

సురుచిరవర్ణవాసనల సుందరమయ్య సాధితమ్మునై
 ధరపయి రాలి, దుర్జనపదాహతి దూలి, మహద్విపత్సరం
 పరలకుఁ జిక్కి, స్రుక్కి, వసివాడకపూర్వమే నాయెడంద మం
 జరిని భవత్పవిత్రపదసన్నిధి కర్తమొనర్పవా ? ప్రభూ !

౫

మెఱుఁగులబాటలోనికి గమించి, వెలుంగుచూరంగురంగుపూ
 నరుల పసిండిరేకుల పసందుల సీచరణారణాబ్జబం
 ధరకరుణాలవాప్తికి నివాళులొసంగెడు నాయెడంద గో
 పురమున నైచ్యకీటముల పుట్టల నిట్టులె యుంతువా ? ప్రభూ !

౬

అరసిన నిందెయున్నవి నమస్తమటంచును నేటికిఁ నయో
 గురశుభదృష్టి నేఁ దెలిసికోఁ ఫలమేమి ? మహాంధకార బం
 ధురమయి లోని వింతలు జనుల్ కనఁజూపని నాయెడంద మం
 దిరమున నీ తనుద్యుతులు, నీస్మితదీప్తులు నింపవా ? ప్రభూ !

బద్దైన - నీతిశాస్త్రముకైవళి

= శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లు =

ఆంధ్రభాషయొక్క కమ్యూల్గాలంకార మొసక
గిన ఆంధ్రవృత్తాలరయందు లే రెన్నిక
గన్నవారలలో బద్దైనపాటల జోకండు. ఈతర దాంధ్ర
చోడుల సంతతికి జేరిన యొక సామంతరాజు. వివసు,
తన పరిపాలనావర్ధనమును బురస్కరించుకొని, తన
పాండిత్యమును చోడుచేరికొని చోడిరాజులకే కాక
భావివృత్తాలసంతతిని అనువర్తనపాదన యగు నాదర్శ
ప్రాయమైన రాజనీతిని 'నీతిశాస్త్రముకైవళి'
యనునామమున విరచించియున్నాడు. ఈ గ్రంథమే
'బద్దైననీతులు' అను నామాంతరమున పైత్యము వ్యవహ
రింపఁబడుచున్నది. ఇది నాదర్శప్రాయము లగు రాజ
నీతులే కాక త్రికాలాభ్యాసము లైన పరమసత్యములు
(Universal truths) పైతియు విరాజిల్లుచున్నది. ఈ
గ్రంథ విమర్శనమునకు ముందు బద్దైనపాటలని కాల
మునుగూర్చి కొంత విచారించవలసియున్నది.

బద్దైనకాలము - వివిధవాదములు

ఈ బద్దైనకాలమునుగురించి రెండుమూఁడువాదములు
కన్తు. అందు 'నీతిశాస్త్రముకైవళి'ని పరిష్కరించి
ప్రకటించిన శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు, ఆంధ్ర
కవుల చరిత్రమును విరచించిన కీ. శే. కందుకూరి వీరేశ
లింగయవంతులుగారు, కళాప్రభాస్థలు, మూర్ఖ
రాయాంధ్రనిఘంటుసంపాదకులు పైన కీ. శే. జయంతి
రామయ్యపంతులుగారును దమతమ యభిప్రాయములను
చెలిపియున్నారు. వీరి యాధారములను గ్రమముగాఁ
బరిశీలించి యందలి యాదిక్రియను పరిగణింతు.

శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు పైగ్రంథము
నకుఁ జేర్చిన తమ వీతికలఁ ఈ క్రింది కాసనము
నుదాహరించిరి :

"కాసనము—శ్రీకృష్ణచేడివీతిర దక్షిణవట్టు
పానవివయాధీశ్వర వీరమాహేశ్వర కీర్తిరుధాకర
గుణరత్నకర వేంగిచాళుక్యమూలస్తంభరత్న దళితకుంభి
కుంభిబలయాంగనా గృహలోరణ వన్ననగంధవారణ

నామాది ప్రకృతిసహితం శ్రీ మానవండులేశ్వర బద్ద
(బద్దే) చోళసంప్రదమ్..." (పాశ్చాత్యవాదులవ్యుదాహరణ
భువనైకమల్లరి కాలమునాటి కాసనము).

ఈ కాసనముననుసరించి బద్దైన క్రీ. శ. ౧౦౩౦-వ
సంవత్సరమున నుండవచ్చుననిరి. కాని, ఇది వమ్మందని
నది కాదని శ్రీ కవిగారే రెండుప్రమాణములఁ జూపిరి.
అందు మొదటి దీ కాసనము చెన్నకగర గ్రంథభాండా
గారమందలి చరిత్రములోనిది గాన విశ్వసింపఁదగ
దనియు, రెండవది పైకాసనమందలి విరుదావళిగలవాఁడు
సామంతరాజమాత్రుఁడు కాఁబాలఁ దనియును దీనిని
ద్రోషిచేసిరి. ఈ ప్రకారము శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు
బద్దైనకాలము వనిశ్చయముగనే విడిచిరి.

వీమ్మట ఆంధ్రకవుల చరిత్రకారు లగు వీరేశ
లింగయగారు అట్టి విరుదులుగల సామంతరాజు లుండు
టాళ్ళర్థము కాదనియు, పై కాలనిర్ణయమును గాదని
బద్దైన ౧౨-వ శతాబ్దియనాఁడని తేల్చిరి. ఇందులకు
బద్దైనకృతిమని రామకృష్ణకవిగారు నీతిశాస్త్రముకై
వళి ౩౦-వ పుటలో నుదాహరించిన ఈ క్రిందిపద్యము
సాధారముఁ జేసికొనిరి. ఆపద్య మిది:

"పరుకడి నాంధ్రభాషఁ గల
బద్దైననీతియు సంస్కృతంబులోఁ
బరఁగుఁ బ్రతాపరుద్ర నర
పాలునిచే రదియింపఁబడ్డ యా
నరవరు-నీతిపారము వి
గం జరువం గడు మంచి దంచుఁ జె
చ్చెరఁ గవి నీతిపద్యములు
చేసె వినోదము బాలబోధకుకా."

పైపద్యమునఁ జేర్కొనఁబడిన (మొదటి)
ప్రతాపరుద్రుఁడు ౧౧౧౦ మొదలుకొని ౧౧౮౬ వఱకు
రాజ్య పాలనము చేసినవాఁ డగుటచేత బద్దైన ఆతని
తరువాతివాఁ డగుట పైపద్యమునుండి స్పష్టమగుట
౧౧౮౬-వ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతివాఁడు కావలెను.
కనుక ౧౨-వ శతాబ్దివాఁడని వీరేశలింగయగారు తేల్చిరి.

పీఠేశలింగముగారి వాద ముపయోగము, నక్రమమును. ఈ పద్యమును జూడ నిది బద్ధైక్యతయు గాదని స్పష్టముగాఁ జేయుచున్నది. ఏలవ, పై పద్యభావము ఇది : “అంధ్రమున నున్న బద్ధైస్థితియు, సంస్కృతమునఁగల ప్రతాపగుడ విరచిత నీతిసారమును వివరించుచు నుత్తములు లైన వగుట బాలబోధకై వివరించుముగాఁ గని యందలి నీతుల వసుసరించి యీ నీతిపద్ధతులఁ జేసెను.” ఇదివఱకే గ్రంథరూపముఁ జాల్చిన బద్ధైస్థితి నీతిసారముల వసుసరించి బాలబోధకై నీతిపద్ధతులఁ జేసెనని యీ పద్యము చెప్పుచుండగా, బద్ధైస్థితిని జూచి మరల బద్ధైస్థి వ్రాయుచుండుట సంబద్ధముకాదా? అందుచే నిది బద్ధైక్యతయు కాని దగుట శ్రీరామకృష్ణకవిగారి పద్యమును బద్ధైస్థితి నీతిశాస్త్రముకైవలీలఁ జేర్చుట కాధారము మృగ్యము. దాని భావ మతయుక దానిని తమ వాదమున కాధారముగా పీఠేశలింగముగారు చేసికొనుటయుఁ జింత్యమే. ఇంతే కాక, పూర్వపరసందర్భముల వసుసరించినను బద్ధైస్థితిని మొదట చేర్చుటయు, నీతిసారమును చివ్వుటఁ జేర్చుటయు బద్ధైస్థి ప్రతాపగుడనుకొని బూర్వఁడనుటకే యీ పద్యము తోడ్పడునుగాని తరువాతినాఁడయియుండవలెనని యీ పద్యము పీఠేశలింగముగారి కట్లు స్పష్టముగాఁ గానవచ్చినచో తెలియకున్నది. మఱియుఁ లై పద్యాలయమున ‘బాలబోధకై’ అని యుండుటచే, ‘రాజనీతిశాస్త్రము’ బాలురకుఁ గాఁజాలదుకదా! అంతయు కాకఁజేరినీ నీతిసార మను గ్రంథమున బద్ధైస్థి పూర్వకవిగా వ్రుతింపఁబడె”నని శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు నీతిశాస్త్ర ముక్తాంఘ్రి పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. అందుచే పైపద్యము నీతిశాస్త్రముకైవలీ, నీతిసారము రెండింటిఁగాయులు గల సుమతిశీతమునకే యన్వయించుట తపయోగించునుగాని దీనిపై గావించిన పీఠేశలింగముగారి యాహులు నిరాధారములే యగును. అందుచే బద్ధైస్థి కాలనిర్ణయము వకు మఱియుక ప్రబలాధారము చూడవలసియున్నది.

ఇక మూడవవారకు శ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులుగారు బద్ధైస్థి కాలనిర్ణయమును చెలుపు రెండు కావ్యములను సంపాదించి ప్రకటించిరి. ఈ రెండును కృష్ణాంజ్ఞానీని గన్నవరము తాలూకాయందలి కొండ (దే? వాయసి) వర గ్రామ బ్రహ్మేశ్వరస్వామి యాల

యమునందలివి. వీనిలోని మొదటి కావ్య మసంపూర్ణముగ లభించినది. మిగిలినది శిథిలమైనది. ఇది : “కావ్యము-స్వప్తి సమస్త ప్రళప్తి సహితం శ్రీమన్మహామండలేశ్వర వీరనారాయణబోధ బద్ధిగ దేవరాజులు శకవర్షంబులు ౧౧౦౩ ద్వింశ శేంటి కర్కాటక సంక్రాంతినాండు.....”

ఈ కావ్యమునఁ జెప్పిన కాలివాహనశకము ౧౧౦౩ నకు ౭౮ కలుపఁగా ౧౨౭౧ క్రీస్తుశకము అగుచున్నది. మఱియు రెండవకావ్య మిట్లున్నది :

“కావ్యము—

శ్లో. శ్రీనాథనాథినీరేజసంధూతః బ్రహ్మణః పురా,
జాతా విశ్వగుణాక్షిణులక్ష్మీ రాజసరంపరా,
తస్యాం బద్ధిగధూపా ౭ ధూ ద్వీరనారాయణాంకితః,
బోధదోరయ (ధూపా) స్వప్రత్యో ధూ దస్య నందనః.

శ్రీ కాకాడే పురాష్ట

దశ శతకాదీతే కర్కసంక్రాంతికాలే

స ప్రాదా ద్దీప మిష్ట

ప్రదమునవరతం బోధబద్ధిశీతః,

శ్రీమద్రామేశ్వరాయ

శకరవి విశదం గోంకవాంకస్య, (తే?) తే

స్తవీపార్థంచనేరేణి

జనపదమహీం విశతిద్రోణ సంఖ్యాం”

అని పూర్తిగా నున్న కావ్యమునుబట్టికూడ శ్రీ. క. ౧౨౭౧-వ సంవత్సరమని తేలుచున్నది. క్రీస్తుశకము ౧౨౭౧ ప్రాంతమున కాకతీయరాజ్యమును రుద్రమదేవి పరిపాలించుచుండెను. కనుక, బద్ధైస్థి యనువాదామెను సామంతుడై కృష్ణాతీరముం దొక చిన్న రాజ్యమును బాలించుచు నుండియుండవలెనని శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు నిర్ణయించిరి.

ఈ నిర్ణయమును బరిశీలించినను సంశయంకములు లేకపోలేదు. బద్ధైస్థి నామధేయు లనేకులు కావ్యవస్తువున్నారు. కావ్యమున నున్నంతమాత్రమున నేబద్ధైస్థి నిర్ణయించుట కాధారములు మృగ్యములే. శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారిచ్చిన చెన్నపురి భాండాగారకావ్యమునను బద్ధైస్థి నామధేయులు కలదు. ఆతఁడు ౧౦౭౦ ప్రాంతమువాఁడుగాఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. ప్రస్తుతగ్రంథ మే బద్ధైస్థి వ్రాసినదియు,

చలియడు. మఱియు, నీతికావ్యముక్తావళియందలి గద్యవనసరించి—

“గద్య. ఇది శ్రీ లక్ష్మీనల్లభ శ్రీ పాదపద్మా రాధక కమలాప్రకులపవిత్ర నన్నన గంధవారణ రాజ రాజ మనోహంక బద్దెవాఖ్యప్రణీతంబైన రాజనీతి ప్రకారం బన్నది పద్యము సంపూర్ణము.”

పై నన్ననగంధవారణత్యాగి విరచములఁ గాంచి పరిశీలించినను, చెన్ననగర భాండాగారకాపనమున పైతము “నన్నన గంధవారణవామది ప్రకృతపహితం” అనియున్నది. ఇది పైపెచ్చు రామయ్యపంతులుగారు సంపాదించిన కాపనములందే కావనవచ్చుటలేదు. ఇంతే కాక, విక్రమార్కచరిత్రమునఁ జేర్చినఁబడిన నన్నయగంధవారణుఁ డొకఁడు కలఁడు. ఈతనికి సిద్ధవంత్రి మంత్రి. ఈతని మనుమఁడైన సిద్ధవశే విక్రమార్కచరిత్రము కృతిగా నీయఁబడినది. విక్రమార్కచరిత్రమునఁ గల పద్య మిది:

“వనరుహవాభు మధ్యవుఁడు
వక్రశీ తీవుఁడు వత్సభాదళి
కునకు యగంధరుండు దితి
మూతికి దైత్యగురుండు విక్రమా
ర్కునకును భట్టిరీతి నధి
కుండగు నన్నయగంధవారణం
బునకుఁ బ్రధానుఁడై నుతులఁ
బొందెను సిద్ధవంత్రి యధ్వరకా.”

దీనివిషయమున విశేషలింగముపంతులుగా రిట్లు వ్రాసియున్నారు:

“గంగైడ-వ సంవత్సరము మొదలుకొని గంగై-వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యపాలనము చేసిన చెలనాటివోడుఁ డనఁబడెను రాజేంద్రవోడునిచే నగ్రహారాధికయును బడసిన మారన పోమయాజికి మనుమఁడగుటచే సిద్ధవంత్రి గంగై-వ సంవత్సర ప్రాంతముల నుండియుండవలెను. అప్పుడు సిద్ధవంత్రి ప్రభువైన నన్నయగంధవారణుఁడును ఇంచుమించుగా ఆకాలమునందే యుండును. ఈకాలము బద్దెనపాలని

కాపనకాలముతో బాదాపుగా పరిపూర్ణము. కాఁబట్టి యీ నన్నయగంధవారణుఁడే బద్దెనపతియేమో!”

ఈయూహ సమంజసముగానే కావనగు చున్నది. మఱియు రామయ్యపంతులుగారి నిర్ణయము నకుఁ దోడ్పడుచున్నది.

కాని పైనిర్ణయము నంగీకరించుటకుఁ బూర్వో దాహ్యమైనః—

“పరువడి వాండ్రభావఁ గల
బద్దెనీతియు సంస్కృతంబులొ
బరగు ప్రతాపరుద్ర నర
పాలునిచే రచియింపఁబడ్డ యా
నరవరు నీతిపారము...”

అను పద్యము ననుసరించి బద్దెన ప్రతాపరుద్రు నకుఁ బూర్వముఁడే యిది తోచుచున్నది. అనఁగా గంగై-వ మొదలు గంగై-వ వఱకుఁ బ్రతాపరుద్రుఁడు పాలించియుండుటచే బద్దెన గంగై-వ పూర్వము డన వలెను. ఈయూహ గంగై-వ ప్రాంతమునాఁ డన్న చెన్నపురికాపనమునకు రమారమి పరిపూర్ణమైయున్నది. పైగా, ప్రతాపరుద్రుఁడే నీతిపారమునఁ బూర్వకవిగా బద్దెనను న్నుతించెనని కవిగారు వ్రాసియున్నారు.

ఇంతకుఁ జేరిన దేమనః పై రెండు నిర్ణయముల కును బ్రతిబాధకములు పైరీతిఁ గావనవచ్చుచుండుటచే తను, నేనాడ మంగీకరించుటకును ప్రబలాధారములు లభింపకపోవుటచేతను బద్దెనకాలనిర్ణయము ఇంకను బరిశోధనీయాంశమే యైయున్నది.

బద్దెన నీతికావ్యముక్తావళి రచించుటకుఁ బూర్వము నునుతిశక్తము రచించిన ట్టిక్రింది పద్యమునఁ జెప్పి యున్నాఁ డిది రామకృష్ణకవిగాదును, దాని నంగీకరించి విశేషలింగముపంతులుగారును చేర్చినియున్నారు.

“శ్రీవిభుఁడ గర్వితారి
మౌరవరదిశనోపలభ్య జయలక్ష్మి పం
భావితుఁడ నునుతిశక్తము
గావించిన ప్రాడఁ గావ్యకమలాపనుఁడకా”.

ఈపద్యము నీతికావ్యముక్తావళి వ్రాతప్రతుల నెచ్చటను గానరాలేదనియు, గాన నంత విశ్వసనీయ ము గాదనియు ధ్రువపరిచయమైనది. * పైపద్యమున

* మా. చిత్రభాను సంవత్సర ఫాల్గున భారతి లోని ‘నునుతిశక్తము: కర్తృత్వవిచారము.’ అను వా వ్యాసము.

గురుతిథికమే ముందు ప్రాసనట్లును, "పరువడి శాంధ్ర భావం గల బద్దెనీతి..." యను పద్యమున నీతిశాస్త్ర ముక్తావళియే ముందు విరచించినట్లును బద్దెనయే చెప్పు కొనెనని యాదాహరించిన శ్రీ వీరేశలింగముగారి యూహా పరస్పర వైరుధ్యమున కాలబాలమైనది. కాన దీనివలనఁ గూడ గురుతిథికము బద్దెనకృతము కాదని యు, నాతని తరువాతి కవిచేతనే విరచింపఁబడిన దని యుఁ దలచున్నది. అందువలన బద్దెన నీతిశాస్త్ర ముక్తావళి యను గ్రంథ మొక్కదానినే రచించియు న్నాఁడనుటయే సత్యము.

గ్రంథప్రాశస్త్యము

సారస్వతమున బద్దెన నీతిశాస్త్రముక్తావళికఁ గల స్థానము ఇందలి పద్యముల ననేకులు లాక్షణికు లుదాహరించియుండుటవల్లను, భాషామాధుర్యమునను, భావ వైశిష్ట్యమునందును అంగ్రమునఁ గల రాజనీతిగ్రంథముల నుత్తము మైనదిగా నెన్నఁబడుటవలనను విదితమయి న్నది. శ్రుతాపరుగ్రునిచే విరచింపఁబడిన నీతిసార మనగ్రంథమున బద్దెన పూర్వముకవులలో వోకఁడుగా న్నుతింపఁబడినాఁడు. మడికి సింగన తన సకలనీతిసమ్మ తములో ననేకములను నీతని పద్యము లుదాహరించియు న్నాఁడు. శ్రీధరచ్యుండునును, కవిసంజీవనియుండును, రత్నాకరమునందును, శ్రబంధరాజ శ్రీవేంకటేశ్వర విజయవిలాస మను నశ్వాత్మగ్రంథమును విరచించిన వేంకటకవి లక్షణశిరోమణియుండును బద్దెన నీతిశాస్త్ర ముక్తావళియందలి పద్యముల నుదాహరించియు న్నారు.

అంగ్రమునఁ గల రాజనీతిగ్రంథములలో డేమేండుని ముద్రామాత్యము, శ్రుతాపరుగ్రుని నీతిసారము, భోజరాజనిధిమామణి మను నీతిధిమామణియు, చాళువర్య, ప్రాచీనకామందకము, ప్రాచీనపంచతంత్ర, శివదేవయ్య పురుషార్థసారము, ఆరాధ్యవేపురిస్మరతత్త్వి సారము, మడికిసింగన నీతివాక్యావళి మున్నగునవి ప్రసిద్ధ ములు. వైవానిలోఁ గొన్ని గ్రంథములు ప్రస్తుతము లభింపకపోయినను మడికిసింగన విరచించిన సకలనీతి సమ్మతమున నుదాహరింపఁబడియుండుటచే దక్కరికిలన మున వానియందలి పద్యములకన్న బద్దెన పద్యముల ప్రాధిక్యము, మాధుర్యము విశదమౌను. నీతిశాస్త్ర ముక్తావళియం దీహితీకపద్యము లీయఁబడియుండుటచే వాని నిట నుదాహరించుట చరిత్రచర్యగామే యగును.

నీతిశాస్త్రముక్తావళియందలి విషయ మారంభ పద్యముననే వివరింపఁబడియున్నది :

"రాజనీతియు నసద్రాజులక్షణమును
మంత్రమాధ్యంబు దుర్మంత్రునిధము,
సధికారవిధియుఁ గార్యనిచారము నుపాయ
గతియును రాజ్యరక్షాక్రమంబు,
ఇల నరాజకవృత్తి హితసేవకన్ధి
దుస్సేవకక్రియ దుష్టరాజ
సేవాబలము దానకీలతామహిమ వి
వేకసంగతియును లోకనీతి

పద్ధతులు....."

పై విషయములపైఁ జెప్పిన పద్యములను దిక్కు దర్శన మాత్రముగా నుదాహరించి యుందలి యాదిత్య ము నరయుండను.

రాజనీతులలో :

"న్యాయము ప్రజపెక్కుకనును
బ్రాహ్మము ప్రజశక్తి నీరి కుపాయం బగుట
న్యాయమే భండారము నర
నాయకులకు....."

న్యాయపరిపాలనావశ్యకత ప్రధానముగాఁ జెప్పఁ బడినది.

"ఆత్మ లెఱింగిన వాత్తుల
యాత్మ లెఱుంగుదురు తత్తాప్త శ్రవణ
ప్రాప్త మగుచుండుఁ గావున
నాప్త కరంపరల మంత్ర మవనిం బరికిక"

అను రాజ్యకింతరహస్య గోపనావశ్యకతయు,

"నయమునఁగాని ధూమిప్రజ
నమ్మును నమ్మినఁగాని యర్థసం
చయమును లింత్రోద్ధియము
జాలదు చాలినఁగాని శత్రులక
బయి చని యోర్వరాదు శ్రతి
పక్షమడంగినఁగాని ధూమి య
క్షయముగ నేలరాదు....."

అను లోటను—

"సతికన్న నబల వదుమతి
పతి పతి లేకున్నఁ జెడదు సత్యము ధాత్రి
పతి లేనివాఁడు సద్య
చ్యుతి వగుమతి....."

అనుచోటను

"నుండలము చెడిన పతిచెను..." అనుచోటను రాజునకును, ప్రజలకును గల యవివాధానసంబంధమును చక్కఁగాఁ జెల్పఁబడినది.

మఱియు దానకీలతా లోకనీతిపద్ధతులందలి త్రికూలాబాధ్యములను పరమసత్యము లర్చుకముగా నీగ్రంథమున వివరింపఁబడినది.

"దానగుణంబు యెన్నఁగఁ బ్ర

ధాన గుణం బది మున్ను గల్గినకా

గాని విశేషమై పురుషు

కారము నిల్పును లోభివాఁగఁ జ

న్నేని యశంబు సత్త్వము స

హిష్టుతయుక విధవంబు విద్యయుక

మానము వీరముక వృథయు

మానిసికీ....."

"ఎత్తినకాలఁ గాని నిరి

కన్నఁడు నిల్చినకాల నిల్వఁగాఁ

జిత్రము లేదు కాన నిరి

చెందిన వాడ పరోపకారముల్

హత్తి కడింగి నేయుఁ డెవ

రైనఁ బదంపడి వేఁడుకొందముకా

చిత్రమెకాని యిత్ర మను

చిత్రము పుట్టుని యెట్టివారికికా?"

అనుపద్యము లర్చుకములు, అనుపమానములు.

ఈతని కవిత్వమున వెన్నుట కొక్క పొల్లుమాటైన నుండకపోవుటేకాక :

"పాపఁగముతైపునరుల్ పోవాలించినరీలఁ

దమలోన దొరయు కల్లుములఁగూర్చి."

యన్న నూరవార్యుని వాసుడికిఁ దీఁపై యీతని పద్యము లుండును. సమస్తమును విధివిధి మన్న విషయ మెంతచక్కఁగాఁ తెప్పకో చూడుఁడు :

"అరుటయుఁ గామియు విధివళి

మను టెఱుఁగక తనవళితె యని డెందములో

వగచెడు మాధుఁ గనుంగొని

నగఁడె విధాల్పించు..."

"కానియది కాద యయ్యెడు

దాని కవశ్యంబు నవ్యధాభావ మిలకా

గానేర దింత యెఱుఁగని

మానిసి చింతాసముద్రమున్నుఁడు కాఁజే."

"కరిసన మోపి చేసినను

కల్లునిఁ గొల్చిన హీనమాడినకా

దిరిసిన ధాత్రి లోసి పర

దేశము పోయిన విద్యకర్తినకా

నిరి తనపూర్వజన్మమునఁ

జేసిన యంతయు కాక కల్లునే

పొరలిన వ్రేలబడ్డఁ దల

పోతెలు పోసిన చెచ్చునూర్చినకా."

ఈతని పద్యములమూర్త్యు, ఆర్థిక జగివిగి, ధారాశుద్ధియు నత్యుత్తమములై, తిక్కనకుఁ బూర్వమే యిట్టి కవితాపాటవము బద్దెన రపాలనినోట వెలువడుట త్యంత మోదసంధాయకము.

"ధరణియ తల్లి తకా గనిన

తల్లియ నేల్పు గుణంబు మేని కా

ధరణియ బుద్ధి రూపు కుల

భామియ సంపద బొంక నేధ పో

డరుఁ డిలఁ బ్రాపు చంపమయ

ధన్యువు క్రోధమ పాతకంబు మ

త్సరమ వివాళహేతువు వి

చారమె సారము..."

ఈవిధముగనే గ్రంథమంతయు నత్యంతశ్లాఘా పాత్రముగా వెలయుచున్నది.

ఇట్టి యుత్తమగ్రంథమునకు రెండు మూడు విధముల ప్రతులుండుటయు నందు పాఠభేదము లధికము గా నుండుటయు, ఒక ప్రతియందు మూఁడాశ్వాసము లుగా విభాగింపఁబడి యిందలి పద్యము లుండుటయు మొదలగు విషయములు కావచ్చుచుండుటచే నీ యుద్గ్రంథమును తిరిగి సవిమర్శముగా సంపాదించి ప్రకటించుట త్యాగశక్యముగా నున్నది. ఏకత్యక్తికర్త యగు బద్దెసపాలని కాలముమీఁకనే సద్విమర్శముల పరిశోధించి యాధారసహితము, నామోదితాయితము నగు నిర్ణయము గావింపవలసియున్నది.

"హెచ్.ఎం.వి."

రికార్డులలో
వాహినీ భక్త హోటలు
పాటలు

"హిస్ మాస్టర్స్ వాయిస్"

శ్రీ వి. నాగయ్య,
చేది వనజ

శ్రీమతి వి. రాజరత్నం
హేనులక

పాడినది
5 రికార్డులు
N. 18706-10

హెచ్. ఎం. వి.

గ్రామఫోన్ వ్యాపారులందరి
యొద్ద నేడే రికార్డులు దొరుకును.

దీర్ఘ కాలము ఉపయోగింపదగిన

"హెచ్.ఎం.వి."

హైఫి డెలిటీ సూదులు

● ఒక సూది చేత పెక్కు
రికార్డులను పాడించనగును.

10 సూదులు గల పాకెట్
1-కి వెల రూ. 2-4-0.

కాళిదాసు - జ్యోతిషము *

= శ్రీ డాక్టరు సి. కున్దరాజా =

జ్యోతిషదాధరణ, శక్తుపరాధరణము లను జ్యోతి
ప్రేక్షగంధములను కాళిదాసు రచించినాడని
సంస్కృత సంప్రదాయ మున్నది. వచీనులు సహితము
కాళిదాసునకు జ్యోతిషముతో మంచి పరిచయ మున్న
దని చెప్పుచు, నాతని ఆర్యభట్టుకర్వారత వచ్చినట్లుగ
పరిగణించుచున్నారు. కావున నీవిషయమును బాగుగ
విచారించవలెను.

౧. కొన్ని నక్షత్రములతో చంద్రుని సమాగమ
మును చెప్పుట యనిన నితనికి చాల ప్రీతి యని తెలి
యుచున్నది.

(అ) “కావ్యభిఖ్యా తయో రాశీ
ద్యౌజతో కృద్ధవేషయోః,
హిమనిర్మలైశ్చైవో శ్లోగే
చిత్రాచంద్రమసో రివ” (ర. వం. ౧-౪౬)

ఇచట చిత్రానక్షత్రముతో చంద్రుని సమాగమము
చెప్పినాడు. పూర్ణచంద్రుడైన నిది చైత్రమున సంభ
వము.

(ఆ) “కిమత్ర చిత్రం యది విశాఖే శిశాంక
లేఖా మమవస్తతే” (రా. ౩.)

ఇచట సామ్యము చంద్రలేఖతో, విశాఖతో
గూడిన చంద్రలేఖవలె శశుంకల కుష్మిందిపోయినది.

(ఇ) “ఏష చిత్రలేఖాద్వితీయా మూర్యశీం
గృహీత్వా విశాఖాసమీపగత ఇవ చంద్ర ఉపస్థితో
రాజన్” (వి. ౧.)

ఇచట కవిత కృత్యము పూర్ణచంద్రునితో
సమాగమ మని.

౨. చంద్రుని తలపెట్టకయే నక్షత్రములు రెండు
తోట్ల రఘువంశపు అంతిమపర్వలలో కనబడుచున్నవి.

(అ) “తా విజేహనగరీనివాసివాం
గాం గతావిన దివః పునర్యమా” (౧౧-౩౬)

రామలక్ష్మణులు పునర్యమానక్షత్రము లతో
పోల్చబడినారు.

(ఆ) “తస్య ప్రభానిర్జిత పుష్కరాగం
పామ్యం తిథౌ పుష్క మమూత పత్నీ,
తస్మి న్నపుష్కముదితే సమగ్రాం
పుష్టిం జనాః పుష్కరివ ద్విశీయే” (౧౨-౩౨)

పుత్రుడను రాజుకొడుకు పుష్కరుడు. కాంతిలో
పుష్కరాగము నతిక్రమించిన పుష్కరుడు పూర్ణచంద్రుడు
పుష్కనక్షత్రమున నుండగా జన్మించినాడు. చలిశోభ
లలో, చీకటిరాత్రులలో పునర్యమా పుష్కములు ఆకా
శమున స్పష్టముగ కనబడుటచే కవి వీరిని తీసికొనియుం
డవచ్చును. లేక శబ్దాలంకారార్థము పుష్కధాతువును
గ్రహించినాడేమో!

౩. గ్రువనక్షత్రముచుట్టును నక్షత్రములు తిరుగు
చుండు నని—

“తం ప్రీతివిళై ర్నై తైరన్వయః పారయోషితః,
శరత్సౌపన్నై జ్యోతిర్భి ర్విభావర్యివ గ్రువం”
(ర. వం. ౧౭-౩౫)

అని కలదు. అనేకనక్షత్రములతో నున్న గ్రువ
నక్షత్రమును రాత్రు లేవిధముగ నెండకాలమున జూచు
చుండునో ఆదేవిధముగ పారయోషితలు అతిథి జన్మిం
చినప్పుడు రాజపుత్రుని చూచినారు. అనేకప్రే

అన్న నే శ్రేష్ఠముదాయము లభ్యమగును. కాని ఆకావ
మున ప్రతిరాత్రి నక్షత్రములు ధ్రువముచుట్టు తేరు
చున్నవి. ఈ సామ్యము కాస్త్రప్రజ్ఞావా త్సాధ్యమే
కాని, కవికానిష్ఠమైనది కాదు.

౪. ద్విగ్రహయోగములైన చంద్రుడు—

“భూయ స్తతో రఘుపతి ర్విలసత్ప్రీతికం
అధ్యాస్త కామగతి సావరణో విమానం,
దోషాతనం బుధబృహస్పతి యోగదృశ్యే
స్తారాపతి స్తరలవిద్యు దివాద్రవ్యంబం.”

అను శ్లోకమున (౪. పం. ౧౩-౧౬) చెప్పబడి
నాడు. లంకాపురినుంచి వచ్చుచున్న రాముడు భరతు
డున్న స్థలమున దిగి, భరతలక్ష్మణులను వెంటగొని
విమాన మెక్కినాడు. ఆ సమయమున బుధగురువులతో
కలసిన చంద్రునితో రాముడు పోల్చబడినాడు. బుధు
డు ఎల్లజేళ్లలోను మూర్ఖుని సమీపవర్తియే. ఆతనితో
చేసిన చంద్రుడు క్షీణచంద్రు డగుచున్నాడు. అది
యునుగాక అట్టి చంద్రుడు గురునితో మాడి దృశ్య
మాను డగుచున్నాడట! ఇది యసంభవము. ఉదకవంత
మైన మేఘుని అధిరోహించుచున్న చంద్రు డనిమాడ
వలసివచ్చును. ప్రకృతిదృశ్యమును పరిగ గమనించి చూచి
వ్రాసిన వ్రాత గా దిది. జ్యోతిష కాస్త్రమునగూడ
బుధ గురు చంద్రపమానేత్యున విశేష మేమియు లేదు.
వరాహమిహిరుడు—

“అనితసిరి సమాగ మేల్చుచతు
ర్యుతసిమాశ్రయ సంప్రకృద్ధర్మతః,
భవతిచ లిపిపు స్త చిత్రవేదై
కధితఫలైః పరతో వికల్పసియాః.”

అని ద్విగ్రహయోగములనే వచించినాడు. (బృ.
జా. ౧౪-౫) రెంటికన్న నెక్కుడు గ్రహములున్న
తో రెండు రెండుగా విడదీసి చూడవలయును. రాసు
రాసు సర్వార్థి చైవజ్ఞులు మాడు, నాలుగు, ఐదు, ఆరు
గ్రహముల మాటమికి ఫలముల నిచ్చినారు.

“ధన్వావృత్తిలోగవాగ్ని
రేఖస్వీభాగ్నిమాక విభులక్తిః,
బహుభుక్తభాత్యయతో

బుధేందు మరపూజితై ర్యుక్తః”

అని సారావరీకారుడు కల్యాణవర్మ (౧౬-౨౦),

“తీచేందుజ్ఞ సమాగ మే బహుధనభాగ్యవోఽవసిక
ప్రియః.” అని జాతకపారిజాత (౭-౧౦) కారుడు నింది
చినారు. వరాహమిహిర, తత్సూర్యకాలములలోనివా
డైన కాలిదా సిట్టి ప్రయోగము చేసిన సమాధానము
మదురుట క్లిష్టము.

౫. మార్యచంద్రుల నీక్రింది శ్లోకములలో
జేర్చొనినాడు :

(అ) “పితుః ప్రయత్నా త్స సమగ్రసంపదః
కుతై కృరీరావయవై ద్విశేదితే,
పుటోష వృద్ధిం హరిదశ్యదీధితే
రమప్రవేశాదివ బాలచంద్రమాః”

(౪. పం. ౩-౨౨)

క్రమక్రమముగ మార్యకాంతిని గ్రహించుచు
బాలచంద్రుడు వృద్ధిహించుకట్లు దిరిగి రక్షణలో
రఘువు అభివృద్ధి నొందుచున్నాడు.

(ఆ) “తస్యా దహనరత మండితేః
పర్వాత్యయే సోమ ఇవోష్ణరశ్మయః”

(౪. పం. ౭-౩౩)

క్షీణచంద్రుడు మూర్ఖుని వదలిపోవునట్లుగా
ఇందుమఠి సోదరుడు అజాని విడచినాడు.

(ఇ) తమాహితోర్ముగ్య మదర్శనేన
ప్రజాః ప్రజార్థప్రకర్మితాంగం,
శేత్రైః పత్ర ఫృప్తి మవాప్నువద్ధి
ర్నవోదయం నాభమివోషధీసాం”

(౪. పం. ౨-౩౩)

నవోదయమైన చంద్రు డనుటచే మార్యసమీప
వర్తి యగుచున్నాడు.

(ఈ) “అభౌవధీవా మధిపస్య వృద్ధౌ
తిభౌ చ బామిత్రసజాన్వితాయాం”

(మ. పం. ౭-౧)

(ఉ) “బభౌవ సంపర్క ముపేత్య బాలా
నవేన దీక్షావిధి సాయితేన,

కలేణ భావో ర్మహాలాపసాశే
సంధ్యక్షమాశేవ కలాంకలేఖా"

(రు. సం. 2-౮)

౬. చంద్రునిలోని మచ్చ భూచ్ఛాయ యని—
"అదైమి వైవా మనఘేరి కింతు
లోకాపవాదో బలవాత్ మతోమే,
భాయాహి భూమే కృశితో మలక్యే
వాకోపితా మద్ధిమతా ప్రజాభిః"

(రు. సం. ౧౪-౪౦)

అను శ్లోకమున గలదు. నీత పరిశ్రురా లని రామునకు లేలియును. కాని జనాపవాదమునంది జాగ్రత్త తీసికొనవలెను. ఇచ్చట రాముడు చంద్రునితో పోల్చబడినాడా? అప్పుడు మచ్చ నీతభాయ కావలెను. కాని పూర్వార్థమున నది పాపగడు. లేక నీతకు చంద్రునకు సామ్య మాపాదించబడినదా? జనాప వాదమువలన ఆమెలో మచ్చ యేర్పడియుండవలెను. కాని పుంలింగవాచకములతో స్త్రీలు పోల్చబడదు. ఈ శ్లోకమున గ్రహణపరామర్శ యేమియు లేదు. కాని "అంకం కేషి" అను శ్లోకములోని "భూచ్ఛాయ మైచ్ఛక పరే" అను ముద్రసిద్ధ భావమే ఇచ్చట నుడువబడినది.

2. మూర్ఛుని ఉత్తరదిక్షిణగమనములను గురించి వాక్యములుకూడ కలవు.

(అ) "తతః ప్రతస్థే కాశేరిం

భాస్వానివ రఘుర్వికం,

కలై తు ప్రై రివోదీచ్ఛా

విధరివ్యక్ రసానివ" (రు. సం. ౪-౬౬)

ఉత్తరదిగభిముఖుడైన మూర్ఛుడు సముద్రము నంది ఉడకములను స్వీకరించుచున్నాడు. ఈ సందర్భమున "సహస్రగుణ ముత్సృష్టిస్తు మాదత్తేహి రసాన్ రవిః" (రు. సం. ౧-౧౮) ఇత్యాది పంక్తులను జ్ఞప్తి యందుంచుకొనవలెను.

(ఆ) "అగస్త్యునిహ్నదయవా క్షుహిపం

విసత్తైరా భాస్వతి పన్నీకృతే,

ఆనందశీతామివ తామృతృప్తిం

హిమగ్రుతిం మ్రోసువతీంససర్జ"

(రు. సం. ౧౬-౪౪)

మకుని కాలమున గ్రీష్మగమనందర్శనమందలి దీక్షిణము. ఉత్తరదిక్పాంశములను మూర్ఛుడు చేరు పరికి, హిమాలయములమీద హిమయాపయతో నుత్తర దిక్కు ఆనందతామృతములను విడదినది. అనగా మంచు కరగుట వారంభించినది.

(ఇ) "ప్రయయా వాతిభేయేషు

వసన్మృషిమలేషు చ,

దక్షిణాం దిశ మృతేషు

వాన్ని కేష్యివ భాస్కరః" (రు. సం. ౧౭-౨౫)

శీతకాలమున దక్షిణదిక్కుకు పోయి నక్షత్రముల మధ్య మూర్ఛు డుండునట్లు, ఆరణ్యవాసమున రాముడు ఋష్యశ్రమముల కేగి వారి యాదర మందినాడు. కాని నక్షత్రములమధ్య మూర్ఛు డుండు వేళ యేదో విచారణమీదగాని లేదు.

(ఈ) "కుచేరగుప్తాం దిశ ముష్ణరక్కా

గంతుం ప్రవృత్తే సమయం విలంభ్య,

దిగ్దక్షిణా గంధర్వవాం ముఖేన

వ్యర్జితనిశ్వాసమివోత్ససర్జ" (రు. సం. 3-౨౫)

౮. రాహు నొకసారి మరదివ్విట్టని, మరెయొక సారి గ్రహమని చెప్పబడినాడు:

(అ) "ఉపస్థితా శోణితపాకణా మే

మరద్విష శ్చాంద్రమనీ సుభేర"

(రు. సం. ౨-3౯)

(ఆ) "సంధ్యాత్రకపిశ ప్రస్థ

విరాధోనామ రాక్షసః,

అతిష్ఠ వ్యాగ్ధ మావృత్తి

రామన్యేందోరిత గ్రహః" (రు. సం. ౧౭-౨౮)

చంద్రుని మార్గమున గ్రహము కనబడునట్లు రామునికి విరాధుడు కన్పించినాడు. రాహువు వెంటనే చంద్రుని కబలించుచుకాని, రాముడు విరాధునిచే నట్లు గావించబడక, వెంటనే అతని దునిమెను. ఇది అసమ గ్రము, అసమజంసము వగు సామ్యము. వరాహమిహి రుడు రాహుకేతువులను గ్రహములుగ స్వీకరింపలేదు.

"అమృతాస్వాదవికేషా

చ్చిన్నమపి శిరః లాగురన్యేదం,

ప్రాజై రపరిత్యక్తం
గ్రహతాం యాతం వదం లేకే"

(బృ. స. ౫-౧)

అని పూర్వాచార్యులంగీకరించివా రనివాడు.

౯. గ్రహములలో కొన్ని కాలిదాసుచే తీర్చబడినవి.

(అ) "దృష్టిప్రపాతం పరిహృత్య తస్య
కామః పురస్కుక్రమిర ప్రయాణే"

(మ. సం. 3-౪3)

అని పురస్కుక్రమము చెప్పినాడు.

(ఆ) "యావదంగారకో రాశి మివానుకక్రం
ప్రతిగమనం నకరోతి"

(మ. అ. 3)

పాపరాశి అంగారకుడు వచ్చునట్లు ఇరావతి మరల వచ్చులోపలనే రాశి తప్పించుకొనిపోవలె నని వియామకుని సలహా. వక్రగతి నొందిన కులాడు పాపి. ముఖ్యముగ వక్షమకులాడు.

(ఇ) "ప్రకృతివక్రః స కస్య అవసయం గృహ్యతి"
(అ. రా. 3)

దుర్వాసుడు నై వర్తికపాత్రులను కొందిరి గ్రహములవలె ప్రకృతివక్రుడు. వక్రశబ్దము అంగారకవాచి కూడ.

౧౦. గ్రహ, వక్షత్రముల స్థితివలన కుభవేగలు కలుగుచున్న వను వాక్యములుకూడ గలవు.

(అ) "అథౌచధీనా మధిపస్య వృద్ధా
తిథౌచ బామిత్రసుదాన్వితాయాం"

పురికాచివాహ సంవర్షమున హిమవంతుడు బామిత్రసుదాన్వితమైన తిథిలో, చంద్రుడు వృద్ధి పొందుచున్నప్పుడు దీక్షను గ్రహించినాడు. లగ్నాత్మప్రభువు బామిత్రస్థానము. గ్రహరాహిత్యకర్తయే తయ్యభివ్యక్తారక మని మల్లినాధుని అభిప్రాయము. బామిత్రశబ్దము గ్రీకుభాషలోని diametros నుంచి యుత్పన్నమైన దని ఒకవాదము కలదు. దీని కర్థము "the diameter or diagonal of a parallelo-gram" అని. ఇది ప్యూత్రిసహితము. సంస్కృత ప్యూత్రి చెప్పుట కష్టసాధ్యము. సప్తమస్థానము

బాయానిమయక మగుటచే నీశబ్దము బాయామిత్ర శబ్దభవమని కొందరి మతము. ఇది అహోరాత్రము నుంచి హోరాశబ్దము వచ్చినదను బృహత్పాఠకోక్త (౧-3) నిర్వచనమునంటిది. సంస్కృతజ్యోతిషమున ననేకగ్రీకుపదములు కలవు. బృహత్పాఠకమునందలి—

"క్రియ, తామ్రే, దిరుమ, కురీ
ర, లేయపాన్దోన, జాక, కార్పాగిభ్యాః
తాక్షిక, ఆగోశో,
హృద్రోగ, క్వాంత్యభం చేత్థం" (౧-౮)

అను రాశివర్ణాయములు చాలవరకు గ్రీకు భాషలోనివే. మెగా హేరి, హిమ్మ, అర, త్యో, అస్మిజిత్, దృకాం, రిప్త, అవఫ, మనఫ, దురుధర, శేమద్రుమ, హరిజ, వేశి, అపొల్లిమ, పరాభర, హిమక, ద్యుతం, మేఘరణ ఇత్యాదు లన్నియు గ్రీకుభాష లోనివే.

కాని గ్రీకుభాషలోని యర్థముతో సంస్కృత మున బామిత్రశబ్దము ప్రయోగింపబడుట లేదు. సప్త మరాశినే బామిత్ర మని యుండుము. ఈశబ్దము భారత దేశమువకు గ్రీకుల జ్యోతిషము రాకమునుచే వచ్చినది. రాశిచక్ర మొకటి అనుబంధో నున్నప్పుడు సంస్కృత మున నీశబ్దము ప్రయోగింపబడుచువచ్చినది.

మేమ, వృషభేశ్వరిశబ్దములను కాలిదాసు వాడలేదు. మాసములను వ్యవహరించవలసినవచ్చినప్పుడు తిన్నతీత్రములను, నభిశ్యుమును వాడినాడు:

"అపాధస్య ప్రభమదివసే" (మే. మా. ౧-౨)
"ప్రత్యాసన్నే నభిసే" (మే. మా. ౧-౪)

కాలిదాసు కాలమునాటికి రాశిచక్ర విభాగ మున్నది. గ్రహముల కుచ్చనీచాది వ్యవస్థకూడ తెలి యును. క్రీస్తుపూర్వపు శతాబ్దములలోకూడ, గ్రీకు జ్యోతిషమును నురించి తెలియుటకు ముందే, భారతీ యులకు జ్యోతిషపరిచయము కలదు.

(అ) "మైత్రే ముహూర్తే శకలాంధనేన
యోగం గతా మూర్తర ఫల్గునిశు"
(మ. సం.)

మత్తైదువు రీయహూర్తమున పెండ్లికుమార్తె మైన పావ్యతి నలంకరించినాడు. మూర్త్యోదయ మైన

తర్వాత మాడవ యామమున మైత్రముహూర్తము. చంద్రుడు త్రైతరఫల్గునీయుకుడైన నేక కుభదాయక మట. కుభదాయకముగ సుత్రరఫల్గునీకృష్ణమును నేటికి కూడ మలబారుడేయు లుపయోగింతురు. “కుమారునికి ఉత్తరఫల్గుని వచ్చుపరికి తండ్రి మరణించియుండు”నని సామెతకూడ కలదు. దీనితో నక్షత్రముల సంఖ్య ఆనాటికే ఇరువదియేడని నిశ్చితమైన దని తెలియుచున్నది.

౧౧. మాలవికలోని “సోపవర్గం వో నక్షత్రం” (౪ ఆం.) అను పంక్తిలో కొన్ని నక్షత్రము లకుభదాయకము లని చెప్పబడినది. మాలవిక కారాగృహమున నున్నది. నక్షత్రతోమ ముందుటచే తర్వాంత్యర్థము కాఢింపబడినవారి నందిరిని ప్రభువు వదలివేయుమని నాడని విదూమకుడు తద్రక్షకునితో నన్నమాట రివి.

౧౨. రాహువు చెప్పబడిన రెండు జ్యోతిషములు పూర్వ మియ్యబడినవి. గ్రహణముల పంగతి యనుమేయము. కాకుంజలములోని

“ఉపరాగాంలే కళిపః

సముపగతా రోహిణీయోగం” (౭-౨౨)

అను ప్రదేశమున గ్రహణము పృష్ఠముగ చెప్పబడినది. ఈవాక్యమున ౧. ఆ, ఆ, ఇ-ల క్రింద నుదాహరింపబడిన పంక్తులతో పోల్చి చూడవలయును. విక్రమోద్యోగమున (౧-౧౦) నూడ గ్రహణ ముచ్చరించబడినది.

౧౩. గ్రహములనుగూర్చి పలికిన వాక్యములు కొన్ని కలవు.

“సత్య మర్కాచ్చ పోమాచ్చ

పర మధ్యాప్యహే పదం” (కు. పం. ౬-౧౫)

సూర్యచంద్రులకన్న ఎక్కువ యెత్తులో నున్నామని సప్తర్షు లనుచున్నారు. భూమి నుంచి గల పరిమైన దూరము గా దిది. కాని జగత్తులోని కొన్ని విభాగాలను గూర్చిన వాక్యమిది.

౧౪. “త్రాప్యా మహూర్తేల తస్య జేత
మహరకల్పం నుభుతే మహరం”

(ర. పం. ౫-౩౬)

అను జ్యోతిషములో మహూర్తకల్ప మున్నది. మైత్ర ముహూర్తము కు. పం. ౭-౬ లో కనబడుచున్నది.

౧౫. మాసములు, కాలవిభాగములు కూడ పేర్కొనబడినవి. ఋతువులు సహితము కలవు. నిద్రనుంచి విష్ణువు మేల్కొను కాలమునుగురించి “కాపాంతో మే భవతి భుజగా దుర్ధితే శార్దూపాదో” (మే. మా. ౨-౪౭) అను జ్యోతిషమున పలికినాడు. కాని ఏటికి, జ్యోతిషమునకు సంబంధము లేదు.

౧౬. రఘువు పుట్టినప్పుడు విదు గ్రహము లుచ్చలో నున్న వని—

“గ్రహైస్తకః పంచభి రుచ్చసంస్థితై
రసూర్యైః సూచితభాగ్యసంపదం”

అని (ర. పం. ౩-౧౩) పలికినాడు. ఈ ఉచ్చస్థితగ్రహములకు సూర్యసంబర్కముకూడ లేకపోవుటచే భాగ్యసంపదను సూచించుచున్నవట! ఈజ్యోత్యార్థమేమి? “విదుగ్రహము లుచ్చలో నున్నపుడు” అని యర్థమా?

బుధుడు మార్కుని సహిపవర్తి. బుధున కుచ్చకస్య; మార్కునికి మేషము. కావున వీరిద్దరికి నేక కాలమున ఉచ్చస్థితి సంభవము కాదు. అదేవిధముగ మిగిలిన రుచ్చగలిగిన కుక్రునకును బుధునితోపాటు ఉచ్చస్థితి రాదు. కావున వరాహమిహిరుని సప్త గ్రహములలో వారింటికిమాత్రమే ఉచ్చ ఏకకాలమున కలుగవచ్చును. కాళిదాసిచ్చిన పంచగ్రహోచ్చస్థితిని తత్పూర్వకాలీను లనదగిన జ్యోతిష్కు లెవ్వరును ప్పరించలేదు.

“విదు గ్రహములు ఉచ్చలో నున్నప్పుడు” అని తీసికొనినచో కాళిదాసుకాలంలో సూర్యచంద్రులు గ్రహములుగా పరిగణింపబడలే దని యనవలసినవచ్చును. కాని అప్పుడుకూడ బుధుని పరిహరించగా, నాలుగు గ్రహములకే ఉచ్చరాములు లభ్యమగును. ఉచ్చలో నున్న గ్రహములు బలిష్ఠము లని అతనికి తెలియును. కాని విడింటికి ఒకపారి ఉచ్చ లభ్యమగునా, కాదా యని విచారించక, ఉచ్చ కుభప్రద మగుటచే, ఉన్న విడింటికి నుచ్చరాక నొసగినాడు.

శేషములలో, గ్రహములనుగురించి యేమియు లేదు. తర్వాత తర్వాత భజ, శని, బుధ, శుక్ర, శుక్ర శే గ్రహములుగ స్వీకరించబడినారు. రవి, చంద్రులు తర్వాత చేర్చబడినారు. వరాహమిహిరుడు రాహుకేతువులను స్వీకరించలేదు.

కాళిదా సిట్లు రవి, బుధ, శుక్ర లేకకాలమందు ఉచ్చరాశిలో మన్నట్లు సర్వమూలముగ వ్రాయగలడా యనిన, తత్సల్యదోషము నొకచాసిని ఒనరించి నాడుకావున నిట నాశ్వర్యవడవలసిన యతసరము లేదని నాయభిప్రాయము.

౧౩. ఆదోషము— రోహిణీవక్షత్రయుక్తమైన చంద్రుడు సాయంకాలమున సుదయించుచుండగా, నతని నేదించుటకు రాశినికూడ రావలసినదిగా విశ్రమార్కరీయములో రాజా కోరినాడు.

“దేవీ విజ్ఞాపయతి మణిహర్యుష్మయే నుద ర్భవ త్చంద్రః తత్ర సన్నిహితేన దేవేన ప్రతిపాలయి తు మిచ్చామి యావద్రోహిణీ సంయోగ ఇతి” (3 అం)

అని కలదు. అది సాయంసమయ మని తర్కూ ర్యమే “కహ మిహాక్షేర తుంహాగ మభ్యుదో ముక్తో” అని పలికిన విమావకుని వాక్యమువలన తెలియుచున్నది. మార్యాప్రమయ మైనవెంటనే తూర్పున చంద్రుడు సుదయించుచున్నయెడల, నది పూర్ణిమాప్రాంతమని మనకందరకు తెలిసిన విషయమే. “దారిఅపి ఉపగేధ ఓవహారిఅం జావ మణిహమ్మిఅగదే చందపాదే అచ్చేయి” అను వర్ణనవలనకూడ పూర్ణచంద్రుడేనని తెలియుచున్నది. రోహిణీయుక్త డగు పూర్ణచంద్రుడు మనకు కార్తిక, మార్గశిరమాసములలోనే కన్పించును. వసంతావంతరము గ్రీష్మప్రారంభము కాగా మూర్ధ్వని పూజించరలె నని “వసంతాగంతరే ఉల్లాసం భావం ముక్తో మనీ ఉవచరివత్స” (3 అం) అను చిత్రలేఖా వాక్యమువలన నిది గ్రీష్మకాలమని, అవగా శ్యేష్టమాస ప్రాంత మని తెలియుచున్నది. కావున ఒకవాక్యము వలన కాలము శ్యేష్టమని, మరియొకచాసివలన కార్తిక మార్గశిరము లని తేలుచున్నది. అనూరాధావక్షత్రము తర్వాత రోహిణీవక్షత్రము యజాశ్యవత్తైత్తిరీయ సంహితలో (౪-౧౦) నుచ్చరింపబడుటచే రోహిణీ యన

శ్యేష్ట యని చెప్పవచ్చును. కాని ఇది యుక్తియుతము కాదు. ఇక్కడ రోహిణీ యన శృతికావక్షత్రము తర్వాతనే వని చెప్పకతప్పదు. ప్రైష్టలమున, నిక్కడ గూడ కార్తిదాసు తాను వ్రాయునది జ్యోతిషకాస్త్రోచితమా, కాదా యని విచారించలేదు. శుభప్రదమైన చిహ్నముల నన్నింటిని స్మరించవలెనని, రఘుజన్మకాలమున పంచగ్రహోచ్చ కలదని, తన కాలమందు గ్రహములుగా నెంచబడిన విడింటిని స్మరించివాడు.

వీటన్నిటినిబట్టి విచారించగా కాళిదాసునకు జ్యోతిషముతో నంత పరిచయము లేనని తేలుచున్నది. ఆర్యభట్టు, వరాహమిహిరారుల గ్రంథములలో విస్తృతముగా ప్రపంచంపబడిన జ్యోతిషజ్ఞాన మారని గ్రంథములలో నెచ్చటను కానరాదు. వక్షత్రములు, వానితో కలిగిడు చంద్రసమాగమము, మూర్ధ్వని ఉత్తరదక్షిణ చారణ, ధ్రువాదినక్షత్రములు, కొన్ని గ్రహములు, వాటికి మానవజీవితముపై గల ప్రభావము (Influence) మొదలైన ఇట్టి విషయములు మాత్ర మితనికి తెలియును. ఆర్యభట్టు, వరాహమిహిరారుల గ్రంథముల కేమాత్రమైన మాత్రమునలేవు.

కాళిదాసులో కనబడెడు కొన్ని జ్యోతిష విషయములు తర్వాతిరోజులలో స్థిరముగ నిలచిపోయినవి. “సప్తమయన గ్రహరాహిత్య”మని మల్లినాథుడధ్యయించెడి ‘వామిత్రగుణ’ శబ్దము ఆయర్థముతోనే వ్యవహరింపబడినది. విద్యామౌళియములో వివాహ విషయమున,

“ఇందోః కామే దళితకతే వల్లభే నోష్ణితా సాశ్చిత తస్మిన్ వధ్యా దయితమరణం ధూమిపుత్రో విధతే, వీశ్యకేత రవిజాకేత ప్రేయసో దుర్బలత్వం పాపాచారా యువతి రకులైర్దృష్ట ఇందాయులేవా”

అను శ్లోకము (౮-౪౦) కలదు. దీనిపై విష్ణుకర్మ రచించిన ‘ముహూర్త దీపికా’ వ్యాఖ్యలో

“ప్రాగ్గాచ్చుండ్రాద్యా సర్వే జామిత్రగా నకుభదామ్యః”

“త్రూరో యదివా సామ్యా లగ్నాచ్చుండ్రాచ్చ భేచరః”

ఏకోవా యది బామిత్రే

పర్యుప్రాణహతో భవేత్

(సప్తమి మతములోనిది)

“బామిత్రగా శేష్ఠఫలాస్తు సర్వే

లగ్నా చ్ఛకాంకాచ్చ వదంతి శేచిత్

(వామ దేవునిది)

అను శ్లోకము బుధాహరింపబడినది. ఏటినిబట్టి
యాడ సప్తమమున గ్రహరాహిత్యమే వివాహమునకు
కుభ మని యెంచివారని తేలుచున్నది.

కుజుని వక్రగతినిగురించి బృహత్సంహితలో

“యద్యుదయరమై ద్యక్రం

కరోతి నవమాప్తసప్తమర్జేషు

తద్వక్ర ముష్ట ముదయే

పిదాకర మగ్నివాతానాం” (౫-౧౬౬)

అని కలదు. కాలిదాసునకు మాలవికాగ్ని మిత్ర
మున “బావ అంగాలో రాశిందిఅ అణువక్కం వడిగ
మణం గకరేది” (3 అం.) అని వ్రాయువాటికి కుజుని
వక్రగతి ఆకుభకర మని తెలియును.

పంచగ్రహోచ్చ (ర. వం. 3-౧3) స్థితిని గూర్చి
స్వల్పజాతకములో వరాహమిహరుడు కొంత వివరించి
నా దని బృహత్జాతక వ్యాఖ్యాత ఉత్పలుడు—

“యతేన (వరాహమిహరేణ) సామాన్యేనైవ
స్వల్పజాతకే లభిహితం—

త్రిప్రభృతిభి రుచ్చై

ర్వృషవంశభవా భవంతి రాజాః

పంచాదిభి రన్యకులః

ధృవాశ్చ తద్వత్రికోగగతైః”

(బృ. వా. ౧౧-౧ వ్యాఖ్య)

అని వ్రాసినాడు. బృహత్జాతకమునందే—

“ఉచ్చస్య త్రికోగై ర్చలన్తై

స్త్రోగైర్విరూపతి వంశజా నరేంద్రాః

పంచాదిభి రన్యకులః

హి సైర్విత్తయుతా వభూమిపాలాః” (౧౧-౧౧)

అని వరాహమిహరుడు వచించినాడు. బృహత్జాతక
మందలి ౧౧-౧ శ్లోకముపైని ఉత్పలవ్యాఖ్యలో “వరా
హమిహరస్య యవశేష్యరమత మర్చి శేతం” అని చెప్పి
వైకుంఠాహరించిన లఘుజాతకశ్లోక విషయబడినది. దీని
వలన నీపంచగ్రహోచ్చస్థితి యను సభిప్రాయము
వరాహమిహరాత్పూర్వమే కలదని తెలియుచున్నది.
కావున “గ్రహైస్త్రైః” (ర. వం. 3-౧3) అను శ్లోక
మున “గ్రహములలో నై”దని చెప్పకొనినను, కాలి
దాసు వరాహమిహరుని తర్వాతివా డనుట కాధార
మేమియు లేదు. ఈవిషయమై జాతకపారిజాతముకూడ

“మట్టు గ్రహే షూచ్యగృహస్థితేషు

రాజాధిరాజాః కిల భూపతిః స్యాత్,

ఉచ్చంగతైః పంచభి రింద్రవంశ్యై

లగ్నస్థితే సర్వజనాదనీకః”

(2-౩౧)

అని చెప్పుచున్నది.

ప్రయాణమునకు పురస్కృతడోషమునుగురించి
విద్యామాధవీయములో,

“యద్విశ్వవర్తిష్ఠతే భృగుమత

స్తాం యోదికం వామకః

రిం కృత్వా స్వభ పంప్రయాతి స తతో

నావర్తతే దుర్మతిః”

(౧౨-౫)

అని కలదు. వ్యాఖ్యాతయగు విష్ణుశర్మ తత్ప్రాద్దులక
ముగా రల్ల, ఋషిపుత్ర, సమాసయాత్రా, అత్రి, గురు,
వరాహమిహరాదుల నుదాహరించివాడు.

సామ్యముకొరకు కాలిదాసు తెచ్చిన వక్షత్ర
ములు చాలవరకు మహాభారతములోనే కలవు. ఆ
కాలములో వది యందరకును సుపరిచితములై యున్నవి.
కాలిదా వీక్ష్యతిహదివిషయములో శేలలూరియ
సంప్రదాయములనే అనుసరించివాడు.

అగ్ని, మోటారుకారు

భీమాకు

• యునైటెడ్ ఇండియా

వార ఆంధ్ర జనరల్

ఇన్సూరెన్స్ కంపెనీ లిమిటెడ్,

యునైటెడ్ ఇండియా లైఫ్ బిల్డింగ్,

ఎస్టేబ్లిష్మెంట్, మద్రాసు.

టెలిఫోన్ : 4241.

Grams : "UNIGEN"

పోస్టుబాక్సు : 1207.

డోంగ్రే గారి

బాలామౌతము

బలహీనమైన బిడ్డలకు

పుష్టియున్ను, బలమున్ను

ఆరోగ్యము నిచ్చును.

మీ వెండ్రుకలను కాపాడుటకు
సాధనము

మీ వెండ్రుకలను కాపాడుకొనటం మీ చేతుల్లోనే వుంది... చాలా సులభం. ఈ ములు పెరగటానికి చాలా రోడ్డుతుంది. చాటి అందాన్ని కాపాడుతుంది - ఒక సీసా కామినియా నూనె (రిజిస్టర్డ్) ఆపని చేస్తుంది... మరపురానిది... దాని అద్వితీయమైన మువాసన - పేరుకు తగినట్లు పని చేస్తుంది.

1 సీసా రు. 1. 8 సీసాలు రు. 2/18.

ఒట్టో డిల్ బహార్ (రిజిస్టర్డ్)

అది మహావారమైన ఆత్మ - అసాధారణమైనది. దానితో పొల్చుదగినది యింకొకటి లేదు. టా. 500 రు. 1/8/- డ్రాం 500 రు. 0-14-0

సాల్ యెంట్ల -

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ ఆండ్

కెమికల్ కంపెనీ,

బొంబాయి, 2.

No.

భవభూతి సీత

= శ్రీ కీ. కే. కవిస్థలం కృష్ణమాచార్యులు =

సీత చూలాలు ; ఉటుసుపోకకు బొమ్మలు చూస్తోంది. వాటిని చూడనుచూడనూ తన జీవితంలోని ప్రతి చిన్న విషయమూ మనసులో తోచిపోతున్నాయి ఆమెకు. రాముడూ, లక్ష్మణుడూకూడా ఆ బొమ్మల్నే చూస్తున్నా, ఆ చూడటంలోగాని, ఆ చూపటంలో గాని ఆమె కున్నంత సరదా వాళ్ల కెవళ్లకీ లేదు. మరదళ్లను చూపుతూ చూపుతూ లక్ష్మణుడు ఊర్మిళపే రెత్తకుంటే, సీత, “అయితే, ఏ రెవరండీ?” అని ఆమెకేసి చూపుతూ అడుగుతుంది బలే గమ్మత్తుగా. అమరవాహినీ తీరంలో ఆ పుణ్యశ్రమాలను చూస్తోంటే, అక్కడి మునిపత్నులతో తాను హాయిగా గడపిన రోజులు జ్ఞాపకం

వచ్చి, ఆ ప్రాతన్నే హాతులతో మల్లీ కొంత కాలం వెళ్లబుచ్చాలని ప్రబలాటపడుతుంది సీత. ఆకొరిక వినటంతోటే రాముని లేత మనసు కరిగిపోతుంది : ‘సరే’ నంటాడు. ఇక, ఆబొమ్మల్లో దండకారణ్య దృశ్యాలు వచ్చేసరికి మరీ రసవంతం అయిపోతాయని. ఆ అరణ్యంలో తాము పడ్డ పాట్లు దంపతులకు కళ్లకు కట్టినట్టున్నాయి బొమ్మల్లో. అవి చూస్తోంటే రాముడికి కళ్లలో తడి యారటమే లేదు. “ఇహ చూడలేను బాబూ” అంటూ ఆ బొమ్మలు చూడటం అంతటితోనే ఆపేస్తాడు. అప్పటికే కునికి పాట్లు పడుతున్న సీతా అక్కడే నిద్ర పోతుంది హాయిగా.

* ‘The Heroines and the Child-heroes of the early Sanscrit Drama’ అని హతండ్రిగారి అనుద్రిత ఆంగ్ల గ్రంథం ఒకటి వున్నది. అందులోని ఒక వ్యాసానికి ఇది వా రెవరు కథకుడూ.

— కవిస్థలం శ్రీరంగాచారి.

ఎకామెకి అక్కడికే వస్తాడు దుర్ముఖుడు— ఏమో పుట్టి మునిగినట్టు! తన పాడువార్తా, తానూ! ఇటు ప్రేమ; అటు ధర్మం— ఏమి చెయ్యనూ పాలుపోవటం లేదు, పాపం, రాముడికి. అయితేమాత్రం ఎంత

నే పలా వ్రుండగలుగుతాడు? యమయాతన పడి, చివరి కెలాగో గుండె రాయిచేసు కుంటాడు. ఎండకన్నెరుగని నిండు చూలా లిని-తన నీడ, తన ప్రాణం అయిన నీతా మహాదేవిని కీకారణ్యంలో దిగబెట్టిరావటం తప్పనిసరి మైపోయింది. ఇంతటి రాక్షస కృత్యం చెయ్యవలసివచ్చినందుకు మనసారా శపించుకుంటాడు తన్నుతాను. పవిత్రప్రణ యానికి తాను చేసింది మహాపాతకం అని తెలుసు. కాని, ప్రజకోసం తనేదో మహా చేశా దనుకుని ఓదార్చుకుంటాడు తన్ను. అదుగో, అక్కడ నిద్రపోతోంది నీత, ఏ పాప మెరుగని పసిపాపలాగు. ఆమె లేక తన ప్రాణం మాత్రం ఎందుకూ?... ఎంత విశ్వాసంతో, ఎంత హాయిగా నిద్రపో తోంది! ఒక్కక్షణంలో ఎంత జరిగింది! ఆమెకు యీనిద్రా, యీహాయి మల్లీ దారుకుతాయా, కలలోగానీ? క్రూర జంతువులూ, దుష్టరాక్షసులూ పైరవిహారం చేసే ఆనదీతీరంలో, ఆ అరణ్యగర్భంలో ఏమి కాబోతోందో నీత! ఆమెతో అర్థాంగినే కాదు, నంశాంకురాన్నీ త్యజిస్తున్నాడు రాముడు. ఈ కృత్యం మహాభయంకరం. ఇది తలచటంకూడా దుర్భరం. ఏలాగూ చేసికావాలిగా? మరి దారి లేదాయె! తను కర్మఫండాలునికన్నా నాసిరకం అయిపో య్యాక, తన నీతను- ఆ పునీతను సమీపం చటానికి తగడు తాను. అలా మెల్లిగా ఆమెతలక్రిందినుండి తన చేతిని తీసి, మనసులో మన్నన కోరుతూ, జాలిగా పడతాడు ఆమె అడుగులముందు. “ఇక క్షణంలో వదిలెయ్యటం తప్పదు. ఆపని యిప్పుడే చెయ్యటం మంచిది కాదా?” అనుకుని, ఆమె

నక్కడే నిద్రపోనిచ్చి, తా నివరలకి వచ్చేస్తాడు రాముడు.

నీత నిద్రలేచింది. తాను కన్న పాడు కల నిజంలాగే తోస్తోంది. కాకుంటే, ఏదీ స్వామి? ఎప్పుడు వెళ్లాడో, ఎక్కడికి వెళ్లాడో!...రానీ మల్లీ. ఏం కేస్తుందో తెలుస్తుం దప్పుడు...ఇంతకూ కోప్పడటం-అదీ, అతనిమీద! — తన చాతనపుతుందా? ఏమో!—ఇలాంటి పిచ్చితలపుల్లో మునిగి తేలుతోందేకాని, జరిగిందేమో ఆమె ఎరుగదు. తన స్వామి- తన ప్రాణం- తన సర్వస్వం, తనేమో కోరిందని, ఆపంక పెట్టి, అమానుషంగా అంతటి అన్యాయమే చేస్తాడని ఆమె కెలా తెలుస్తుంది మరి?

రాముడేమో ఆమెమీద జాలిమా లినా భూమాతా, గంగాంబా మాత్రం ఆడుకున్నా రామెను, ఆపత్కాలంలో. ఆమె యిప్పుడున్నది పాతాళంలో. అక్కడే కన్నది కవలను. ముద్దులొలికే ఆ మొహాలు చూస్తూ, తీరని వేదన తరిగించుకుంటుంది, పాపం! అదీ ఎంతకాలం? చనుబాలు మరవలేనంతవరకే. ఆప్రాయం రాగానే, వాల్మీకిప్రాపులో పెరుగవలసివుండటంచేత, తల్లిమొహం దూరమైంది పిల్లలకు. నీత భర్తను చూడరాదుకదా, ఇక చిడ్డల్ని చూడబోదు. క్షణ మొకయుగంగా గడుపు తోంది జీవితం. పిల్లల్ని కంటేమాత్రం?— ఆ పాలబుగ్గల్ని భర్త ముద్దాటటం చూచి పొంగిపోవద్దా? ఇంతకూ నోమునోచినమ్మ కాదుగా తను!

రాముడుమాత్రం ఏం సుఖిస్తున్నా డని?—నీతకంటే కుంగిపోతున్నాడు, పాపం. అహోరాత్రాలూ ఒకే వేదన, ఒకే

యాతన—“అట్లాంటి యిట్లానికి అంతటి అన్యాయం చేశానే” అని. నిద్ర, ఆహారం— అంటే ఏమిటి అంటాడు. కాని, రాముని యీశ్వరీ, యీగతి సీతకు తెలిస్తేనేగాని లాభం లేదు. ఆమెదీ అదృష్టం—వియోగంలో ఒక్కసారి అతని అమృతస్పర్శలో ఆమె ఒట్టుమరిచింది.

దండకారణ్యం. సవిత్వపూజకోసం గోదావరిలోనుండి వస్తోంది సీత. అప్పుడు చూస్తుంది, వనదేవత వానంతిలో చిరపరిచిత దృశ్యాలు చూస్తున్న రాముణ్ణి. నిజంగా భవభూతి తన పనితనం చూపింది యిక్కడే. ఈ పన్ని వేళం కాళిదాసుకళకు వన్నెలు దిద్దింది. దుష్కర్మతుని పశ్చాత్తాపం శకుంతల చూడలేదు; సానుమతి చెప్పితే వినింది, అంతే. కాని, యిక్కడ—తన వియోగం రాముని గుండె నెలా నమిలి మ్రొంగుతోందో కల్లారా చూస్తుంది సీత. చూచి ఏడుస్తుంది; చూడ లేక మూర్ఛపోతుంది. అతని కింతటి కష్టం కలిగించినందుకు తన్ను తాను ఆడిపోసుకుంటుంది. ఈయడవిలోనే సీతతో అనుభవించిన స్వర్ణయువరాత్రులు క్షాపకం చేస్తూ వానంతి రాముని వేధిస్తూంటే, ఆమెను నిందిస్తుంది సీత. ఆమె తిరస్కరణలో పుండబట్టి రాము డామెను చూడలేడు. ఆమె యేమో రాముని కల్లారా చూచి, మధుకీలలంటే ఏమిటో, అనుభవించి తెలుసుకుంది.

వీరి వియోగం ముగియవస్తోంది. వశిష్టాదులు ఋష్యశృంగుని ఆశ్రమంనుండి వస్తూ, సీతకు జరిగిన అన్యాయం విని, అయోధ్యలో అడుగు పెట్టరా దని నిశ్చయించుకుంటారు. ఏ అడవిలోనో కట్టె మూసుకుని కాలం గడుపుదా మనుకుని

వాల్మీకిఆశ్రమానికి వెడతారు. యాగాశ్వం వెంట రామలక్ష్మణాదులూ అయోధ్యనుండి అక్కడికే వస్తారు. రాకరాక వచ్చిన అతిథుల్ని ఆదరించటానికని అంతర్నాటకం తయారుచేశాడు వాల్మీకి. అందులో అప్పర నలు ఆడతారు. కథ సీత జీవితం; అడవిలో విడిచినవచ్చినప్పటినుండి. తన వేషం తానే వెయ్యటానికి సాతాళంనుండి వచ్చివున్నది సీత. నాటకం సాంతంగా చూడటం దుర్భర మవుతోంది రాముడికి. ఆఖరుకు, అరుంధతి మూలాన్ని మళ్ళీ కలుసుకుంటారు సీతా, రాముడూ, మంగళం పాడుతోంటే మైమరుస్తారందరూ.

సంస్కృతంలో, నాటకనాయికల్లో భవభూతిసీత అతిలోకసృష్టి. ప్రేమ, సహనం, అమాయకత్వం అన్నీ యీద్రవాపంలో లాగు విశిష్టంగా కలిసిపోయాయి ఆమెలో. ఒక్క శకుంతల తప్పితే, ఆమె అద్వితీయ. ఆ శకుంతలను మాత్రం ఎంతోకాలం పోల్చలేము సీతతో. వియోగంకలిగించినవి ఇద్దరినీ భిన్నపరిస్థితులు. కారణాలేవైనా ఫలితాశాలుమాత్రం ఇద్దరినీ దాదాపు ఒక్కటే. వియోగంలో యిద్దరూ చాలాకాలం తప్తలే. కాని, సీతవియోగం దీర్ఘతరం. సీతకూ, శకుంతలకూ పున్న సామ్యం యీ ఒక్కవిషయంలోనే. తక్కిన వాటిల్లో ఎవరి దారి వారిదే. శకుంతలది ఊహాప్రపంచం. సీతలోకం వాస్తవికం. ఆమె లాగు లోకంపోకడ ఎరుగని మాడ్డరాలు కాదు సీత; అనుభవశాలి, అర్ధిహృదయ. సుఖదుఃఖాలు చవిచూచి, వెగిటు చేసింది. స్వామి యెందుకు త్యజించాడో బోధపడదు శకుంతలకు. తన కష్టాలు ఆమూలాగ్రంగా అర్థం

చేసుకుంది నీత. నిజం తెలియక, శకుంతల భర్తను నానామాటలూ అంటుంది. అడక తైరలోలాగు అటు ధర్మం, ఇటు ప్రేమ—వీటిమధ్య చిక్కి రాముడు పడ్డ పాట్లు చూచి నీత జాలిపడుతుంది. వియోగం కలిగినప్పుడు యిద్దరూ గర్భిణులే. కాని, ఆవియోగంలో నీతదుఃఖమే మరి దుర్భరం.

దెబ్బతిన్న శకుంతలహృదయానికి భరతుడైనా శున్నాడు. నీత ఆభాగ్యంకూడా నోచుకోలేదుగా, పాపం!

ఉత్తరరామచరిత్రలో చెప్పకోదగ్గ కథ యేమో లేదుగాని, మరిచిపోలేని నీత మాత్రం వుంది—యింకేం?

అంగ్రుల మానసికోత్సవములు—౧. పరసేనాజయంతి

క వి : ర వి

[గతపండిత రచనాం]

సూర్యుని ఆత్మకథ

= కవికోకిల శ్రీ దువ్వూరి రామిరెడ్డి =

జనకజనయిత్ర భావముల్ సమత గలసి-యర్థనారీశ్వరం బైన యాదిశక్తి
ప్రకృతి పురుషనమ్మేళన భవ్యమూర్తి-విశ్వజనని వర్ధిల్లు దుర్వీక్యకాంతి.

ఆమహామాత యగ్నిగోళాండములను-పెట్టె, నం దొక్కటాకటియు బ్రదిలి భాను
బింబములు పుట్టి యాకాశవీధి కెగసె;-అనుజ లందరలో నేన యల్పతనుడ.

అన్నల నొక్కడొక్కడు మహాద్భుతశక్తి నమున్నతాత్ముడై
మిన్నున సర్వసంపదల మీరుచు రాజ్యము లేల, నీవు ఈ
తెన్నున బొట్టుగింజ వయి దేనికి నెక్కకయుండ గాంచి నా
కన్నులు కాయగాచె గొడుకా యని తల్లి సడించు మాటికి.

అది యటు లుండ, నాయొడలియందు వికారపు నల్లమచ్చలుం
బొడలిన జూచి "యమ్మకడుపుం తెడబుట్టినవాడ"వంచు న
న్నదవదపెట్టి కాలొడిసి యంతనె గిర్రని త్రిప్పిత్రిప్పియుం
జడలున బైకితో విసరె జండసమీరము రేగి చుట్టక.

ఆదుర్వారమహోగ్రదిర్భయవాతాలోల కాదంబినీ
ప్రాదుర్భూత తమఃపరంపర దిశాభాగంబులం గప్పె; ను
ల్కాదండంబులు బాణవేగమున రాలంజొచ్చె; సత్తత్ర ధూ
ళి దిగ్భ్రాంతి చెలంగె; నింగి రొడగొల్పెం గ్రిందుమీదైవటుల్.
మననాతీత మనోజవంబున సభోమార్గంబునం బోవుచో
మును నం దాకిన తారకల్ పగిలి దుమ్ముం ధూళిగా రేగి నా
వెనువెంటం బరతెంచ, బాడవడియెన్ విస్వది స్వర్గంగ మ
త్తనుసంతాపము వాప శీతజలపాతంబై సమీపించెనా.

అప్పటి నామనోనుభవ మద్భుత మేమని చెప్పవచ్చు! నే
నుప్పర మేగునప్పడు నుదాత్కర మొయ్యన గ్రిందబారున

ట్టొప్పెను ; బోవబోవ బయి నోరల గ్రింద నమేయగోళముల్
గప్పిన యంతరాళము వికస్వరమై కనువిం దొనరెచుక.

వారణము వారిమగ్న కుంభస్థలంబు-నెత్త, వలయంబు క్రమవృద్ధి నొత్తినట్లుల
తైకి జనుచుండ, మిన్నులు వడ్డచోటి-పరిధి, వామనరూపంబుపగిది నెదిగె.

పుష్కలావర్తకంబులు పొదలివట్లు-తారకాధూళి మొత్తమై తనర, నందు
మడితుపానులు లోలోన నుడిసి రేగి-ప్రథిత నటరాజ తాండవ భ్రాంతి గొలుపు.

తేలెడు తెట్టెలా పగడదీపు లనక మెలమెల్ల దారకా
బాలము లేడకో చనెడు బాడ గనంబడు ; దోకచుక్కలు
ద్యేలరయంబునక గగనవీధి గ్రమించి నటన్మయూరపిం
ఛాలయ పుచ్చవిభ్రమము లన్ని దెనల్ ప్రసరింపజేసిడిక.

తెలుపు పనుపును నెరుపు లేమొలక నీలి-రంగులం బొల్పు తారలు నింగి వ్రేల,
మాపు, బహువర్ణ విద్యుత్ప్రదీపికలను-అందగిలు పెండ్లిపందిరి యనగ దోచు.

ప్రళయవాత నిరంతరావర్తమందు-దోకచుక్క దగుల్కొని తొలగలేక
తిరిగె నన దారకారాశి దిరుగుచుండె-నుల్కలం గురిపించుచు నుప్పరమున.

పంక నిర్మగ్నమయి లేవ వలనుపడక-ధూమ్రబృహదశ్వ మొక్కటి దోచె మింట ;
దాని దప్పింప క్షణమైన దడవులేక-యతుల జవమున వైపైకి నరుగుచుంటి.

నిలువక కొంతకాల మటు నే బయి కేగుచు నుంటిగాని యు
జ్వలదుడుకుఖండమండలనిబంధమునం బడి చిక్కుకొంటి ; ఆ
స్థలము పరిక్రమింప బలదర్పము చాలమి గొంతకాల మా
కులపడి దారిచేయుటకు గుమ్మరిసా రెగతిగ భ్రమించితిక.

పరిసరధూళి మేఘములు పాయలుగా బరికీర్ణమాదు లో
విరివిడి మత్తనుభ్రమణ వృత్తమునం బడి భీషణాగ్నికిం
గరగి మదీయదేహమును గ్రచ్చుకొనంగ, దదాది రాశి దు
ర్భరమయి యన్నలట్లు బలవంతుడనై యభివృద్ధి నొందితిక.

ఇట్లు లుండగ నాకన్న నెన్ని రెట్లా-ఘనతరం బగు తార నాకడకు రాగ
మించు భయమున మేను కుంచించి యొదిగి-గతుకులో బడ్డ బండినా గవలెపోతి.

బాదబాదగా లోడలోడగా-కదలెడు నాదేహమందు గణితలు పుట్టె ;
ముదిరి యవి పెద్దవాయెను;-కుదుటును మెయి తూకువాసి గునుకుచు నుంటి.

భ్రమణ విస్తారవేగ దుర్వారహితకి-గణిత లెల్ల వృంతయ్యతి గాంచి చెదరి
బహుళదూరంబునం బడి భ్రమయుచుండె;-అక్షమును జక్రమటు నన్న నాశ్రయించి.

అందు నొక్కటి మీపృథ్వి యా గుమార;-కాని, దానికి నొక పెద్ద కణిత పుట్టె ;
అదియు గాలక్రమంబున ముదిరి, వీడి,-సోమవింబంబునా భువిచుట్టు దిరుగు.

ఇవి యెల్ల వచియింప గొన్ని నిమిషాలే యైన, నెన్నెన్నో కో
ట్లపు వర్షంబులు చెల్లె దద్విషయముల సాంతంబుగా నృప్తికాక;
కవి, సిభావవిహారఫలసము విఖ్యాతంబుగా సాగ గ్రో
త్తవి విశ్వాద్యుత దృశ్యమార్గములు మోడస్ఫూర్తి నూచించితి.

మాటాడ దలచియును నా-నోటను దడి లేక యడ్డునుడివిన నేమో
లోటగు ననుకొని వెరగుం-బాటున రవిజీవితంబు బాయక వింటి.

విని యిటు లంటి : నోప్రభున, విస్మయచిత్తుడ నైతి మీచరి
త్రను విని ; విశ్వదర్శనము తస్మయతం గలిగించి నామనం
బున నవవిజ్ఞ తాంకురము మోసిడజేసెను; మూఢభక్తివ
ర్తిని త్రుటిమాత్ర సత్యపరిధి నిలబెట్టితి వయ్య భాస్కరా.

ఎనను సంశయములు నా-మానసమున నంకురించె; మనవి యొనర్తు;
భానుం డొకడే యని యా-మానితుడు మీరె యని భ్రమం గొనియుంటి.

మీమాటలు విన్నంతట-వ్యామోహము కొంత దొలగె, నైననుగానీ
వ్యోమము గాలించిన ది-క్షీమల బరసూర్యు డెవడు చిక్కడు దృష్టి.

నీదు సందేహమున గొంత నిజము గలదు;-ఈప్రపంచమునకు నేన యినుడ నాడు;
తక్కు భాస్కరు లూహింప దరముగాని-దూరమున నుంట జక్కలై తోచుచుండ్రు.

వారిచుట్టును గ్రహములు భ్రమయుచున్నె?-వారలకు నిట్టి ధరణులు ప్రజలు గలరె?
అంద రర్కుల గుఱిలో నణచుకొన్న-విశ్వకర్పర మది యెంతవిస్తృతంబా !

చాల సూర్య లేకాకులై సంచరింతు;-కొందరను జట్టి గ్రహము లందందు దిరుగు;
ఉష్ణ మనుకూలసిద్ధమై యొప్పకతన-బ్రస్తుతము ఛాత్రి గొనసాగు బ్రాణిసృష్టి.

వసుధ సంతట నెందరు ప్రజలు గలరొ-అన్ని తారక లొప్పరు నాకనమున ;
ప్రాత తారలు చల్లారి భస్మమైన-గ్రోత తారలు పుట్టు నేకోణమందొ.

విశ్వవైకాల్య మింతని విశదపరుప-వలనుపడబోదు నావంటివానికైన ;
నిఖిల సారకుటుంబముల్ నియతి లేక-చెదర జల్లిన విధమున గుదిరియుండు.

అరయ, నిరువదిలక్షల యంతరీప-విశ్వములు గ్రాలు బ్రహ్మాండ విపులకుక్షి ;
నందు నొక దీవి నారాజ్యమా గుమార, -యితర దీవుల కిట్టులే యినులు గలరు.

*మనకు దగ్గరగా నున్న యినుని రశ్మి-ధరణి కేరంగ నై దేండ్లు జరుగవలయు ;
దూరతములైన సూర్యుల దొరగు కాంతి-ప్రాకు బదునాల్గుకోట్ల వర్షముల నిలకు.

ఎనిమిది నిమిషంబులలో-ననయము మత్కాంతి భూమి కరుగుచునుండు ;
గనుగొనుమ పోల్చి యెంతటి-ఘనవిస్తృతి గలదొ విశ్వకర్పరమునకు.

ధరణికన్న నే దశలక్షల తరము లెచ్చు;-మరియు నాకంటె దశలక్షతరము లెచ్చు
గలుగు నెన్నెన్నో తారలు గలవు చదల;-అన గొనయు లేని యాస్పష్టి కంతు లేదు.

ఇది యెట్లు సంభవించును?-మొదలుం దుది లేని దొకటి మొనయునె? శంకా
స్వదమగు మీమాటలు; న-య్యది యెటు లాహింపవచ్చు నన, రవి యనియె.

తారల్ పుట్టును, చచ్చి భస్మమగు; దదృశ్యంబై వేరొక్క యా
కారంబుం గొని నూత్నజీవనముతో గంపించు; గల్లోలిసి
పూరం బింకియు బాష్పమై జలదమై పూరించు వర్షంబు; నీ
దారిక విశ్వ మనంతరజ్జవటు నిత్యంబై ప్రమించుంగదా.

స్థితియు రూపంబు మారును శేటు లేదు-అసలు వస్తువునకు నెప్పు డరయుమోయి;
మంటిగోడ వాన గరంగి మన్నుగాగ-అదియె పరగృహనిర్మాణ మందు నొదవు.

సృష్టిలేని క్షణంబు నూహింపలేము;-విలయ ముండని క్రుతిని భావించలేము;
ప్రతినిమేషము భిన్నాంబుపూర మగుచు-బారు జీవనది యగు విశ్వంబు సఖుడ.

భానుకుటుంబములకు నా-భానుల కటు తప్పకుండ బ్రళయము గల్గు ;
గాని, యిటు విశ్వమంతకు-నేనాడును లేదు విలయ; మిది సత్యంబా.

అన విని గర్వలేశము హృదంతరమందు జరింప, లోన నే
ననుకొనుచుంటి : సూర్యుని నియంతృత రాజ్యము విశ్వవీధిలో
అణురజమంత యో ననుచు; సంత వసుంధర జ్ఞప్తిరాగ సి
గ్గున దల పంచి నాతలపు గూఢముగా నవరించి పల్కితి.

ఇంతటి సత్యప్రియులను-ఇంతటి నిర్లభ్యమతుల నెందును గన, మీ
స్వాంతంబున గాంతాశము-చింతాకంతయును లేక చెప్పితి రిటుల.

నాకన్న మహాసీయులైన రపు లున్నారన్న మీమాటకు
నాకుం జోద్యము గల్గె; నన్యరవి యొన్నత్యంబు నిష్కైతవ
ప్రాకామ్యంబున వర్ణనల్ నలుపు స్వార్థత్యాగసంపత్తి మీ
ధీకారుణ్యము గౌరవంబు చెలుపుం చెల్లంబుగ భాస్కరా.

పలుమరు నీరజాతహీతు బ్రస్తుతియించి, యనంతరంబు మీ
వలన ననంతవిశ్వపరిపాలనగు వ్రసమస్త ధర్మయుల్
వెలితి దొలంగ వింటి బహువిజ్ఞత చేకురె; నైనగాని మా
యిల మిము వీడి యవ్వల నెఱుట్టుల నుండెనో చెప్ప వేడెద.

తమకు ముద్దుల కూతురు ధరణిదేవి-చిన్నదయ్యను వయసులో జిన్నదయ్య
బ్రాణికోటుల భరియించు భవ్యవృత్తి-మహితయాచ తెలంగు మామాతృభూమి.

అని నే విన్నవ మాచరింప విని నెయ్యంబార సూర్యుండు నీ
ఘనవిజ్ఞాన తృషాపనోదముగ వక్కాణింతు భూదేవి గాం
చిన మార్పుల్ పరిణామనంచరణ నిశ్చేదీవిశేషంబుల
వినవోయీ కవితాతపస్వి, యని గావించెం గథారంభమున్.

[నశేషము]

వేటారి—

సుందరకాశ్మీగారి

సుందరరసము

సరస్వతీవామహాములకు సందేవి

గుణము ప్రత్యక్షము
అనుభవనిర్దము. ఇదెక్కడు
అదసరంలేదు. ఎటువంటిసవా
మహాలనైనాకు దుర్బును
రంమారుక-

అర్చరసాయనశాలముక్త్యల

కల్పబౌషధాలుయెప్పుడు
తప్పిపోవు

అతిమూత్రం, కీళ్ల వాతం, ఉబ్బసం,
క్షయ, రక్తపుపోటు, అగ్నిమాంద్యం,
తదితర అస్మికాల స్త్రీలవ్యాధులకు,
దీర్ఘవ్యాధులకు, తప్పక గుణమిచ్చును.

భాతుపుష్టికి స్వయముగా చికిత్స
చేయవలసి యున్నది. గుణం కనిపిం
చకపోతే సాము వాపసుచేస్తాము.
నేరుగా సంప్రతించవచ్చును. లేక
వ్రాసుకొనవచ్చును.

కల్పవండిత ఇ. శ్రీనివాసాచారి,
వాగ్గేరరావుకోడ్డు, త్యాగరాయనగర్,
మద్రాసు.

డా॥ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తికాశ్మీ
డి నన్ను, రాజమండ్రి.

ప్రకటన

బౌషధములను తయారు చేయు
దినుసులన్నిటికిని ధరలు విపరీత
ముగ పెరిగిపోయినవి. అందుచే
మేముకూడ కొన్ని మందులకు ధర
లను కొద్దిగ పెంచినవలసి వచ్చినది.
మరియు జనరలుగ ఇచ్చుచున్న రెండు
అణాలు కమీషనును కూడ తగ్గించడ
మైనది. గాన ఈవిషయము అందర
కును తెలియపర్చడమైనది.

ఇట్లు,

డాక్టర్ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తికాశ్మీ.

రాజాస్నో బుడ్డి ఖరీదు రు. 1/-

రాజరాజనరేంద్రుని మంధతామృతాసనము

= శ్రీ డా. నేలటూరి వెంకటరమణయ్య =

కాసనలక్ష్మి:—తూర్పుగోదావరిజిల్లా ఆలమారు పోస్టాఫీసునకు సంబంధించిన గుమ్మరేణువాస్త్రవృత్తి లగు శ్రీ యండ్రే పీఠాజాగారి మూలమున ఈకాసనము ప్రచురణార్థము శ్రీ భారతీపత్రికాధిపతుల కడకు పంపబడెను. పరిష్కరణార్థము వారివ్యాసా నాయుద్దిగి వచ్చినది. రామచంద్రాపురం తాలూకాలోని మండపేటగ్రామమున ఇంద్రప్రసాదులు ద్రవ్యమండగా మూడు గజములలోనున గానవచ్చిన మట్టిపండయందీకాసనము తొరకవట.

స్వరూపాదికము:—వరాహముద్రతో గూడిన రాగికడియమునకు గూర్చబడిన మూడు రాగిరేకులపై నీకాసనము తెక్కబడియున్నది. ఇం దొక్కొక్క రేకుయొక్క నీడివి అం. ౯, చెడలుపు అం. 3. ౧. రేకుల కన్నిటిని ఆంచులు కట్టియున్నవి. మొదటిరేకు మొదటిద్రక్క వ్రాత లేదు. మొదటిరేకు రెండవ ద్రక్క ౧౫ పంక్తులును, రెండవరేకున కిద్రక్కలను, మూడవరేకు మొదటిద్రక్కను నొక్కొక్కద్రక్కకు పదహారసంఖ్యలును, మూడవరేకు రెండవద్రక్క ౬ పంక్తులును మొత్తముమీద కాసనముం దంతటను ౬౯ పంక్తుల వ్రాత గలదు. కడియముయొక్క మందము అం. .3౫, నడిమికొలత అం. ౪. భారతీకార్యస్థానమునకు వచ్చురకు కడియము నటుకువడలేదు. నా కోరికమీదనే యది ఛేదించబడినది. కడియముతోగూడ రేకుల తూకము అయినన్నర పానులు, లేక గుహరు ౨౧౫ తులములు.

ముద్రక:—ఈకాసనవలయుముతో రాజముద్రక తాపటము నేయబడియున్నది. ఇది కలిపించికాసనపు ముద్రకంపై వేసినది; అంత చక్కనిదికూడ కాదు.

దీని నడిమికొలత అం. ౨.౬. అంచుల మందము అం. .3. ముద్రకకు రెండుతలముల నంచులు గట్టబడి యున్నవి. క్రిందివైపు అం. .౬ యెత్తును, అం. ౪.౪ చుట్టుకొలత గల పొద్దును దీర్చి దాని యడుగున నాలుగు వైపులను నాలుగు పెద్దదళములును, మూలలందు దళ లేకములును గల పువ్వురూపముగ జేసి దాని యధో తలమున కొక రేకు వంటించి యారేకును కడియము కొనలు గలియు తావు మరుగుపడునట్లు చుట్టి దాని నిటువట్లు గదలనీయక గడియమున కరికించి భద్రముగ దాపటముజేసియున్నది. ముద్రకయుపరితలము దన్న భక్తియున గానవచ్చెడు ‘శ్రీ క్రిభువనాంకుశి’ యను పోతయక్షరముల పంక్తివల్ల రెండుభాగములుగ విభజింపబడుచున్నది. ఈపంక్తికి వైభాగమున మధ్య ప్రదేశమున నెడమయొళుమై పడుగిడుచుండునట్లు గాన వచ్చు వరాహాచింబమును, దాని ముఖమున కెదుట శంఖమును, బుచ్చమునకు చెమక డమరును గానవచ్చుచున్నవి. ఈవరాహాచింబముయొక్క పీఠున కగువ నూర్యచంద్రభ్రతిచ్చిములు దెలియవచ్చెడివి. పై యక్షరపంక్తికి క్రిందిభాగమున నెడమకొనయడుగున నధోముఖముగ నడ్డముగ బండవేసిన యంకుశమును, దానికి దిగువ నెడమవైపునుండి వరుసగ నొక చిరు గదైయు, చతుర్దళములతోడను, నన్నియ యుపదళములతోడను గూడిన వికసితపువ్వు మొక్కటియు, కామతోడి మొగ్గ యొక్కటియు గానవచ్చుచున్నవి.

కాసనస్థితి:—కాసనము చక్కని స్థితియందున్నది. చిరకాలము భూస్థాపిత మైయుండిన కారణమున నెక్కుతావుల చిలుము దట్టముగ నావరించుకొనియుండినను, కాసన మెచ్చుటను జెడిపలేదు. లోతుగ తెక్కబడియుండుటచే నక్షరములు

మాసిపోక పుష్టముగ నగవడుచున్నది. కాని కాసన గ్రంథమున దవ్య లనేకములు గలవు. దీనికి ముఖ్యకారణము లేఖకుని యభాగ్రతయే. కాసనము తెనుగవ ప్పుడు పెక్కు స్థలములయందు మాటలను దిగబెడిచి నాడు. యా: పంక్తులు—4. 'చక్రవర్తికాసవిక్రమః' అనుటకు బదులు 'పదిక్రమః'ను దిగమింగి 'చక్రవర్తి' యనియే యనియనప్రభును వదలివేయున్నాడు. 11. 'సింహాసనా' యనుటకు 'సింహాసా' యనియు, 12. 'చక్రవర్తికామృతేషు' అనుటకు బదులు 'చక్ర వర్తికామృత' అనియు వ్రాయబడియున్నది. ఇట్టివి పెక్కు గుణింకపు తవ్యల మాట ప్రత్యేకించి చెప్పర లవినదిలేదు.

అక్షరస్వరూపము:—అక్షరస్వరూపమునుగూర్చి తెలుపదగిన విశేషములేమి లేనియు లేవు. శ్రీ. 4. ౧౧-వ శతాబ్దపూర్వార్థమున బుట్టిన దానకాసనముల లోని యక్షరముల వంటివే ఇందలి యక్షరములును. అక్షరముల పోలికలనుబట్టి కలిదిట్టి నందంపూండికాసన ములు దీనికి సన్నిహితము లవదగియున్నవి. వర్ణస్వరూప మిట్లు సామాన్యమే యైనన, నప్పటి పూర్వరూపకర్మ కాసనములలో సాధారణముగ గానరాని వర్ణము లిందు లెందు పొడకట్టుచున్నవి. అం దొకటి 'ఊ' కారము. ఇప్పటి 'ఊ' కారము నిది కొంత పోలియున్నను, రూపమున గొంత భేదము దలియవచ్చుచున్నది. దావలి నంపు గల కొడవలివంటి యాకారము దీనిది. నెత్తిపై నీడి యుండు తావున నూక్కులమయైన యూర్ధ్వలేఖ యొక్కటి గలదు; పొక్కిలి లేదు; దీర్ఘమును మోచిం చుటకై రెండు భుజముల మధ్య తలను మోదికిని, తోకను గ్రొదికిని ద్రిప్పి నిలువుగ వ్రాయబడిన తొమ్మిదవ సం ఖ్యునబోలిన చిహ్న మొకటి గానవచ్చుచున్నది (యా: రే 3, ప్ర ౧, పం. ౧౪). రెండవది 'ఓ' కారము. దీనిని, ఇప్పటి 'ఓ' కారమునకును గల భేద మత్యల్పము. తల యించుక పెద్దది; పొక్కిలి లేదు (యా: రే 3, ప్ర ౨, పం ౨.).

గుణింకము:—హల్పంయుక్త 'ఏ' కార 'ఓ' కారముల ప్రాప్తదీర్ఘ భేదమును మోచింపుటకు వ్రాచిన కాసనములందుకలె నిందును బ్రత్యేకచిహ్న మేమియు

గానరాదు. సందర్భానుసారముగ బాతకు రీ భేదమును నిర్ణయించుకొనవలసియున్నది. కాని ఇ-కారము యొక్క ప్రాప్తదీర్ఘ భేదమును మోచింపుటకునూత్రము బ్రత్యేక చిహ్నములు వాడబడినవి. హల్పంయుక్త ప్రాప్త 'ఇ' కార విచ్ఛేదనలనే యక్షరముమోద వ్రాయబడిన గుడిమాలమున మోచింపుబడినది; కాని ఇది దీర్ఘమైనప్పుడు ఇచ్చుడు వాడుకయుం యందు గుడి మోది పొల్లునకు మారుగ గుడిబోనికి జాట్టుబడిన గిట్టె మాలమున దెల్పుబడినది. ఈ భేదము శ్రీ. 4. ౧౦, ౧౧ శతాబ్దములవాటి తామ్రకాసనములయందు సామాన్య ముగ గానవచ్చుచున్నది. అనువాసికకుబదులు సాధా రణముగ ననుస్వారమే గానవచ్చుచున్నను గాదాచి త్కిముగ ప్రాచీనపద్ధతిననుసరించి వర్ణసంబంధియను వాసిక వాడబడియున్నది (యా: ౨. ౨. ౪౧ అత్రావరే). మఱియు రేఫ యుక్తమున పొల్లు ద్విత్య మును బొందుచున్నది (కత్రా, సావ్యక భౌమ, నిర్విక లేమ, కమ్యకానీ, తమ్యుకుమ్యకాంగి యువరాజా, విష్ణవర్ధన, ధమ్యక ఇత్యాది) ఇది ప్రాచీన పద్ధతి.

భావ:—ఇందలి భావ సంస్కృతము. గద్య పద్యాత్మకము. దానవర్ణన సందర్భమున వాడబడిన భావ సంస్కృతమునుబట్టె తెనుగని చెప్పటయే యుచితము. మొదటిమాట సంస్కృతము, తక్కిన భాగములయే తెనుగును గల వాక్యములు గొన్ని కలవు. ఉ. "దక్షిణమునదిలిమస్థమున గుంటయనీమ" "పూర్వ తః వల్లారి పాలగరుసనీమ." ఇంకాక ఒక సంపూర్ణ తెనుగువాక్యము గూడ కానవచ్చుచున్నది. "ఊరి తూర్పునంది పడుమటికిం బాతిన పెద్దవిధి దక్షిణమున గృహక్షేత్రమన పూర్ణ నలువది". (పం. ౬౫-౬౬).

కాసనగ్రంథము:—ప్రస్తుతము పరిష్కృతమగు చున్న ఈ కాసనము నందంపూండి కాసనమునకు సంగ్రహీకరణ మని చెప్పవలసియున్నది. నందంపూండి కాసనములోని శ్లోకముల ననవసరములైనవానిని దిగ బెడిచి వంశాధికము పంక్షిప్తముగ వర్ణింపబడినది. పౌరాణిక వంశానుక్రమణికలో గొన్ని పేర్లీకారణ మున వదలివేయబడినవి. ఈ విషయమును బ్రకరణాంతరమున నిరూపించు చున్నాను.

కానన గ్రంథమును నాలుగు భాగములుగ విభజింప వచ్చును. (1) పౌరాణికవంశానుక్రమణిక [పం. 1-23] (2) చారిత్రకవంశానుక్రమణిక: మొదటిపులకేశిమొదలు వినులాదిత్యునివఱకు [పం. 23-33]. ఈ రెండు భాగములయందును విశేషించి చెప్పదగిన యంశ మేదియు లేదు. ఇంతకువార్యము ప్రకటితములైన రాజరాజనరేంద్రుని తామకాపనములలో గానవచ్చు విషయములే ఇందును జెప్పబడినవి. (3) రాజరాజనరేంద్రుని వృత్తాంతము. ఇతర కాననములలో నున్నట్లే యితడు వినులాదిత్యకుండవలపుత్రుడని, శకవర్షరములు వేదాంబురాశినిధులు (1887) వర్తించుచుండ నూత్యుడు సింహాసనై యుండ బహుశఃపక్షద్వితీయగురువారమునాడు ఉత్తరాభాద్రాపక్షత్రయోక్త పక్షిజలగ్నమున వతడు రాజ్యాభిషిక్తుడాయెననియు గలదు [పం. 33-43]. ఇరియు చిరపరిచితములే. పినిగూర్చిన చర్మ యవవసరము. (4) దానప్రస్తావన, ప్రతిగృహీత వంశాధికవర్ణన, దాన వివరణ ఇత్యాది. [పం. 43-67]

శ్రీ సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధన మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వరాది విరుదాంకితుడైన రాజరాజదేవుడు గుడ్డవాదివిషయములో మండగ్రామవాస్తవ్యులగు రాష్ట్రానికల ప్రముఖులుంబులను పిలిపించి, అపస్తంబహుత్రుడును, భారద్వాజ గోత్రుడును, శివకుమారభట్టుని హుత్రుడును, రామదేవుని పుత్రుడును, సమస్తభువనాశ్రయ బ్రహ్మమహారాజుని ప్రసిద్ధిపండిత అంశం యనునతనికి మండయను గ్రామమున దక్షిణదిక్కున ముప్పది భినుకొలగొలిచి ముప్పదిపల్ల వడ్డపట్టు వరిశ్రేణును, సుత్తరదిక్కున ముప్పదిభినుకొల గొలిచి పది పుల్ల వడ్డపట్టు తొన్న శ్రేణును, నొక్కపుట్టియంబందును వడ్డ పట్టు తొంటపడకు శ్రేణును బన్న ప గావించి భారాపూర్వముగా మార్గగ్రహణనిమిత్తమున నిచ్చితి నని తెలిపెను. ఇట్లు దానమునేయబడిన శ్రేణుల పేరలు: -దక్షిణశ్రేణునకు-తూర్పు వల్లూరుపొలగరును; దక్షిణము తీరినదిమిగుంట; పశ్చిమము కొలపుట్టితోడిగుంట; ఉత్తరము పెనుమాల అలను. ఉత్తరశ్రేణునకు- తూర్పు చింతతోడిపుట్ట,

దక్షిణము సప్తగోదావరి; పశ్చిమము భీమయరట్టడి త్రోవ్విడ్డి; ఉత్తరము గుంట. ఈ శ్రేణులపై యచ్చు కలసిన పన్నులన్నియు- యాచనము మాడి యొక్కటి తప్ప - పరిహరింపబడెను. పైజెప్పిన శ్రేణులుగాక తీరితూర్పున నుండి పడుమటికి బాటిన పెద్దపిల్లి దక్షిణమున గృహశ్రేణున నలవది పూడ్ల గూడ దానమునేయబడెను.

ఈకాననగ్రంథమువల్ల తెలియవచ్చు నూతన చరిత్రాంశములు లేవు. పేర్కొనబడిన విషయము లన్నియు ముపరిచితములే. కావున దానినిగూర్చి ప్రత్యేక ప్రస్తావన కవసరము గాన్పించదు. ఇట్లు చర్చించదగిన విశేష చరిత్రాంశములు గానరాకపోయినను విచారించవలసిన విషయ మొక్కటి గలదు. అది ప్రతిగృహీతయగు నంశయొక్క విరుదు. ఇతడు సమస్త భువనాశ్రయ బ్రహ్మ మహారాజునిప్రసిద్ధుడట. ఈవిరుదును 'సమస్త భువనాశ్రయ' 'బ్రహ్మమహారాజ' అని రెండుగ విడదీయవచ్చును. బ్రహ్మమహారాజునది యొక పదవిని తెలిపెడి మాట. శ్రీ. క. 1034 వాటి యొకానొక ముఖలింగకాననమున బైశ్యమారాయండొకడు గాన్పించుచుండుటచేత (S.I.V. 1100) వాకాలమున బ్రహ్మబైశ్యవర్ణముల కొక్కికదానినని మహారాజు విరుదాంకితుడైన యొక యధికారి యుండువాడేమో ననుపంచేనామ కలగుచున్నది. ఈపదవి తోలే దేశమున మొదట ప్రచారమున నుండి తోరుల ప్రాబల్యముతో గూడ ప్రఖ్యాతిరడసి దక్షిణదేశములం దంతటను వాడుకకువచ్చెను. బ్రహ్మబైశ్యమహారాయ లేరాదా వాశ్రయించి యాతని ప్రసాదమున నధికారమునకు వచ్చిరో యతని పేరును దను పదవీమాచక వామమునకు ముందుజేర్చుకొనువారు. ఉదా: రాజరాజ బ్రహ్మమహారాజ ఇత్యాది. ఇక 'సమస్తభువనాశ్రయ' శబ్దమును విచారించుము.

పైజెప్పినదానినిబట్టి సమస్తభువనాశ్రయ శబ్ద మొక ప్రభువు పేరు గావలసియున్నది. సమస్తభువనాశ్రయవృత్తిని చేత బ్రహ్మమహారాజ శబ్దమునకు ముందు గానవచ్చుచుంటే నంశయ యతనికొలుపున నుండెనని చెప్పకలసియున్నది. ఈపద ప్రభువనాశ్రయ జెప్పడు? సమస్తభువనాశ్రయశబ్ద మొకవర్తకిని మూచించు

చదు. అది వట్టి విరుదు. ఇది చాళుక్యరాజవంశమున ప్రాచీన కాలమునుండియు వ్యవహరించుచు నుండెను. (క్రి. శ. ౬౯౬ మొదలు ౭౩౩ వరకు) ఈ రాజ్యముపట్టిన బాదామి చాళుక్యరాజున విజయాదిత్యుని కిదిరుదుండెనని యాతని రాయగడ తామ్రకాపనమువల్ల తెలియుచున్నది. మఱియు (క్రి. శ. ౯౪౫ నుండి ౯౭౦ వలకు) వేంగిదేశము శేరిన ఇమ్మడియమ్మ రాజవిజయాదిత్యు డను పూర్వచాళుక్య రాజునకుండెనట్లు ఆతని పాములవాక తామ్రకాపనము వల్ల తెలియుచున్నది. కాని ఇది బాదామిచాళుక్యులకు గాని, వేంగిపూర్వచాళుక్యులకు గాని కులక్రమాగతమైన విరుదు గాదు. సుప్రసిద్ధములనియు దలచుటకు వీలు లేదు. బాదామిచాళుక్యవిజయాదిత్యుని కిదిరుదుండినట్లగునది కాపనములలో నొకచానియందుమాత్రము జెప్పియున్నది. ఇట్లే పాములవాక కాపనమున దప్పు నమ్మరాజవిజయాదిత్యున కిదిరుదుండినట్లు మఱియొందును లేదు. కావున వైశేష్కాన్ని రాజు ధీ విరుదును వహించుట శేవలము గాకతాళియ మని చెప్పవలసియున్నది. కాదాదిత్యముగ నిట్లు బాదామి వేంగితోకరాజులచే వహించబడిన ఈవిరుదును కల్యాణి చాళుక్యరాజులు కులక్రమాగతమైనదానిగ జేసికొని సుప్రసిద్ధము జేసిరి. వారి శిలాకాపనము లన్నియు 'స్వస్తిప్ర' సమస్తభువనాశ్రయ' యనియే యారంభ మగుచున్నది. తామ్రకాపనములలోను దీని ప్రాముఖ్యము గానవచ్చుచున్నది. శేవలము కల్యాణిచాళుక్యులదిగ అరిగిపోయెనుచుండిన నీవిరుదు వేంగివాస్తవ్యుడైన బ్రాహ్మణుని కెట్లు పంక్రమించినది? రాజరాజవరేంద్రుని నూలమున నని చెప్పవలసియున్నది. రాజరాజునకు సమస్తభువనాశ్రయడను విరుదున్నట్లు నన్నయభట్టు తన యాంధ్రమహాభారతమున నుడివియున్నాడు:

“ప్రభువనాంకుశదీప్తినిధి సమ
స్తభువనాశ్రయధర్మధురంధరా
కుభయశః పరికోభితపూర్వది
కృత్యవిలాసకృపారసబంధురా.”

(ఆది. 3-౨౭౫)

కావున సమస్తభువనాశ్రయ విరుదాంకితు డను రాజరాజవరేంద్రునిచే బ్రహ్మమహారాజ వదనియందు స్థాపితు డగుటచే బ్రతిగృహీతయగు నంకయభ సమస్తభువనాశ్రయ బ్రహ్మమహారాజును విరుదనామము గల్గెనని నిశ్చయముగ జెప్పవచ్చును.

‘సమస్తభువనాశ్రయ’ విరుదు రాజరాజవరేంద్రుని కంక్షక్రమానుగతము గాదు. ఇతని కేంద్రియైన విమలాదిత్యునిగిది, పెదకేంద్రియగు బ్రహ్మకత్తి వర్మకుగాని, తాతయగు దానార్జవునిగిది ఈవిరుదు లేదు. రాజరాజవరేంద్రుని కిది యుండినట్లగునది కాపనములందు జెప్పియుండలేదు. ప్రస్తుతము బరిష్కృత మగుచున్న ఈ కాపనమునందు గూడ దీని రాజరాజవరేంద్రుని విరుదావళియందు తావు లేదు. ఇట్టి విరుదతని కలదని యూహించుకొనుగొనవలసినదొకటి. నన్నయభట్టు భారత విషయమున స్పష్టము నేయకుండిన నీసమస్తభువనాశ్రయ బ్రహ్మమహారాజు జెప్పిన కల్యాణిచాళుక్యరాజుల యాశ్రయ డని చెప్పవలసియుండెడిది. కావున ‘సమస్తభువనాశ్రయ’ యనువిరుదు రాజరాజవరేంద్రుని కుప్రసిద్ధము కాదని లేలుచున్నది. మఱియుక మాట. ప్రస్తుత కాపనము రాజరాజవరేంద్రుని కడపటి దశయందు వ్రాయించినది. నన్నియభట్టు మహాభారతము వైతమారాజ అంశ్యదశయందు విరచించబడినకే. తిన్నట్లుండి యాకస్మికముగ నతడు రాజవదయ్యుడు జైపోవుటచేతనే మహాభారతరచన కంతరాయము గల్గి యాగిపోయినది. నన్నయ మహాభారతమువంటి రాజరాజవకు సమస్తభువనాశ్రయ విరుదున్నట్లు జెప్పియుండుటచే నేకారణమువల్లనే యతడు తన రాజ్యాంశ కాలమున కల్యాణిచాళుక్యులకు కులక్రమాగతమైన ఈ విరుదును స్వీకరించినట్లు తోచుచున్నది. కల్యాణి చాళుక్యరాజుల విరుదావళిలోనుండి రాజరాజు తన చరమ దశయందు స్వీకరించిన దిది యొక్కటియే గాదు. ‘సత్యాశ్రయకుల శేఖర’ యనునది మఱియు కటిగలదు. రాజరాజ శిలాతామ్రకాపనములలో దీని పొడ యెచ్చుటను గానరావచ్చును నన్నియభట్టే దీని జేర్చొనియున్నాడు.

“సత్యాశ్రయకులశేఖర
నిత్యోదయ రాజరాజస్వపనుకవిజన
దుర్లభమహానుజ విమలా
దిత్యాగతమాన విమలధీరమణియా”.

(ఆది. 3-26ర)

ఈ ‘సత్యాశ్రయకులశేఖర’ యనునది కల్యాణి చాళుక్యుల శాసనములందు సర్వత్ర కానవచ్చుచి ‘సత్యాశ్రయకుల విలకం’ అనుదాని పాతాంతరము. కల్యాణిచాళుక్యరాజులు దామ సత్యాశ్రయకులవిలకల మని ప్రతి శాసనమందును ప్రకటించుకొనియున్నారు. రాదామ చాళుక్యరాజును మొదటి పులకేశవల్లభునికీ సత్యాశ్రయము డని వామాంతరము గలదు. అతని వంశీకులగుటచే బూర్వచాళుక్యులను గూడ సత్యాశ్రయకులశేఖరులని చెప్పుకొనవచ్చును. అట్లు చెప్పుకొన్నవారు పూర్వచాళుక్యరాజులలో నెవ్వరును లేరు. రాజరాజనరేంద్రుని కీర్తిరు డుండె నమటకు సాక్ష్యము వన్ని యధృత్తుకొడ. అత్యాధార మెద్దియు గావరాదు.

వైదర్భవల్ల చేరిన పారాంశ మేమనగా? కల్యాణిచాళుక్యులకు గులక్రమాగతము లగు సమస్త భువనాశ్రయ, సత్యాశ్రయకులశేఖర యను విరుడులను చెందిని రాజరాజనరేంద్రుడు దన రాజ్యాంతర్గతకాయందు స్వీకరించెనని. దీనికి గారణము లేకపోలేదు. శ్రీ. క. గంకర-వ పంతుర్నరప్రాంతమున కల్యాణి చాళుక్యులు వేంగిరాజ్యమును జయించిరి; రాజరాజనరేంద్రు డెప్పుడు కల్యాణికులకము నేలుచుండిన యాపాతముల్ల త్రైలోక్యముల్ల సోమేశ్వరచక్రవర్తికి లొంగి యరిగావు కావలసివచ్చెను. రాజరాజనరేంద్రుని మరదులలో నొకడగు వీరరాజేంద్రచోళదేవుడు తాను సింహాసనము వర్ధిష్ఠించక పూర్వము వేంగిలోని రాజకీయపరిస్థితులనుగూర్చి యిట్లు చెప్పియున్నాడు:

“ప్రార్థ్యభ్యాం సమపేక్షితం జనవనం
సంక్రమాభ్యాగతం

క్రాంతం వైరిమహీశ్వరై రతిబలై
వ్యకాంగీంకలింగానపి,
చిత్వా శక్రుపరంపరా మతిబలాం
భిత్వా చ దుర్గావృహాకా
క్రిమా న్వల్లభవల్లభక్షితిపతిః
తే మేన తం సోన్వకాన్”

అనగా నిజసోదరుల యుపేక్షవల్ల స్వసంక్రమాభ్యాగతమైన వేంగీ-కలింగజనపదము బలవంతులగు శక్రువులచే హక్రమించుకొనబడగా వల్లభవల్లభక్షితిపతి (వీరరాజేంద్రుడు) వారిని జయించి నెక్కు దుర్గములను భేదించి యాజనపదమును రచించె నని తెలియవచ్చుచున్నది. వేంగీ-కలింగజనపదము మొదటి శక్తివర్మకాలమునుండి చోళచక్రవర్తుల యధికారము నకు లోబడియుండిన రాజ్యమగుటచేత వీరరాజేంద్రుడు దానిని సంక్రమాభ్యాగతమని చెప్పుకొనెను. వీరరాజేంద్రునికీ పూర్వ మతని యన్నలు రాజాధిరాజ యయ్యడిరాజేంద్రచోళులు చోళసామ్రాజ్యమును శ్రీ. క. గంకర మొదలు గండ్లక వలకు నొకరిపిమ్మట నొకరు పాలించిరి. శ్రీ. క. గంకర వలకును వేంగీ కలింగజనపదముపై చోళుల యధికారము సాగుచుండె నని శాసనములవల్ల చెలియుచున్నది. తరువాత నెంత కాలము నడచెనో చెప్పటకు సాధ్యముగాదు. చోళుల కడనుండి వేంగీకలింగరాజ్యము వొడిచికొన్న ప్రభుల శక్రువులు కల్యాణిచాళుక్యులని వీరరాజేంద్రుని శాసనములవల్ల చెల్లమనుచున్నది. కావున శ్రీ. క. గంకర, గండ్లక ల మధ్య కల్యాణిచాళుక్యులు వేంగీ కలింగలను జయించి స్వాధీనపటచుకొనిరని నిశ్చయముగ నెవ్వరచ్చును. వేంగీకలింగలపై కల్యాణిచాళుక్యుల యధికారము సాగెనని వారి శాసనములయందే కొంత యాధారము గలదు. వరుసగ శ్రీ. క. గంకర, గండ్లక, గండ్లక లవాడు నేయించిన మాడు కలా శాసనములలో ఆపాతముల్లసోమేశ్వరుని త్యేక్షుపుత్రుడగు భువనైకముల్ల సోమేశ్వరుడు దాను వేంగీపుర వరేశ్వరుడ నని చెప్పుకొనియున్నాడు. ఈ విరు దీత చేల వహించెనో తెలియదు. కాని, చోళశాసనములలో నీకాలమున వేంగీకలింగ జనపదము కల్యాణి చాళుక్యుల స్వాధీనమున నుండినట్లు చెప్పియుండుటచేత, భువనైక

1. Ep. Ind. XXV. P. 262

2. Bk. I. No. 90, EL XVI, p. 54-5; Bk. I No. 84.

మల్ల పోమేశ్వరుడు వేంగివిజయమున బాల్సాని వేంగి పురమునకు బాలకు డగుటచే గల్గెనని యూహించుట కవకాశము గలదు. దీనికి ప్రోద్బలముగ శ్రీ. శ. ౧౦౫౫-౬ వాటి కల్్యాణి చాళుక్య కాసన మొకటి ద్రాక్షరామమున గానవచ్చుచున్నది. 'శకవర్ష ౯౩౩ గుడిట భీమేశ్వర దేవగతుం జక్రవర్తి త్రై లోక్యుల్ల దేవర ప్రధాని వారాయణభట్టు కుంతులు కుమరాజ్ఞతిన అఖిల్లర్ త్రిలోపాపుదివియ' యను కాసనవాక్యమువల్ల నప్పుడు కల్్యాణచాళుక్య చక్రవర్తి యగు మొదటి పోమేశ్వరుని ప్రధాని యొకడు వేంగియందుండె నని తెలియవచ్చుచున్నది. ఇట్లు చోళకల్్యాణ చాళుక్య కాసనముల పాక్ష్యమును జంటింది చూడగా శ్రీ. శ. ౧౦౮౯ మొదలు ౧౦౯౬ పర్యంతము వేంగి కల్్యాణి చాళుక్యుల యధీనమున నుండెనని విదిత మగుచున్నది.

వేంగిదేశ మిట్లు కల్్యాణ చాళుక్యుల యధీనమై యుండిన రాజరాజనరేంద్రు డెచట నుండెనో కనుగొనవలసియున్నది. అతని కాసనముల నన్నింటిని బరికిరించి చూడగా నతడును వేంగియందే రాజ్యము నేయుచుండె నని తెలియుచున్నది. ఈ సందర్భమున చేర్కొన దగిన కాసనములు మూడు గలవు. మొదటిది నందంపూండి తామ్రకాసనము. ఇది రాజరాజ నరేంద్రుని ౩౨-వ రాజ్యవర్షమున నతడు సంస్కృత ప్రాకృత వైకారిక కర్ణాటాంధ్ర భాషలయందు కవిత్వ పెప్ప నేర్పిన వారాయణ భట్టునకు జేసిన భూదానమును దెల్పును.² రాజరాజనరేంద్రుడు శ్రీ.శ. ౧౦౮౯-వ సంవత్సరమున రాజ్యము నేయ వారంభించె గావున నతని ౩౨-వ రాజ్యవర్షము శ్రీ. శ. ౧౦౫౧ అగుచున్నది. రెండవది నందివెలుగు శిలాకాసనము. ఇది శక వర్షము ౯౮౦ కి పరిపూర్ణ రాజరాజనరేంద్రుని

౩౩-వ రాజ్యవర్షమువాటిది. శ్రీ. శకము ౧౦౫౮ కిది పరియగుచున్నది.³ మూడవది వలివేరు శిలాకాసనము. శక వర్షము ౯౮౩ వను (అనగా శ్రీ. శ. ౧౦౬౧) పరియైన రాజరాజనరేంద్రుని ౪౧-వ రాజ్యవర్షమున జేసిన దానము నిది తెల్పును.⁴ ఈ కాసనములవల్ల వేంగిదేశము కల్్యాణిచాళుక్య పోమేశ్వర చక్రవర్తి యధికారము క్రింద నున్న కాలముననే యెచట రాజరాజ నరేంద్రుడును రాజ్యము నేయుచుండె నని తెలియుచున్నది. ఏకకాలమున నీ యిద్దరు రాజులును వేంగియందు రాజ్యము నేయుట యెట్లు సాధ్యమైనదో కనుగొనవలయును. స్వతంత్రులై యొండొరులతో నిరంతరము పోరుచు దేశమునంతటిని స్వాధీన పరచుకొనజాలక యొక రొక భాగమునను, మఱియొక రింకొక భాగమునను దమతమ యధికారములను సాగించుకొనుచుండవలయును. లేదా ఒకరు మఱియొకరి యాధిక్యము నంగీకరించి యరిగానై యేలుచుండవలయును. రాజరాజనరేంద్రు డీ కాలమున దన స్వతంత్రము నిలబెట్టుకొనుటకు పోమేశ్వరునితో గాని, యితరులతో గాని యుద్ధము నేయుచుండె ననుట కౌధార మేదియు గానరాదు. లభించిన కాసనములను బట్టి చూడగా నతడు స్వస్థముగ శత్రుభయరహితముగ రాజ్యము సల్పుచున్నట్లు లున్నది. యుద్ధవిచార లెందును గానరావు. కావున రాజరాజనరేంద్రుడు స్వతంత్రప్రతిష్ఠకై పోరుచుండె నని చెప్పటకు వీలులేదు. ఇక వారియొం దొకరికి మఱొకరు లొంగి యాక్రమింపై ప్రభుత్వము నేయుచుండిరని యూహించవలసి యున్నది. ఈయూహ సమంజస మగునని, రాజరాజనరేంద్రుడే పోమేశ్వరుని వాశ్రయించి రాజ్యము నేయుచుండె నని చెప్పవలసినదవును. వీరిన పోమేశ్వరు డిశేషసామ్రాజ్య సంపద గల చక్రవర్తి. పాస్త్యకృపదాతి బలసంపన్నుడు. అంతటి వాడు కర్ణాటాంధ్రమహారాష్ట్రాది దేశములపై నిర్వక్రపరాక్రముడై నిరంకుశముగ ప్రభుత్వము సల్పుచుండు కాలమున శత్రురాష్ట్రమును వేంగికి వచ్చి రాజరాజనరేంద్రునికి పామంతు డగుట యసంభవము. నిరంతరము చోరుల సహాయమున రాజ్యము నేయుచుండిన రాజరాజనరేంద్రుడే, చోరుల బలము సన్నగిల్లగా

1. SII, IV 1010.

2. Ep. Ind. IV P 800 f, ఆంధ్ర పాహిత్య పరిషత్పత్రిక. సం. ౧. పుట ౪౫.

3. ARE 668 of 1920.

4. ARE 671 of 1920.

దేశమునై నెత్తివచ్చిన సోమేశ్వరుని నెదిరించు శక్తిలేక
యతనికి లొంగి సంతరించుకొనె నని తలచుట
యుక్తము. ఈ మధిప్రాయమును బలపఱచుచున్న
మొక్కటి కలదు. త్రైలోక్యముల దేవుని ప్రధానియగు
వారాయణభట్టు శ్రీ. శ. ౧౦౫౫ ప్రాంతమున వేంగియం
దుండెనని పూర్వప్రకరణమున జెప్పియున్నాను. ఈ
ప్రధాని వారాయణభట్టే నందంపూడి కాపన ప్రతిగృహీ
తయు, భారతాంధ్రీకరణమున నన్నియకు సాహాయ్య
దును నను వారాయణభట్టు శ్రీ. శ. కామత్తాజ వేంకట
లక్ష్మణరావు పంతులుగారు నిరూపించియున్నారు. 1
ఇది సంగతిమేని ప్రధాని వారాయణభట్టు నిజప్రభువగు
త్రైలోక్యముల సోమేశ్వర చక్రవర్తియొక్క స్థానాపతి
యై యతని కరిగామైన రాజరాజనరేంద్రుని సంస్థానము
నకు వచ్చె ననియు, నన్నయభట్టారకునికి భారతరచన
యందుదోడ్పడెననియు, దానికి బ్రతిఫలముగ రాజరాజ
నరేంద్రుడతనికి నందంపూడి గ్రామము నగవారముజేసి
యిచ్చెననియు దలచవలసియున్నది. కావున రాజరాజ
నరేంద్రుడు సోమేశ్వరుని యధికారము నంగీకరించె
నని దృఢముగ జెప్పవచ్చును. సామంతరాజులు దమ్మే
లిన సార్వభౌముల విరుదావహిని వహించుట సహజ
మగుటచేతను, సోమేశ్వరచక్రవర్తిని తోలి తానును
చాతుర్యవంశ సంభూతులు గావునను 'సమస్తభువనా
క్రయ' 'సత్యాక్రయ కులశేఖర'యను విరుదులను స్వీక
రించెను.

కాపనకాలము:—ఈ కాపనముయొక్క కాలము
నిశ్చయించి చెప్పటకు దగిన సాధనములు లేవు. శకవ
ర్షముగాని, రాజ్యవర్షముగాని చెప్పియుండలేదు.
'మార్కగ్రహణ నిమిత్తే భారాపూర్వక మస్మాభి
ద్వత్తయితి' అని యందులచే రాజరాజనరేంద్రుని
రాజ్యకాలమున నెన్నదో యొక మార్కగ్రహణమున్న
ది దానము నేయబడెనని మాత్రము చెప్పవచ్చును.
ఇంతగంటె మాత్యముగ నీకాపనకాలమును గనుగొన
టకు వీలగునేమో చాతము. ప్రస్తుతము బరిష్కృత
మగుచుండు నీ కాపన గ్రంథము నందంపూడి దాన

కాపన గ్రంథమునకు సంగ్రహీకరణ మని వైని జెప్పి
యున్నాను. నందంపూడి కాపనము రాజరాజ నరేం
ద్రుని 3౨వ రాజ్యవర్ష మున, అనగా శ్రీ. శ. ౧౦౫౧వ
సంవత్సరమున వ్రాయించబడెను. కావున ప్రస్తుతకాపన
మున విర్ణింపబడిన దానము తరువాతికాలమున నెప్పుడో
నేయబడెనని స్పష్టమగుచున్నది. శ్రీ. శ. ౧౦౫౧ కిని,
రాజరాజనరేంద్రుని యంతిమరాజ్యవర్ష మగు శ్రీ. శ.
౧౦౬౧ కిని మధ్య మన్న పదియేండ్లలో పది మార్క
గ్రహణము లుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఆగ్రహణ
ముల కాల మొక్రింద బొందుపఱచుచున్నాను.

(౧) ౨౩ వవంబరు	౧౦౫౨
(౨) ౧౩ వవంబరు	౧౦౫౩
(౩) ౧౦ మే	౧౦౫౪
(౪) ౨ వవంబరు	౧౦౫౪
(౫) ౨౨ ఆగ్టోబరు	౧౦౫౫
(౬) ౧౨ సెప్టెంబరు	౧౦౫౬
(౭) ౨౨ ఆగ్టో	౧౦౫౮
(౮) ౧౫ ఫిబ్రవరి	౧౦౫౯
(౯) ౧౦ ఆగ్టో	౧౦౫౯
(౧౦) ౨౦ జూన్	౧౦౬౦

ఈ పది గ్రహణకాలములలో నేదోయొక గ్రహణ
మప్పుడు రాజరాజనరేంద్రు డీ కాపనోక్తదానము
జేసినట్లు జెప్పవలయును. లభ్యమైన సామగ్రి వాధార
పముకొని చెప్పదగిన దంతయు నింతే. ఇంతింతె
మాత్యముగ నీదానకాలమును నిశ్చయించి చెప్పటకు
వీలుగారు.

స్థలనిర్ధారణ:—దానక్షేత్రము గద్దవాడివిషయ
మునాని మణ్ణగ్రామాంతర్గతమనియు, దాని మాడ్చులలో
సప్తగోదావరినదియు కల్లుారు పెనుమాల లను చెందు
గ్రామములు నుండినట్లును కాపనగ్రంథము చెల్పుచున్న
ది. గద్దవాడివిషయము పూర్వచాతుర్య కాపనములలో
నెన్నిటియందో పేర్కొనబడియున్నది. దీనికి గుద్రా
వారవిషయ మనియు వామాంతరము గలదు.
కృష్ణాజిల్లాలోని యిప్పటి గుడివాడయే ప్రాచీనగుద్రా
వారము, లేక గుద్దవాడి యనియు, దానికి సంబంధించిన
రాష్ట్రవిభాగమునకే గుద్రావార, లేక గుద్దవాడివిషయ

1. రాజరాజనరేంద్ర పట్టాభిషేకవర్ధంశిసంచిక.
పుటలు ౧: ౪-౫.

మనియు పరిశోధకుల యభిప్రాయమై యున్నది. ఈ కాసనమువల్ల వది సప్తగోదావరీపర్యంతమును వ్యాపించి యుండె నని పుచ్చమగుచున్నది.

మర్థ యను పేరు గల గ్రామ విప్రుడు సప్తగోదావరీతటమున నున్నట్లు తోచదు. రామచంద్రాపురం తాలూకాలో మందపేట యను గ్రామ మొకటి యున్నది. ఈ కాసనము లభించిన స్థలము మందపేటయే యుటచేత కాసనకాలమునాటి 'మంద' కాలక్రమమున మందపేటగ మారినేమో. సరిపార్థు గ్రామము లలో నొకటియగు కల్లూరు మందపేటకు సమీపమున నుండుటచే నీయూహా సరియైన దని తోచుచున్నది. కాని యొక సంశయము గలదు. దాన శ్రేత్రములలో నొకదానికి దక్షిణపు పార్థు సప్తగోదావరీ యని యున్నది. మందపేటపాలము సప్తగోదావరీతీరము వలకు వ్యాపించుచున్నదో లేదో తెలియదు. ఇదియే సంశయగ్ర ప్రసిద్ధయము.

సప్తగోదావరీ యన్నను, గోదావరీ యన్నను నొక్క నదియొక్క నామాంతరములే. సముద్ర సంగమమునకు గొంతమారమున నేడు పాయలుగ కలి ప్రవహించు గోదావరీకే సప్తగోదావరీయని పేరు. ఈ పాయలుందు గౌతమి, కాళి, వసిష్ఠ, వైనతేయి లనవని గుప్రసిద్ధములు.

ఆంధ్రపదములు:—కాసనభావ సంస్కృతమైనను దానివివరణసందర్భమున గొన్ని తెనుగుమాటలు గానవచ్చుచున్నవి. వీనియందవరిచితిమైనదానిని గూర్చి ఇందుక చెప్పవలసియున్నది.

(౧) ముమ్మడిభీమకొల (పం. ౫౩-౫౪):—ఇది యొక భూమికోలకడ. ముమ్మడి భీమమనిక యను కోలకపాత్ర యొకటి గొన్ని కాసనములయందు తేర్చొనబడియున్నది. ఈ రెండు కోలమానములును ముమ్మడిభీమ దను నామాంతరము గల వినులాదిత్యుని కాలమున నిర్మితము లగుటచేత వీని కాపేరు వచ్చెను.

(౨) వడ్లపట్టు (పం. ౫౪):— 'ఆల్లపట్టు'

వంటిదే. ప్రాచీనతూర్వ చాళుక్యకాసనములలో గాన వచ్చెడి 'ఆల్లపట్టు' క్రిమి ఆల్ల చల్లుటకు వలసిన భూమియని పరిశోధకు లభిప్రాయమును తెలియచ్చి యున్నారు. దీని ననుసరించి 'వడ్లపట్టు'నకు వడ్లు విత్తుటకు వలయు భూమి యని యర్థము తెప్పకొన వలసియున్నది. ప్రస్తుతకాసనమున నీమాట మూడు పర్యాయములు బ్రయోగింపబడియున్నది: 'వడ్లపట్టు వరిక్షేత్రం' (పం. ౫౪), 'వడ్లపట్టు జొన్నక్షేత్రం' (పం. ౫౪-౫), 'వడ్లపట్టు తోంటపడకుక్షేత్రం' (పం. ౫౫). ఇట 'వరిక్షేత్ర' 'జొన్నక్షేత్ర' 'తోంట పడకుక్షేత్ర' పదములతో 'వడ్లపట్టు'ను జంటించి చెప్పి యుండుటచేత దీనికి 'వడ్లు' అనగా వరి జల్లుటకు వలయు నేల యని యర్థవివరణము నేయుట కనుజూలము గాదు. 'వడ్లు' అనగా 'రీజములు' 'విత్తనములు' అని యర్థము కేసికొనవలయును. 'విత్తనాల పట్టు' అను మాట ఇప్పటికిని కల్లూరుమండలమున వాడుక యందున్నది. ఇతరమండలములగూడ వ్యవహారమున నుండవచ్చును. ఇద్దము విత్తనాల పట్టు, పండుము విత్తనాల పట్టు ఇత్యాది. కావున నీపండర్పమున వడ్ల పట్టు భూపరిమాణమును చెల్పు కట్ట మని గ్రహించ వలయును.

(౩) 'పడకు' (పం. ౫౫):— 'ఒక్కొక్కటి యుం బండుము వడ్లపట్టు పడకుక్షేత్రంచ' అని. 'పడకు' అనగా చేమో తెలియదు. వరిక్షేత్ర, జొన్నక్షేత్రముల వలె తోంటక్షేత్ర మనక తోంటతోగూడ 'పడకు'ను కేర్చియున్నది. సార్ధానుష్ఠాసరమైన 'పడకు' కట్ట మొకటి కట్టకర్తాకరమున గానవచ్చుచున్నది. దీనికి 'పండు', 'గుహ' యను రెండర్థములను సీతారామా చాళుక్యవారు నిర్వచించియున్నారు. ఈయర్థము లిచట ననుజూలింపవు. అరవమందు 'పడుకై, పడుకర్' అను రెండు మాటలు గలవు. వీనిలో మొదటిదానికి వ్యవసాయమున కనువైన వదితీరభూమి యనియు, రెండవదానికి వ్యవసాయమున కర్తమైన పాలమనియు ఆర్థమును దమిళవైఖంటుకులు చెప్పి యున్నారు. తెనుగు, 'పడకు'నకును అరవ'పడుకై' 'పడకర్'లకును జ్ఞాతిత్వము గలదు. కావున 'తోంట

ములును, మండకాసనములో 3 స్లోకములును నన్నియ భట్టరదితము లని చెప్పవచ్చును. మద్దకాసనములోని 'ఇంద్రో యథా', 'సంరక్షతి షీతితలం', 'సవ్యాగ్ధేగా కులం' అను నన్నియభట్టరదితస్లోకత్రయమును నందం ప్రాండికాసనగ్రంథమున గానవచ్చుచున్నది. ఈ కారణముచేతను, నందంప్రాండికాసనములోని చాళుక్య ప్రకృతికంఠే మద్దకాసనప్రకృతి పంకుదిత మగుట చేతను నిది నందంప్రాండికాసనగ్రంథమునకు సంగ్రహ

మని పలికితిని. చాళుక్య ప్రకృతిగ్రంథము నంతటిని నన్నియభట్టు తన కప్పకు లభించిన పూర్వ చాళుక్య కాసనములనుండి గ్రహించెను.

నందంప్రాండి మద్దకాసనములలోని చాళుక్య ప్రకృతి నెచ్చటినుండి నన్నియ శ్రావణియనో తెల్పుట కి క్రిందిపట్టికయం దందలి స్లోకములను, నవి గాన వచ్చుచి పూర్వచాళుక్యకాసనములను బొందుపఱచు చున్నాడను.

౧. శ్రీధామ్నః పురుషోత్తమస్య	...	రణస్థిప్రాండి	కోరుమిల్లి	కలిదిండి	నందంప్రాండి	మండ
౨. తస్మా దానీక	...	"	"	"	"	"
౩. గంగాయమునాతీర	...	"	"	—	"	—
౪. పుత్రా వ్రస్య	...	"	"	కలిదిండి	"	—
౫. యోనాదాహీ విజిత్య	...	"	"	"	"	—
౬. తస్మానీ ద్విజయాదితో	...	"	"	"	"	మండ
౭. అమృరాజానుజో	...	—	"*	"	—	"
౮. తేం యుద్ధముల్లం పరిహృత్య	...	రణస్థిప్రాండి	—	—	నందంప్రాండి	—
౯. సత్పుత్రయో దేశరథ	...	—	—	కలిదిండి	—	మండ
౧౦. తస్మావర్షివనతారాతి	...	రణస్థిప్రాండి	—	—	నందంప్రాండి	—
౧౧. ద్వైయతుకోమ్యవృపతే	...	"	కోరుమిల్లి†	—	"	మండ
౧౨. అనుదావాగ్ధావా	...	"	—	—	"	"
౧౩. ఆత్రావ్రతే	...	"	—	—	"	"
౧౪. తత స్తదనుజో	...	—	—	—	"	—
౧౫. తేజో యదీయ	...	—	—	—	"	—
౧౬. తస్మా ద్వినులాదిత్యాద్రవిఫల	...	—	—	—	"	మండ
౧౭. యస్సోమవంశలిలక	...	—	కోరుమిల్లి‡	—	"	"
౧౮. ఇంద్రో యథా	...	—	—	—	"	"
౧౯. సంరక్షతి షీతితలం	...	—	—	—	"	"
౨౦. సవ్యాగ్ధేగా	...	—	—	—	"	"
౨౧. వీత్రోవ్యంశగురూ	...	—	కోరుమిల్లి	—	"	—
౨౨. యస్యస్సౌర	...	—	—	—	"	—

ఈపరిశీలనవల్ల నన్నియభట్టరదితము లనబడు నందంప్రాండిమద్దకాసనములలోని చాళుక్యవంశవర్ణ వాత్మకమైన స్లోకములు ఏమి తప్ప తక్కిన నన్నియ

దత్తూర్వపు చాళుక్యకాసనములనుండి సంగ్రహింపబడి నవి స్పష్టమగుచున్నది. ఆ యేదును మన కింతవఱకును లభ్యముకాని కాసనములనుండి శ్రావణియొందరచ్చును.

ఇక వీలప్రకృతిలో గద్యభాగమునగూర్చి కొంచెము చెప్పవలసియున్నది. ప్రాచీనపూర్వచాళుక్య కాసనము లన్నియు గద్యాత్మకములే. దానభలశ్రుతి స్లోకము లన్నిటను గలవు. వాని విషయము ప్రస్తుతము వర్ణించలేదు. ఇది 'స్వస్తి శ్రీమతాం సకలభువనం

* పాతాంతరము.

† పాతాంతరము.

‡ 'యస్సోమవంశలిలక' అనుటకు బదులు 'యోరషీ కుం కనుమతీం' అని యారంభమగుచున్నది.

స్తూయమానమావస్థానో 'తాదాం' అని యారంభమగు చున్నది. గుణగవిజయదిక్కుని కాలయనుండియు వంశానుక్రమణిక దీనితో జత నేయబడినది. ఇప్పటినుండి వంశానుక్రమణికలో నచటనచట స్లోకములను బొప్పించు వాచారము ప్రారంభమైనది. మొదటి శక్తివర్మకాలమునకు స్లోకములసంఖ్య యతిశయమైనది. కాని విమలాదిక్కును పారాణికవంశక్రమమును తేర్చుటచే కాసనములయందు మరల గద్యభాగ మతిశయించినది. స్లోకములు తరుచుగ మారుచువచ్చినను గద్యభాగమన్నిటను స్వల్పవ్యత్యాసము లున్నను నొక్కతీరుననేయున్నది. పారాణికవంశవర్ణన రెండుతెలుల గాననచ్చెడిని :

(౧) 'తస్మా దాయు రాయుషో నహుః నహుః

ద్యయాతి'—ఇది యొక పద్ధతి. (౨) 'తస్మాదాయు ప్రతోనహుఃతతోయయాతి' — ఇది రెండవది. వన్ని యళ్లట్లు నందంపూడి కావనమున మొదటి పద్ధతిని, మద్దికావనమున రెండవ పద్ధతిని అవలంబించియున్నాడు. చూటలలో నించుక భేదము గానవచ్చుచున్నను విషయమందు విశేషవ్యత్యాసము గానరాదు.

వాచే దయాదునేయబడిన కావన మూల గ్రంథమును మార్కతో బోల్చి పరిమోచినందులకు గౌరవ స్థింతు ఎపిగ్రాఫిస్తు గారగు శ్రీ రావుబహదూరు సి. ఆర్. కృష్ణమాచార్యులు బి. యె. గారికి గృతజ్ఞతా పూర్వక నమస్కారములను సమర్పించుచున్నాను.

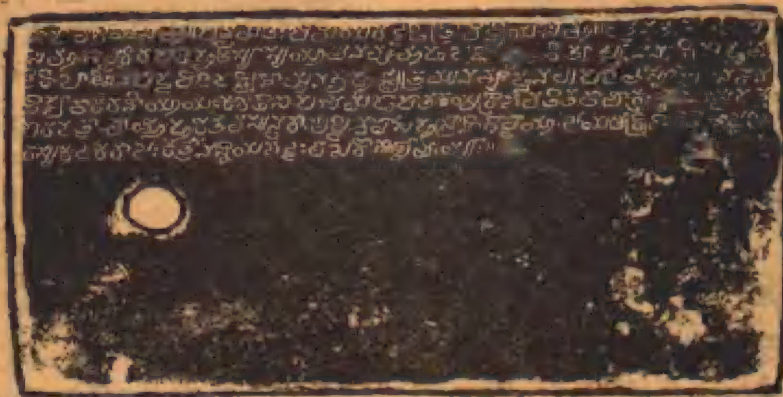
శాసన మూలము

మొదటితరు : రెండవతరు

- ౧ శ్రీభామ్మ : పురుషోత్తమస్య మహతో నారాయణస్య ప్రభో న్నాకభీషంకరుహః దృభూవ జగతః ప్రప్ట 'స్వ [కరః సుధాంతు
- ౨ యంభూ స్తతః జగ్జే మానససూను రత్రి రితి య స్తస్మా న్మనే ² రత్రితః సామో వంశ
- ౩ రుదితః శ్రీకణ్ఠోమూడామణిః ||[౧³||*]తస్మా దభూ త్సుభాసూతే బ్రహ్మోబుధసుత
- స్తతః జతః పురూరవా [క[త్రా] తతః ప్రాచీణస్తతః సైవ్యయాతి స్తతోహ
- ౪ నామ చక్రవర్తి [నవిక్రమః||౨⁴||*] తతో జనమేజయో[౩*]శ్వమేగత్రితయస్య
- ౫ యపతి స్తతః సావ్యభామ స్తతో జయసేన స్తతో మహాభామ స్తస్మా దైశానక స్తతః
- క్రోధానన స్తతో దవ ⁵ [స్తతః కాత్యాయ[న]
- ౬ కి స్తస్మా దృభుక స్తస్మా దృక్రక స్తతోమతివర స్సత్రయాగయాజీ సరస్వతినదీనాథ
- ౭ స్తతో సీల స్తథోజదువ్యంత స్తతోభిరత స్తతో భూమన్యు స్తత స్సుహాత్ర స్తతో
- హస్తీ తతో విరోచన స్త[స్మా] [సే నస్త[తః]
- ౮ దజరీల స్తతః [న]ంవరణ స్తస్య తపనసుతాయా స్తవత్యాశ్చ సుధన్వా ⁷ [త]తో భీ[మ
- ౯ ప్రదీపన స్తతః శస్త్రను స్తతో విచిత్రవీర్యుః స్తతః పాండురాజ స్తతః పాణ్డవా
- స్త[మామ] జ్ఞా ⁸ [స్తతః శతానీక
- ౧౦ నా దభిమన్యు స్తతః పరిషీత్ తతో జనమేజయ స్తతః క్షేముక స్తతో నరవాహన

1. 'ప్రప్టా' అని చదువవలయును. 2. 'మృనే' అని. 3. 'క్రికణ్ఠ' అని. 4a. 'కాథూలవిక్రీడితము. 3b. 'బృహ్మో' అని. 4. 'హతి' అని 4a. అనన్తర్థ. 5. 'దేవ' అని. 6. 'దృష్టుక' అని. 6a. 'దో' అని. 7. 'సుధన్వా' అని. 8. 'తతో'లోని మొదటి 'తి' యొక్క తలకట్టు కొంచె మించుమించుగా ఎత్తవలె చేర్చి యున్నది.

మూడవ రేకు : రెండవ ప్రక్క

ముద్రక

౧౧ ప్రసాదమయన ప్రభాః పరం తత్ప్రభృతి వ్యవిధిన్ననస్తానే వ్యయోధ్యాసంహా
 [న*] నానీనేష్యేకాన్నపప్తిచ [గత్వా త్రిలోచనప
 ౧౨ శ్రవత్రిషు[గతే] షు తద్వ్యంశ్యో విజయాదిత్యా² నామరాజ³ విజగీషయా దక్షిణాపథం
 ౧౩ ల్లవ మధిక్షిప్య దైవదురీహయా లోకాంతర మగమత్ తస్మిన్ సంకులే తస్య మహా
 జేవి⁴ వృద్ధామాల్యై [యాజనా దుహితృని[ద్విన్]
 ౧౪ స్సాన్ధ్యం ముతినేమునామాగ్రహార ముపగ మ్యోద్యావైవ్యేన విష్ణుభట్టసోమ
 ౧౫ శేష మభిరక్షితా నతి నన్దన మసూత⁵ సా తస్యచ కుమారస్య మానవ్యనగోత్రహరి

1. 'గతే' అను రెండవరములును మొదట శేషో చ్రాసే కుడిచివ కుదురుపై చెక్కబడియున్నవి. 2. 'శ్యో' అని. 3. 'జా' అని. 4. 'నీ' అని. 5. 'ముదీనేము' అని. 6. ఈ నిజపుగీటు కున్నచరె బహుదూక్యముగ చెక్కబడియున్నది.

రెండవశతకము : మొదటిశతకము

౧౬ తిపుత్ర ద్వివక్త్రకమాభితాని¹ కమ్మూణి కారయిత్వా [శమద్ధాన్య]తో [1*]నచ
మాత్రా విదితవ్య [మాతృగణాంశ్చ

౧౭ త్రాస్తస్సన్నిగ్ధాత్మ్య చలుక్యగిరౌనద్దాం భగవతీం గౌరీ మా రాధ్య కుమారనారాయణ

౧౮ సంతత్యో శ్యేతాతపత్రకశంఖపాలిశేతనప్రతిభక్త్యా వరాహాలాచన² మకరతోరణ
పంచమహా [నిశీ

౧౯ శబ్దబహు కుస్తచామర కనకదండసింహాసన గంగాయమునాదీని స్వకులకమాగతాని

౨౦ ప్రాసిత సామ్రాజ్యచిహ్నాని సమాదాయ కదంబగంగా భూమిపాన్నిజ్జిత్య³ నేతునమ్మక
దామధ్యం సాధ్య [పల్లవా

౨౧ నస్తలకం దక్షిణాః శంపాలయామాస[1] తస్యాసీ ద్విజయాదితో⁴ విష్ణువర్ధన భూపతేః

౨౨ న్యయజతాయా⁵ మహాదేవ్యాశ్చ సందన[1131*] తత్సతః పులకే⁶ పల్లభః తత్సత్రః
కీర్తివమ్మూ తస్య తనయః[1]

౨౩ శ్రీమతాం సకలభవన సంస్తూయమాన మానవ్యనగోత్రాణాం హరీతిపుత్రాణాం కాశి

౨౪ కేవలసాదాబ్ధరాజ్యానాం మార్కటగపరిపాలితానాం స్వాయముహానేనపాదాను

౨౫ ధ్యాతానాం భగవన్నారాయణ⁷ సాదనమాపాదిత వరవరాహాలాచన⁸ క్షణ

౨౬ శీకృతారాతిమణ్డలానా మశ్వమధా⁹ విధృత పవిత్రీశ్వరవపుషా చాచక్యానాం కుల

౨౭ మలకః¹⁰ స్తోః సత్యాశ్రయ వల్లభేంద్రస్య భ్రాతా కుబ్జః¹¹ పద్ధానో[౭*] ప్రాదశవమాణి
వేంగీదేశ

౨౮ మపాలయత్ తదాత్మతో జయసింహవల్లభ శ్రుయశ్చింతితం తదనుజ ఇంద్రరాజానస్తది

౨౯ నాని తత్సతో¹² విష్ణువర్ధనో నవనపాణి తత్సాను మృగాంగియువరాజః పంచవింశతిం
తత్సతో జ

౩౦ యసింహ శ్రుయోదశ తదనుజః కొక్కిలిః పద్మాసా తస్య శ్యేష్ఠో భ్రాతావిష్ణువర్ధన

స్తము [విష్ణువ

౩౧ చ్చాట్య సప్తత్రింశత మద్రా తత్సతో విజయాదిత్యభట్ట¹⁰ రకో[౭*] ప్రాదశ తత్సతో

రెండవశతకము : రెండవశతకము

౩౨ ధ్ధానః పట్రాంత్రితం తత్తనయో సరేంద్రమృగరాజ శ్చాప్తాచత్వారింశతంతత్సానుః

కలివిష్ణు[వ] [తద్భా]తు విక్రమాదిత్య¹¹

౩౩ ధ్ధానో[౭*] ద్యధ్ధానపక్షం తత్సతో గుణగ విజయాదిత్య శ్చతుశ్చత్వారింశతం

1. 'క్రమాభితాని' అని. 1a. 'లాంఛన' అని. 2. 'నీవ' అని. 3. 'నిజ్జిత్య' అని. 4. ఈ నిలంపుగీటు కడు మాత్మ్యముగ చుక్కవలె గావకయ్యున్నది. 4a. 'కాతాయా' అని. 5. 'అనన్త్యో'. 5a. 'పులకే' అని. 6. 'దర' అని. 7. 'న్నారాయణ' అని. 8. 'లాంఛన' అని. 9. 'మేధా' అని. 10. 'భట్ట' అని. 11. 'తద్భాను విక్రమాదిత్య' అని.

- 3౪ స్య తనయ శ్చాలుక్య¹భీమ స్త్రిశత[౦] తత్పుత్రః కొల్లభిగణ్డ² విజయాదిత్యః^౩వ.శ్చాసా⁴
తత్పుత్రు రమ్మ [తం శత్యా చాలుక్యవీ⁵
- 3౫ రాజః సప్తవర్షాణి తత్పుత్రం విజయాదిత్యం బాలముచ్చాట్య తాదపో మాన మేకం
3౬ మతనయో విక్రమాదిత్య ఏకాదశ మాసా తత్తాడవరాజసుతో యుద్ధమల్లస్సప్త
వర్షాణి [1⁶]* అమ్మరా [మృణం [1౪⁷]*] సత్పుత్ర [యో]
- 3౭ జనుజో⁸ రాజభీమా భీమసరాక్రమః [1*] విజిత్యయుద్ధమల్లం తోద్వాదరాబ్ధో⁹ సపా
3౮ ద్దేశరథప్రతిమస్య తస్య భీమస్య రామభరతో^{౧౦}మయో కసియా¹¹ దానాణ్ణా¹²వా¹³
మృశ్యప [యో*] రథ పం [తే ద్దేశన సృపో రాజభీమ
- 3౯ చవింశ త్యబ్ధా సరక్ష దవసీతల మమ్మరాజః [1౫¹⁴]* ద్వైమాతుకో¹⁵ [౭*] మృశ్యప
౪౦ సృపతనయః [1] విద్వాకలాపచతుర¹⁶మహీ మపా త్సమా స్తిత్¹⁷స్ర¹⁸ [1౬¹⁹]* అను
దానాణ్ణా¹²వా¹³ దాసీ దై
- ౪౧ వసుశ్చేష్టయా తతః[1*] సప్తవింశతి వర్షాణి వేంగీ మహిరనాయికా¹³[1౭²⁰]*
అతాస్తరే దానసరేంద్రసూనుః శ్రీశ
- ౪౨ క్షివమ్మా¹⁴ సురరాట్సనమ్మా¹⁵ యః శౌయ్యేశక్త్యావినిహత్య స్తత్రా¹⁴నద్వాద
శాబ్దా¹⁶ సమరక్ష నవ్వీకం [1౮²¹]*[౪]
- ౪౩ త స్తదనుజో వీరో విమలాదిత్య భూతిః [1*] మహీ మపా త్సమా స్సప్త సప్తసప్తి
సమద్యుతిః [1౯²²]* త [రాజ
- ౪౪ స్మా ద్విమలాదిత్యా ద్రవిశుల¹⁷లక్ష్మ్యశ్చ కుదవ¹⁸మహా దేవ్యా¹⁹విజగుణవశీకృతాఖల
౪౫ న్యే¹⁹ రాజరాజనిధి²⁰రజన్²¹ [౧౦²³]* యః సోమవంశతిలకః శకవత్సరేషు వేదాబు²²
రాశి నిధిసత్తిషు²³ సిం
- ౪౬ హగేక్కే²⁴స్థ ద్వితీయదివసోత్తర భద్రికాయా (1) వారే గురో వ్యకాణిజి లగ్న
వరే [౭*] భిషిత్తః²⁵[౧౧²⁴]* ఇంద్రో యథా దివ
- ౪౭ ముదారాయ²⁶శాస్త్రభోవ్వీకం శౌయ్యేశా శక్త్య దఖలా మభిరక్షితుం యః శ్రీవిష్ణు
వద్ధా²⁷స²⁷సృపోమకు

1. 'శ్చాలుక్య' అని. 2. 'కొల్లభిగండు' అని. 3. 'భీ' అని. 4. ఇచటి నిలువుగీటు కడు మూర్తియైవది. 5. 'రాజానజో' అని. 6. 'తం' అని. 7. 'ద్వాదశాబ్దా' అని. 7a. అనష్టభ. 8. 'దానాణ్ణావా' అని. 8a. వసంత
తిలక. 9. 'ద్వైమాతుకో' అని. 10. 'చతుర' అని. 11. 'చతురంతమహీమపా త్స మా స్తిత్' అనియందుడవల
యును. అర్థా. 12. 'దానాణ్ణావా' అని. 13. 'నాయికా' అని. అనష్టభ. 14. 'శత్రూ' అని. 15.
ఇంద్రవక్త్రా. 16. అనష్టభ. 17. 'కల' అని. 18. 'మందవ' అని. 19. 'న్యే' అని. 20. 'నిధి' అని.
21. అర్థా. 22. 'వేదాబు' అని. 23. 'వత్తిక' అని. 24. ఈ నిలువుగీటును బదు లించట నొకయక్క
కలదు. నిలువుగీ టోపాదయున గ్రమక్రమముగ మూర్తుకరమనునవచ్చి కడపట చుక్కయై చూచినది. 25.
వసంతతిలక. 26. 'ముదారయ' అని. 27. 'వద్ధాన' అని.

మాదవరేఖ : మొదటిపక్క

౪౮ టం పరాధ్యక్షం మూర్ధ్నా దధా న్యజీమూఖ¹విభాసితాశాం²[౧౨||*]వంరతుతి క్షీతి
తలం కుపితారివగ్గే³ మాగ్గే³ [కలిక^౪

౪౯ ఇ యత్రా⁵నయశాలిని మానవేన⁶ పితాః ప్రజ⁷నిజపవిత్రచరిత్రతోయైః ప్రత్యాలయని
గ్గిం లకలంకపంకం⁸[౧౩||*]నన్మాగ్గే⁹ఇ కులం కలాగమపరిజ్ఞనేన^{౧౦} శుద్ధాం ధియ న్దీనానాథ
జనాత్థి^{౧౧} తాన్థే^{౧౨}నివహ [యోదిక్ష్త మలంక

౫౦ త్యాగేన లక్ష్మీం సిరాం¹⁰ సంపూర్ణా¹¹మలచంద్రికావిశదయా కీత్యా¹² జగద్గీతయా
౫౧ రోతి నితరాం చాలుక్యమాడామణిః¹³[౧౪||*] న నవ్య¹⁴లోకాశ్రయ శ్రీవిష్ణువర్ధన
మహారాజధిరాజో¹⁴రాజ [మద్భ

౫౩ పరమేశ్వరఃపరమభట్ట¹⁵ రకః పరమబ్రహ్మణ్^{15a} శ్రీరాజరాజదేవో గుర్దవాడివిషయే
౫౪ నామగ్రామ మధివనతో రాష్ట్రకూటప్రముఖ¹⁶కుటుంబినః సమాహ్వయ¹⁷ నవ్య¹⁸
ప్రధానసమ [శివకుమ¹⁹

౫౫ కు మిథి మాజ్ఞపయతి¹⁸ [1*] యథా ఆపస్తంబసూత్రాయ భారద్వాజగోత్రాయ
౫౬ రభట్టస్య పాత్రాయ స్వధర్మానుష్ఠానపరస్య రామదేవస్య పుత్రాయ నమస్త భువ
నాశ్ర

౫౭ శ్ర²⁰యబ్రహ్మమహారాజ ఇతి ప్రసిద్ధాయ అంకయనామ్న మణ్డపక్షిణక్షేత్రే ముమ్మడి
౫౮ భీమకోలము²¹వృద్ధిపుట్ట వర్ణపట్టు పరిక్షేత్రాం^{21a} [1*] ఉత్తరదిశి ముమ్మడిభీమకోలం
బద్ధిపుట్టవర్ణ [[౦]చ వన్ననసంక్షేక

౫౯ పట్టు బాన్సక్షేత్రం²²చ[౧*]ఒక్కొపుట్టియుం బ[౦]రుమువర్ణపట్టుతోంటపడకుక్షేత్ర
౬౦ త్య సూయగ్రహణనిమిత్తేధా రాపూర్వకమస్మాభి ద్ద²³త్తమితి విదితమస్తు వః[1*]
అత్ర దక్షిణక్షే

౬౧ త్రవన్నసనీమానః పూర్వ²⁴తః వల్లూరి పాలగరుసనీమా²⁵ దక్షిణతః ఊరిమధ్యమున గుం
౬౨ టయ నీమా²⁶ పశ్చిమతః కొటపుట్టుతోడిగుంటయనీమా²⁷ ఉత్తరతః పెనుమాల ఆల
౬౩ మనీమా²⁸ ఉత్తరక్షేత్రవన్నసనీమానః పూర్వ²⁹తః చిత్తతోడిపుట్టయనీ²³దక్షిణ²⁴న ప్ర

1. 'మూర్ధ్నా'దధా న్యజీమూఖ'అని. 2. 'వంరతుతిక'. 3. ఈపం క్తిలోని 'వగ్గే'మాగ్గే'లోను, ౫౦-వ పం క్తిలోని 'సన్మాగ్గే'లోను 'గ్గే' యను సమకరము స్థూలదృష్టికి 'గ్గే'వలె గాన్పించినను సూక్ష్మముగ బరి శోధించి చూచిన పది 'గ్గే' యనియే తెప్పరలసియున్నది. 4. 'యత్ర' అని. 5. 'పితాః ప్రజాః' అని. 6. 'ప్రత్యాలయని కలిక' అని. 7. 'వంరతుతిక'. 8. 'పరిజ్ఞనేన' అని. 9. 'జనాత్థి' అని. 10. 'సిరాం' అని. 11. 'సంపూర్ణా'అని. 12. 'కీత్యా' అని. 13. 'కాన్డూలవిక్రీడితము. 14. 'రాజధిరాజో'అని. 15. 'ట్రా'అని. 15a 'బ్రహ్మగ్య' అని. 16. 'ప్రముఖా' అని. 17. 'సమాహ్వయ' అని. 18. 'మాజ్ఞపయతి' అని. 19. 'కుమ్మ యతి. 20. 'శ్ర' రెండుపర్యాయము లవాచకముగ రెక్కొబడియున్నది. 21. ఇది ప్రాచీన'మూ'వలెగాక ఇచ్చటి 'మూ'వలె వ్రాయబడియున్నది. 21a. 'త్ర'అని. 22. 'ఒక్కొపుట్టి' అని. 23. 'నీమ'అని. 24. 'దక్షిణతః'అని.

మాడవలెను : రెండవ ప్రక్క

౬౪ గోదావరియనీమా॥ పశ్చిమతః బీమియరట్టడిత్రోవిడ్డియనీమా॥ ఉత్తరతః గుంటయ
 ౬౫ నీమా॥ నవ్వకరపరిహృత స్యాన్య యాచనము మాడ ఒక్కొక్క '1[0*]ఊరితూప్సకాన
 నుట్టి పడుమ [న కేన
 ౬౬ టికిం బాచిన పెద్దవిధి¹ దక్షిణమున గృహక్షేత్రమున పూర్వదక్షిణమునది [1*] అపారపరి
 ౬౭ చి ద్వాధా కరణీయా యః కరోతి సం² పంచమహాపాతకయుక్తో భవతి [1*] తథా⁴
 చోక్తంవ్యాసేన [1*] స్వదత్తం [జాయతే క్రిమి[1*⁵ ౧౫]రితి [1*] అజ్ఞప్తి
 ౬౮ పరదత్తంవా యాహరేత వసుధరాం [1*] వస్త్రీం వషణసహస్రాణి విష్ణుయాం
 ౬౯ రన్య కటకరాజః [1*] కత్తా నన్నియభట్టః [1*] శేఖరో గడ్డాచార్యుః॥

1. 'ఒక్కొక్క' అని. 1౩. 'పిధి' అని. 2. మొదట 'మ' వ్రాసి తరువాత దాని కొమ్మును దుడిచి
 'పూ'గ మార్చినట్లున్నది. 3. 'స' అని. 4. 'తథా' అని. 5. అనుష్టుప్.

స్త్రీకీ సంతానం సహజమైన కోరిక

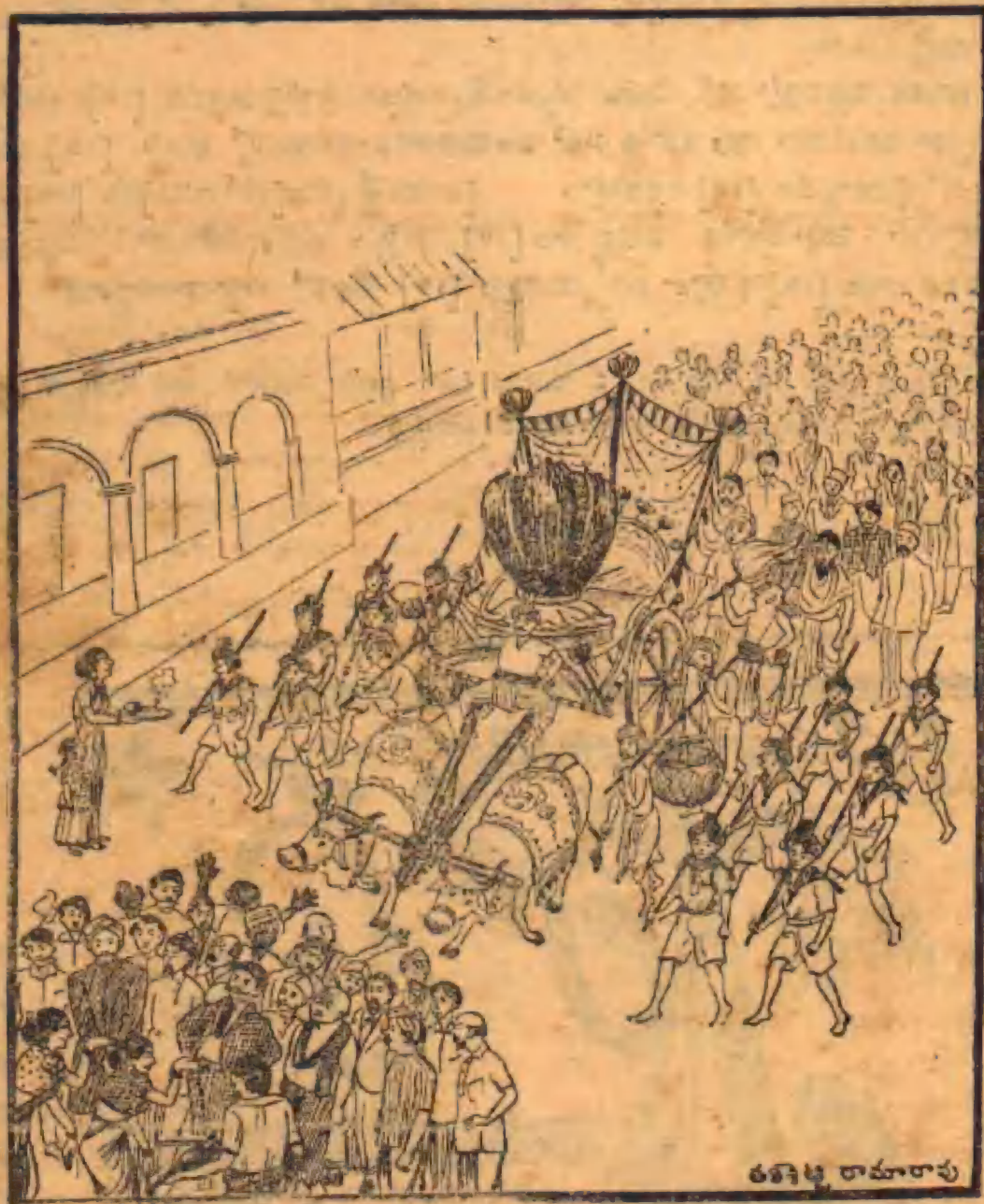
లోద్ర

దానిని సఫలత నొందిస్తుంది*

లోద్ర అంతటా దొరుకును

శ్రీనివాసరం అమెటెడ్.
 మదరాస్

అగ్రధూల మానసికోత్సవములు—2. అవకాయ అమావాస్య (తిరువీధి)

జా కీ

[౪౪]

= శ్రీ 'కరుణకుమార' =

౧

జమిందారుగారికి మక్కలంటే యెంతో ప్రీతి. పాలును నాలుగు లక్షల ఆదాయం వచ్చే ఎట్టేటు నూరూ నూటా ఇరవై గ్రామాలవరకూ ఉన్నవి వారి ఎట్టేటులో. చిన్నదయినప్పటికీ అవాదినండి ఆంధ్రదేశంలో పేరు పడ్డ సంస్థానాల్లో ఈ జమిందారుగారి సంస్థానం ఒకటి.

ఆ జమిందారుగారిని ఆర్యేలనియోగుల కాళి. వారి తండ్రిముత్తంకు రెవ్వరూ ఇట్లాంటి మక్కల పిచ్చి యెరగరు. వాళ్ల వాయాంలో తాపాతుమి తగినట్లు ఒకటో రెండో ఏకురుబా, పది పన్నెండు గుర్రాలూ, ఒక లాప్టెపిట్టా ఇట్లాంటివి జమిందారి దర్బారుమీద తొమ్మిదివాణంలో పెంచుకొంటేవారు. అట్లాంటిది మన జమిందారుగారికి ఎట్లా వచ్చిపడిందో-ఈ మక్కలపిచ్చి సంప్రాప్తమైంది.

అహంబాపకుయెట్లా లేదన్నా పాలుకు నలభై ఏడై వేల రూపాయల వరకూ వారికి మక్కల పెంపకం మీద కలవు ఆవుతూవుంటుంది. ప్రపంచంలో ఏయే దేశాల్లో ఎట్లాంటిమక్కలన్నవో రకరకాల ధైరవ మూర్త్యులను పరిక్షిరించి ఒక్కొక్క రకానికి, ఒక్కొక్క జాతికి, ఒక్కొక్క లక్షనానికి ఒక ఆదామొగడంటిల్ని తెప్పించి సంస్థానంలో పెట్టి పోషిస్తున్నాడు. పంచ పాండవుల్లో నమలకు ప్రశ్నోకం ఆశ్వశాస్త్రంలో ప్రవీణుడయినట్లు, ధర్మదేవుడు పశుశాస్త్రంలో ప్రవీణుడయినట్లు మన జమిందారుగారు కునక శాస్త్రంలో గొప్ప ప్రావీణ్యం సంపాదించారు.

ఒక్కసారి కన్నెత్తి చూచివేట్లయితే, ఒక్కొక్క మక్క జన్మా, దాని నుణసంపత్తి, లక్షణమూ తోయితి మం తెప్పినట్లు ఆనూలాగ్రంగా ఏకరువు పెట్టగల అపాధారణకర్త వారిది. అదిగాక ఎటువంటి పొగరు మోరు గ్రామసింహమైనావారే, మన జమిందారుగారి సమక్షంలో పడి వారి ముఖావలోకనం చేసిందంటే, తోకముడుచుకొని పిల్లితలె తల గ్రొందికి వంచి వారి పాదాలదగ్గర తోహారనపంపిండ్తే. మరి శ్రీవారివద్ద ఉన్న ఆహారోత్కృష్టం ఏమిటో!

మక్కలకొరకు వారు తమ సంస్థానంలో ప్రశ్నోకంగా రెండు పెద్ద మహాడీలు కట్టించారు. ఒక్కొక్క మహాడీకి గ్రొందివరుసలో పారికగరుబా, వైవరసలో పారిక గరుబాను. ఒక్కొక్క గదికి ఒక్కొక్క జాతి మక్కలజంటవొడ్డవ నూరు గదులకూ మారు కునకదంపతులు ఎప్పుడూ వారి సంస్థానంలో పెరుగుతూవంటరు. న్యూఘాండులాండు మక్కలు, ఇంగ్లండుమక్కలు, ఫ్రాన్సుమక్కలు, అమెరికామక్కలు, జర్మనీమక్కలు-ఒకరక మేమిటి, ఒకరక మేమిటి, నానాజాతి మక్కలపనిరి! జమిందారుగారి సంస్థానం ఆటపట్టు. పెద్దభుజులనూ, సింహాలనూ, ఏనుగులనూ వేటాడి అహంకారంగా కొరికి ముక్కలుచేయగల పానాసం గలిగిన వేటమక్కలు కొన్ని, ముఖంమీద కళ్లయినా కనువడకుండా నఖ శిఖరవ్యంధకమూ మూరెడు బొచ్చుతో ఉండే పొట్టి మక్కలు కొన్ని, వంటిమీద ఒక్క తోమమైనా ఉన్నదో లేదో అన్నట్టు గారబ్బురురలె పన్నటిదేహం గల మక్కలు కొన్ని, బొచ్చుకుచ్చుతోకలు గల

మక్కలు కొన్నీ, జోలువాయిద్యగాని మడిచేలిలో
ఉండే పుల్లవలె వివర తగిన పన్నుని తోకలు గల
మక్కలు కొన్నీ, నల్లవి కొన్నీ, ఎర్రవి కొన్నీ,
తెల్లవి కొన్నీ, బట్టవి కొన్నీ, చింతపువ్వుకన్నవి
కొన్నీ, గోధుమవన్నవి కొన్నీ, ఎర్రగా
చింత నివ్వలాగా కణకణలాడుతోఉండే కన్నులు
గల మక్కలు కొన్నీ, పిల్లికళ్లమక్కలు కొన్నీ,
కాటుకకళ్ల మక్కలు కొన్నీ - ఒకరకం ఏమిటి,
అనేకరకరకాల మక్కలు అసంస్థానంలో. మన
రాజాగారికి దేశమక్కలంటే మాత్రం గుతలానూ
సరిపడదు. వారిమక్కలమీదనే వారి కెంత నేపూ
మోహం. అందుచేత శ్రీవారి సంస్థానంలో ఒక్క
దేశమక్కలయినా అస్కారం లేకుండా పోయింది.

మక్కలమహిమలో ఒక్కొక్క గదిలో
ఒక్కొక్క మనకముల జంట. వాటికి విశాలమైన
పెద్ద పడకమంచం, స్నానపుతోట్టి, పాయిఖానా,
ఒక మేళాబల్ల, బల్లమీద ఒక నిల్వబుద్ధం, భోజన
పాత్రలూను. ఆమక్కలకు సంగ్రహణ చేయడానికి -
అసగా రోజూ వేదిసీగ్లతోనూ, సబ్బుతోనూ
స్నానాలు చేయించి, చలవచేసిన తువ్వల్లతో కుడిచి
వాటిని పుణ్యపరచడానికి, చాకిరిచేయడానికి డెబ్బయి
ఎనభైమంది నాకడ్లూ, చాకడ్లూనూ. విదేశాల్లో పుట్టి
పనిచేసిన భోగభాగ్యములూ అనుభవించే మక్కలు
తమమూలాన్న ఇంత దూరదేశానికి పనుద్రాలు వాటి,
వచ్చినందుకు, ముకుమారమైన ఆ మనకరాజములకు
కలువైన హిందూదేశపు కిలోవ్లస్థితులు సరిపడునో,
సరిపడనో అని రాజాగారు ఆమక్కలనివయమై
కంట్రో వత్తివేసుకొని అన్ని ఏర్పాట్లూ పరిశీలించి
కొరకుతూ ఉంటారు. వాటికి చలికాలంలో
స్నానరోగొక్కలూ, ఎండాకాలంలో స్నానో
మల్లురోక్కలూ మట్టింది పక్షయి చేయించారు.
సాయంకాలం షికారుకు పోవలసినప్పుడు వేయ
వలసిన ద్రవ్యు వేయ, రాత్రి పండుకొనేటప్పుడు వేయ
వలసిన ద్రవ్యు వేయ, ఉదయం లేవకపోయి
అప్పుడు వేయవలసిన ద్రవ్యు వేయ !

ప్రతిరోజూ పుదయం ఒక గంటనేపూ,

సాయంత్రం ఒక గంటనేపూ నాకడ్ల మక్కలజంటల్ని
మొదట కట్టిన పెండి బంగారుతూత గొలుసుల్ని చేత
వట్టుకొని బయటికితీసి, మహాదీలకు దుట్టాఉన్న
అవరణలోని ఉద్యానవనంలో విహారముగా రివ్వతూ
ఉంటారు. అసమయాల్లో జమిందారుగారూ, వారి
పరీమర్తబ్దీకూడా ఒకసారి మక్కల మహాదీలకు
వేంచేపుచేసి, వాటి ఆభివృద్ధిని స్వయంగా పరీక్షిస్తూ
నాకడ్ల మక్కలనీవలో ఆశ్రమిత్తులై ఉన్నారా లేదా
అని ప్రైవేట్ చేకపోతూ ఉంటారు. అజమిందారు
గారు మక్కలను చూచుకొని పొందే ఆనందానికి వేర
ఉండదు.

2

జమిందారుగారికి ఇన్ని మక్కలున్నప్పటికీ,
ఇదిగాక వారితోకూడా ఎప్పుడూ విడదవకుండా
ఉండే మరొక పెద్దవారిమక్కల జత ఒకటి ఉన్నది.
ఈ జత వారు ఇంగ్లండులో ఏరి తెచ్చుకొన్న జత.
ఈ జతను శ్రీవారు సర్వకాల సర్వావస్థలయందును
విడిచిపెట్టకుండా, వారివద్దనే పెట్టుకొని పెంచుతూ
ఉంటారు. శ్రీవారు భోజనం చేయవచ్చును ఈ రెండు
మక్కలూ వారికి వెరొక రట్టూ కూర్చొని భుజింపనిది
శ్రీవారికి అన్నం నోటికి హితవుగా పోదు. వారు
బల్లవద్ద కూర్చొని ఆసీనుపని చేసుకొనేటప్పుడు ఈ
మక్కలు రెండూ వారికి ఇగపార్శ్వములూ మువ్వు
మర్సీలలో కూర్చునిఉంటవి. శ్రీవారు మోటారులో
బయటికి వాహ్యాలి వెళ్లినప్పుడు కూడా ఈ రెండు
మక్కలూ వారితో మోటారెక్కిపోతూ ఉండవలసిందే.
రాజాగారు రాత్రిల్లు పండుకొనే గదిలోనే ఈ మనక
దంపతులకుకూడా పడక.

ఈ రెండు సీమమక్కలలోనూ మొగముక్క
వేరు బాకీ; అడమక్క వేరు బాకీ. ఇవికూడా జమిం
దారుగారివద్ద అమిరింగా మారిమయి వారిని ఎడతాని
ఒక్క నిమిషంకూడా ఉండేదికావు. అదిగాక అవి
మాటలు నేర్పిన మక్కలు. రాఅంటే రావలసింది, పో
అంటే పోవలసింది, కూర్చోఅంటే కూర్చోవలసిందిని.
జమిందారుగారికి ఆఖరుకు ఈ మక్కలే వారసత్వం.

వహిస్తా యని కొందరూ, తమకు పుత్రసంతానం కలిగినప్పటికీ, వారికి చెందకుండా ఉండేటట్లు తమ ఆనందతరం బాకీ వింహాసవానికీ రావలసివట్టుగా ప్రతి సంవత్సరం జనవరినెల ఒకటోలేదీన ఎవ్వరూ అంతా బాకీ వీలునామా వ్రాసి రిజిస్టరు చేయించి ఉంచుకున్నారని కొందరూ, వారసత్వం పంపిణీ నిజమైనా కాకపోయినా, ఈ రెండుకుక్కల పోషణ నిమిత్తమై శ్రమించే ఒక లక్షయూపాయలు బాకీ పేర బాంకిలో చేసి, వాటిపేర పెట్టిల్లెంటు వ్రాసియచ్చారని కొందరూ — ఈ విధంగా అనేకరకాల పుకార్లు ఎవ్వరూ కోరికలకు లక్ష బయల్దేరుతూ ఉంటాయి.

ఇటీవల ఒకనాడు జమిందారుగారు బాకిని, బానిసి మోటారులో కూర్చోపెట్టుకొని, దుకాణాలలో గాన సభకు బయల్దేరి వెళ్లి, బయట గేలువద్ద కారు నిలిపి, ఎవరో పెద్దమనిషితో మాట్లాడుతూ ఉండగా, ఒక యానాదిపిల్లవాడు, పడేళ్లవాడు, నల్లగా వంటి మీద గోచితప్ప మరోనల్ల లేకుండా అసహ్యం వేస్తూ తళతళలాడే మోటారు సమీపించి, వింతగా యాస్తానిలబడ్డాడు. ఇంతలో ఎప్పుడు చూచిందో, బాకీ వాణ్ణి చూచి “నీ ప్రభుకు వత్తునూడా జమిందారుగారి మోటారును సమీపించి మమ్మల్ని అపవిత్రం చేస్తావా” అన్నట్లు ఆగ్రహించి, పరధ్యానంగా ఉన్న యానాదిపిల్లవాడినాదికీ గభాలున పెద్దపులి చూకీ నట్లు చూకీ తోడలో ఒకకాలు వేసేరకు, వాడు తప్పుకుని లేక చేసి వెనక్కి విరుచుకొని పడ్డాడు. పరధ్యానంలో ఉన్న జమిందారుగారు ఇది గమనించి, “అ! అ! బాకీ, ఇట్లా రా” అని పిలువగా, అది తిరిగి మోటారులో ఎక్కి, తోక ఆడిస్తూ జమిందారుగారి చేతిని నాలుకతో చప్పరించింది. ఇంతలో గాన సభకు చేక అయినందున మోటారు కదిలించి క్రీవారు లోపలకు వెళ్లిపోయాడు. బయట రోడ్డుమీద పడిపోయిన యానాదిపిల్లవాడు పొతాత్తుగా కలిగిన విపత్తుకు గుండె తెవరి, కరీరం ముచ్చెనుటలు పోసి, రోడ్డుమీదనే పెట్టిలా పడిపోయి ఉన్నాడు. మెత్తని లేతకరీరం అయినందువల్ల వాడిగల కుక్కకొరలు వాని తోడలో కనుక్కున వెన్న పూసలో కత్తి దిగినట్లు అంగుళంలోతు

ది, గాయం అయి నెత్తురు ప్రవహిస్తున్నది. ఇంతలో వార్లవాణ్ణెవరో వచ్చి, పిల్లవాణ్ణి లేవనెత్తి ఇంటికీ తీసుకొనిపోయారు. కానీ కుక్కకరిచిన పడిపోను రోజులకు వానికీ సరిఅయిన చికిత్స లేక, రక్తంలోకి విషం ఎక్కి కుక్క అరుపు అరచి ఆపిల్లవాడు ప్రాణాలు వదిలిపోయాడు.

అదినం యానాదిపిల్లవాణ్ణి కరిచినదిలగాయతు యొందువల్లనో బాకిలో ఒక విధమైన కొత్త మార్పు కలుగుతూవచ్చింది. కాలక్రమేణా పది పదిహేను రోజులు జరిగేవరకు బాకీ పూర్వవలెగాక పిచ్చిపిచ్చిగా అరవడం, ఇతర మనుష్యులమీదనే గాక అప్పుడప్పుడు జమిందారుగారి మీదకీ దూకబోవడం, అనవసరంగా కొరలు బయటపెట్టి బానిసికూడా కరవబోవడం—ఏమిటో చెరిచెరి చేవ్వలు ఆరంభించింది. యానాదివాణ్ణి కరవడానికీ పూర్వమే దానికీ పిచ్చి యొక్కిందో, లేక యానాదివాణ్ణి కరిచేవరకు వాని కరీరంలోని అపవిత్రమైన రక్తం ఉత్తమబాని బాకీరక్తవాల్లా ప్రవేశించి అప్పటినుండి దాని రక్తస్థం చెడి ఏ జబ్బు అయినా ఆరంభం అయిందో—ఏకారణంవల్లనో గాని బాకీకి ఆరోజుకారోజు చెరివాలకం పడుతూ వచ్చింది. యానాదివాణ్ణి కాటుకేసినప్పుడు జమిందారుగారు కల్లారా చూచినప్పటికీ తర్వాత యానాదివాణ్ణి మయివాడో అన్న విచారణ చేయకపోవడం సహజమే అయినప్పటికీ, అది లగాయతు తమ బాకిలో ఎటువంటి మార్పు కలుగుతోందో అన్న ఆలోచనే వారికి తట్టకుండా వుండడమే ఆకృర్యకరమైన విషయం. ఆకృర్యానికి మూత్రం ఏమిందీ? బుద్ధి, కర్మానుసారిణీ అన్నట్లు, దాని చేత వచ్చేవరకు అన్నీ అట్లా ఒనగూడివస్తాయి. ఎట్లాగయితేనీం, పదిహేను రోజు లయినతర్వాత బాకివైఖరి యాచేవరకు జమిందారుగారికి అనుమానమూ, ధయమూ చేసి, ఆత్మే ఆలోచించుకోగా, ఆనాడు యానాదివాణ్ణి కరిచిన విషయం తలాలన జ్ఞప్తికవచ్చి, తక్షణం నాకరుకు పంపి విచారించగా, అప్పటికీ నాలుగురోజుల గ్రిందటనే యానాదివాడు పిచ్చెత్తి చచ్చిపోయాడని తెలిసింది. దానితో జమిందారుగారికి గుండెలు

జల్లుమని, చెంటనే చాక్చరును నిలిపించేవరకు, ఆయన పరిశుచేసి, ఏవో ఒకటిరెండు ఇంజక్షన్లు ఇచ్చాడు. కాని లాభం లేకపోయింది. పోనీ ఏ చెన్నపట్నానికో, కలకత్తాలో తీసుకొనివెళ్లి ఇంకా ఘట్టిచైత్యం చేయించాలని శ్రీవారు ఆలోచన చేస్తుండగా ఆరోజు తెల్లవారేరకే జాకీకి పిచ్చిఅరుపులు జాప్తీఅయి, ఉదయం ఏడుగంట లయ్యేసరికి ప్రాణాలు విడిచింది.

3

జమించారుగారికి మిన్ను విరిగి మీదపడిన ట్లయింది.

ఇంత చైతన్యం జరుగుతుందని వారు కలలోకూడా అనుకోలేదు. వారికి తీరని దుఃఖం సంప్రాప్తమయింది. జాకీమరణానికి వారు పువ్వుకూలి దుఃఖసాగరంలో మునిగిపోయారు. శ్రీవారి జవాబా అంతా దుఃఖించారు. బంధువులందరూ దుఃఖించారు. ఇక వారి డబ్బు లిశే తా'లేదాట్లా, నాకట్లా చెప్పనే అవసరం లేదు. జమించారుగారికి ఏకైకపుత్రునివంటి జాకీ చనిపోయిన దన్న వార్త ఒక్కగంటలో పట్నం అంతా వ్యాపించిపోయింది. పట్నం యావన్నందీ కడసారి చూపు చూడడానికి జవం గుంపులుగుంపులుగా దివాణంవాకిట మూగి కంట నీరు పెట్టుకొంటున్నారు. దివాణంవద్ద కలిగిన ఈ రోదంశబ్దం విని మహాడిలలో ఉండిన చెండువందల భక్తులూ జాకీమరణానికి దుఃఖించి, ఒక్కసారిగా గొంతెత్తి మొర్రో అని మొరగడం ఆరంభించినవి. అదినం దివాణంకచ్చేరీలకూ, ఉద్యోగులకూ కలపు ప్రకటించారు. ఎవ్వీటుదివాణా తీ గారు స్వయంగా వచ్చి, పడకబుద్ధిలో మొఖమీద చేతిరుమాలు కప్పకొని పండుకొన్న జమించారుగారిని పరామర్శిస్తూ శ్రీవారి దుఃఖాన్ని ఇవమడింపజేశారు. సృష్టి అంతా అదినం మహాదుఃఖసాగరంలో మునిగి పోయినట్టుగా ఉన్నది రాజాగారికి. జాకీకేశవరం పెద్దపులికరె దివాణంవాకిట పడిఉన్నది. దాని జన్మలో అది ఎన్నడూ ఆవిధంగా వట్టికేలను, పడపు అయినా లేకుండా పండుకొని ఎరగదు. దాని కిరీరం ఎంత నొచ్చుకొంటున్నదో అని జమించారుగారికి కడుపు తరుక్కొనిపోతున్నది. ఎంతమంది ఆత్మలు

వచ్చి ఎంత ఊరడించి ఏం ప్రయోజనం! వంశాంకురం వంటి జాకీని మట్టి బ్రదికించగలవా రెరి ?

ఎంత దుఃఖించి ఏం క్రియ? 'జాతస్య మరణం గ్రువం' అని, ప్రతిప్రాణికి మరణం తప్పదుగదా అని వాయా వీయా ఓచార్యుగా, ఇక జరగవలసిన తేంతు చాలా ఉండినందున శ్రీవారు ధైర్యం తెచ్చుకొని జరగవలసిన కర్మకాండ యథావిధిగా జరిపించాలని, దివాణపు పెద్ద పురోహితునితోనూ, తదితర అస్థాన పండితులతోనూ ఆలోచించి జాకీకి తగిన అంత్యక్రియా కాండ నిర్ణయించి దానిని బాండుమేశం పోరేగింపుతో తీసుకొనిపోయి వహనసంస్కారం చేయించారు.

౪

జాకీ గతించినతర్వాత ఒక సంవత్సరంగా దాని జ్ఞాపకార్థమై ఏదైనా ఒక కాశ్యోతిమైన స్మారక చిహ్నం ఏర్పాటుచేయవలెనని జమించారుగారికి మనస్సులో ఒక గాఢమైన కోరిక పుట్టింది. నాలుగు ఏళ్లుటా కలిసేతోట జాకీకొలివిగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠచేస్తూ నూ, లేక లోపావిగ్రహం ప్రతిష్ఠ చేస్తూనూ, లేక జయస్తంభంలాంటి రోక రాతిస్తంభం కట్టిస్తూనూ అని పరిపరివిధాల ఆలోచన పోయింది. కాని వారు ఏదీ నిర్ధారణ చేసుకోలేకపోయారు.

ఇటీవల, జాకీ లైఫ్ సైజు ఫోటోను ఆయిల్ పెయింటింగు ఒకటి తయారుచేయించి తేప్పించివుంచారు. జాకీ సాంవత్సరికంనాటికి సరిగా ఒక ఏడాది పూర్తి అవుతుంది కాట్టి, ఆనాడు జాకీ ప్రభువు వర్ధంతి ఉత్సవం జరిపి, ఈ ఫోటోను ఆంధ్రదేశంలో గల మహా జమించారుగారిచేత తమ సభామండపంలో ఖహారంగం చేయించాలని శ్రీవా రొక ఏర్పాటు ఇదివరకే చేసుకొని ఉన్నారు. కాని వారి కంఠటితో తృప్తికలుగలేదు. జాకీ ఆచంద్రార్కస్థాయిగా ప్రజలను జ్ఞాపకం ఉండేట్టు కాశ్యోతిమైన చిహ్నం ఒకటి నిర్మించాలని వారికి పెద్ద కోరిక గలిగి, ఆ యెడమై ఆలోచన తెగక, దివాణాతీగారితో సంప్రదించి వారి సలహా తీసుకోవడం మంచిదని రాజాగారు దివాణాతీగారిని పిలిపించారు.

దివాణాకీగారు యోధానయోధుడు. ఆయన కూడా ఆర్యలకాభియోధి. సర్కారులో ముప్పయి ఏండ్లు తహశీల్దారుగిరి వర్తరా నాకరిలు చేసి, లక్ష రూపాయలు సంపాదించి, ఏభయి అయిదో ఏట నెలకు మాటవిధయి రూపాయల పెన్ననుమీద రిటైరయిన చెయ్యి. వయస్సు ఏభయిఅయిదు దాటినా, తన కింకా శరీర దారుణ్యం కలదనీ, అరవయ్యో సంవత్సరం వరకూ పని చెయ్యగలవనీ, అందువల్ల తనను ఆ అయిదేళ్లూ కూడా సర్వీసులో ఉంచవలసినదనీ ఆయనగారు జిల్లా కలెక్టరుకు, గవర్న మెంటుకు అర్జీలుపంపుకొని ప్రార్థించారు. కాని, ఆపనుయానికి ఐరోపా సంగ్రామంలో యుద్ధం చేసి, చెబ్బలు తిరివచ్చిన ఒక యూరోపియను పాని ల్లాడు ఆజిల్లాకు కలెక్టరుగా వచ్చినందువల్ల ఆతగాడికి ముసలి తాచేదాల్లమీద తోత కలిగి, తహశీల్దారు గారి తోరికను నిరాకరించి, ఏభయిఅయిదో ఏడు చాలుగనే సర్వీసులోనుండి రిటైరు చేయించాడు. రిటైరయిన తర్వాత ఉద్యోగం లేకుండా ఇంటిదగ్గర గోళ్లు గిట్టుకుంటూ కూర్చోలేక ఆయనగారు వారిని పిరిసి ఆశ్రయించి రాజాగారికి సిఫార్సులు చేయించు కోగా, పాటి నియోగి కదా అని శ్రీవారు ఆధిపా నించి, నెలకు నాలుగువందల రూపాయలమీద వారిని తన ఎట్టేటు దివానుగా ఏర్పాటు చేసుకొన్నాడు.

ఈ దివాణాకీగారు పీకం ఆలంకరించినది లగా యకు ఎట్టేటు ఎట్టేటు అంతా చక్రం తిప్పివట్లు తిప్పే న్నట్నాడు. రాజాగారిని విముషంలో జేబులో వేసు కొన్నాడు. శ్రీవారి తత్వం లగా గ్రహించుకొని వారికి తూచినట్లు సరిగ్గా సరిపాట్ల్యో తాళవ్రుహంసును ఐనుక వేస్తూ, శ్రీవారి ఆదరాధిపానాలకు పాత్రుడై నాడు.

బాకీ స్మారకచిహ్నం కావ్యకంగా ఉండా లంటే ఏమాతంగా చేస్తే బాగుంటుందని జమీందారు గారు దివాణాకీగారిని సలహాఅడిగారు. దివాణాకీగారు అట్టే ఆలోచించి నాలుగు బజార్లు కలిసేదోట మాట విస్త్రే అమరుల ఎత్తున ఒక రాతిస్తంభమా, దాని కను దుగ్గా ఒక రాతిమంటపంలో పంచలోపాయలతో రయారుచేసిన బాకీవిగ్రహమా ప్రతిష్ఠింపజేస్తే బాగుం టుందని సలహా యిచ్చారు.

శ్రీవారి ఆనందకామ్యలు కళ్ళులవెంట జోట జోట రావినవి.

“ఈ రెంటికీ ఏమాత్రం ఖర్చుఅవుతుందో అం చనాచేయండి” అని మళ్ళీ అడిగారు జమీందారు గారు.

అయిదు నిమిషాలు దివాణాకీగారు ప్రతి యాత్ర నిగిడ్చి, ఏమేమిటో తనలో తాను గొణిగి చేరివెళ్లు రెక్క పెట్టుకొంటూ—

“బంగారు, వెండి, కంచు వర్తరా లోపాలులు కలిపిన ప్రతిమ చాలా ఖరీదు అవుతుంది. అదిగాక ఇట్లాంటివాటిని రయారుచేయగల పనివాళ్లు మన దేశంలో లేరు. ఈ ప్రతిమను ఏ జర్మనీలోనో, అమె రికాలోనో రయారుచేయించవలసి ఉంటుంది. కాబట్టి లోపావిగ్రహానికి, రాతిస్తంభానికి, మంటపానికి అన్ని టికీ చేరి రమారమి ఏభయిచేయినా తొగల పని నా ఉజ్జేశ్యం”

అని ఎట్టిమేటు జేకారు.

రాజాగారు రవంతి ఆలోచించి “సరే: అయితే అయింది : ఎట్టేటు ఖజానాలోనుండి ఏభయిచేయ తక్షణం కాంక్షా చేయండి” అని హుకుం చేశారు.

కాని దివాణాకీగారు మారాలోచన గల ఘటం కాబట్టి, “ఈ ఏభయిచేయ అచ్చం ఎట్టేటు ధరించడం కంటే, దీనిలో ఏ పాతికభాగమో ఎట్టేటుతరఫైన చందాచేయించి, మిగిలిన నలభైకేల రూపాయలూ ఎట్టేటుగ్రామాలలో రైతులవద్దా, వర్తకులవద్దా చం చాలుచేయించి వమూలుచేస్తే బాగుంటుందని నానునని” అని ఒక సవరణ తీసుకొని వచ్చాడు.

జమీందారుగారికి ప్రహ్లాదందందల్ల శరీరం తన్మయత్వంలో పడిపోయింది.

“మీ ఆలోచన చాలా బాగున్నది. ఇందుకు నేనెంతో కృతజ్ఞుణ్ణి. కాని ఇంత ద్రవ్యం వమూలు చేయడానికి అవస్థం అవడమే గాకుండా ఈపనిలో చాలా సిబ్బందిబలంకూడా కావలసిఉంటుందేమో!”

“ఆషంధేహాలు తమ కరపరంలేదు. మీరు నుండమీద చేయివేసుకొని నిద్రపోండి. అది అంతా చక్క పెట్టుకొనే భారం నాది.”

తన రాష్ట్రంలోని ప్రజలను వారు తమ కడుపున కన్న దిద్దలవలెనే ప్రేమించే ప్రేమస్వరూపు లనీ, సంస్థానంరాబడిలో ఏ ఆధ్వరకభాగము వారు స్వంతవినియోగానికై ఖర్చుపెట్టి, మిగిలిన ద్రవ్యం యావత్తూ ప్రజాక్షేమంకొరకే వినియోగింప కంకణంట్టుకొన్న త్యాగమూర్తు లనీ ఒక పాత్రగంటనేపు జమిందారుగారి నుగగణములను పథలో వర్ణించి, పిమ్మట రైతులు తమ కష్టముఖములు తెలుపుకోవచ్చు నని ఉద్దిగ్యు చేశారు. రైతులు చెప్పకొనే విషయాలు ఒక్కొక్క గ్రామానికి సంబంధించినవి ఒకటి, రెండు, మూడు అని 'అయిటం'వారిగా వ్రాసు కొనుటరై చేష్కరుగారు తెల్లకాగితాల పైందు త్రుస్తకం తీసుకొని, కళ్లకు నులోచనాలు తగిలించు కొని, చేక ఛాంటకాచేనా తీసుకొని తయారుగా ఉన్నారు. వెంటనే కూర్చున్న రైతులలో నేలటూరు రైతులు లేచి నిలబడి దివాకజీగారికి నమస్కరించి-

"అయ్యా! మా గ్రామచెరువు మరమ్మతుచేసి ఇప్పుటికి పదిహేను ఇరవై ఏళ్లయినది. చెరువువరక కాలవా, చెరువులోట్టాకూడా ఒండ్రుమట్టిలో మేట చేసి పూడిపోయినది. పైగా చెరువు తూర్పుఅలుగు, పడమటిఅలుగు, చెరువుకట్టకూడా పడేళ్లవాడు కొట్టిన గాలివానకు గండిపడి తెగిపోయినది. అది లగాయతు వర్షాలు కురిసి నీళ్లు ఎంత వొమ్ముగా వచ్చినా చెరువులో చుక్క నిలవడంలేదు. చెరువు మరమ్మతు చేయించవలసిన దని దివాణంవారికి పడేళ్లుగా మేము ఎన్ని అర్జీలు పంపుకొన్నప్పటికీ, వాటి కింతవరకూ దాఖలా మకాయాకూడా కలగలేదు. నీటిపడ్లయి పరిగా లేక ఈపడేళ్లనుండి మేము ఆయ కట్టులో వరిపైరు పెట్టుకోవడం ముగించుకొని రాగి పైయా, పజ్జపైయా పెట్టుకొన్నప్పటికీ, దివాణంవారు మావద్ద గొడ్రుకు ముప్పుయి వలపైయాపాయలచొప్పున నగరికి మాగాణికిస్తే వసూలు చేస్తుందారు. కాబట్టి నీకస్తు ఆయన చెబుతున్న వెంటనే దురస్తుగా రిపేరు చేస్తేనేగాని మేం బ్రతకలేం" అని వజ్రాలు పెట్టు కొన్నారు.

దివాకజీగారు — సరే! చేష్కరుగారూ! వ్రాసుకోండి: అయిటం 1- నేలటూరు గ్రామచెరువు

మరమ్మతు. వెంటనే మిగ్రామచెరువు రిపేరుచేయించే ఏర్పాటు చేయిస్తాం. తర్వాత ?

రైతులు — మా గ్రామానికి నగరికి చెల్లించ వలసిన భూమికిస్తు ఎకరానికి రు. ౧3-౮-౦ చొప్పున రేటు వసూలు చేస్తుందారు. గింజలకు ధర లుండిన రోజుల్లోకూడా, సర్కారు గ్రామాల్లో ఇరుగారు పండించుకొనే భూములకుకూడా ఇంతవరం రేటు లేదు. దానిపై ధరలు పడిపోయి చిన్నదబ్బు కంటికి అనుపవహించా ఉండే రోజుల్లో ఇంతింతి శిస్తులు కట్టేవరకు మాకు సరస్సు మీదికి వస్తుండై. మాకంటే సర్కారుగ్రామాల రైతులే మేలు!

దివాకజీ — అదిగో! అక్కడే మీరు పొర బడుతున్నారు. సర్కారుగ్రామాల పరిపాలన మేలుమేలని మీరు భ్రమపడుతున్నారు కాని, దబ్బు విషయం వచ్చినప్పుడు, విజంగా జమీన్ గ్రామాల రైతుల కున్నంత పొకర్యం వాళ్లకు లేనేలేదు. జమిం దారు సర్వాధికారి. ఆయన కనికరిస్తే శిస్తు పూర్తిగా తోపిచేసి, రైతులకు ఉచితంగానే భూము లివ్వవచ్చు. ఏదీ! ఇట్లాంటి ఆధికారం సర్కారులో ఎవరి నుండి? కాబట్టి మీ రా పెరిపెరి భ్రమలు ముంచిపోండి.

చేష్కరుగారూ, వ్రాసుకోండి: అయిటం 2- రైతులకు శిస్తులు తగ్గించడం. తర్వాత ?

రైతులు — మా పశువులు మేకమేసే కంచ భూములుకూడా రాజాగారు ప్రతిఏమూ ఏలం చేస్తు న్నారు. దబ్బాకకొడ్డి కొందరు పెద్దపెద్ద రైతులే కంచెలను ఏలంలో కొని, మా పశువులు మేక మేసినం దుకు పసరం ఒక్కంటికి రెండేసి మాజీసే రూపా యల చొప్పున మాదగ్గర తుల్లరి వసూలు చేస్తున్నారు. పశువులు పూరువిడిస్తే రాజాగారి కంచలో అడుగు పెట్టరిది వాటికి కడుపులోకి గరికపోవ పోయే పాగి లేకపోయే! మేమైనా వస్తు పండుకొని, ఎంతెంత తుల్లరి అయినా కట్టి నోరులేని జీవాలను బ్రదికించుకో వాలె గదా! తమకు ఈ విషయమై కనికరించాలె.

దివాకజీ — మీరు చెప్పిన దంతా సత్యం. రైతుకు తన ప్రాణంకంటే అధికమైనది పశువు. ఈ తుల్లరిపద్ధతి బొత్తిగా దానలేదు. ఆవశ్యం రద్దు

చేస్తాం. వ్రాయండి: అయిటం రి-వశువుల పుల్లరి. తర్వాత?

రైతులు — ఇదివరలో మా రాజాగారి గ్రామాలకు కూడా ప్రతీఏటా కాకపోయినా, ఏ రెండు మూడు సంవత్సరాలలో ఒకసారి జమాబందీ జరుగుతూ ఉండేది. మేం దాఖలు చేసుకొన్న భూమివరఖాస్తులూ, ఇప్పిఫాలూ, తీర్వ జాబ్బీ అప్పీలూ ఫయిలలో అవుతూ వుండేవి. అదేమిటోగానీ, పెద్ద గాలివానకు ఇవతల నగరివారు జమాబందీ జరుపలేదు. మేం ఎంతో కష్టపడటానికే తెట్టు తెలియక అట్లాడి ఆమలు మేస్తుండాం. పైగా ఈ కర్లమూ, రెడ్డి మున్నాట ఆరవైకోడలూ కష్టపడాలని మా కక్తం పీల్చి పీల్చి చేస్తుండారు.

దివాకర్ — నిజం! ఇంతకాలంగా జమాబందీ జరగకపోవడం చాలా అప్రతిష్ట. ఇకమీద సక్రమంగా జరిపేటట్లు చేయిస్తాం. వ్రాసుకోండి: అయిటం కి-జమాబందీలు. తర్వాత?

రైతులు — మేము మాలవాళ్ళనుండి. కుంభినీ గ్రామంలో వారతనంవారు వీధలకు వీడుభూములు పట్టాకు ఇస్తుండారు సామీ! నగరిభూములు చాలా వీడుభూములు లుండై. గొప్పగొప్పరైతులే వాటినికూడా కివాయిక్రింద ఆక్రమించుకొని పాగుచేసుకొంటూ ఉండారు. ఏమూలనైనా తెత్తెడు సేలలో మేం వాగేలి మోటిస్తే, ఆసాములందిరూ బడితెలు చేత పట్టుకొని మాపైకి చూకుతారు మా కులవ్యవస్థలన్నీ కూలిపోయి, కూలిగింజలయినా సంపాదించుకోలేక మలమల చూడి చస్తుండాం. మాకు తెలుసండేసి ఎకరాల వీడుభూములు దిట్టానికి మంజూరుచేస్తే ఏ జోన్నకరలో చేసుకొని నీశేర దీపం పెట్టుకొని దగ్గం పెట్టుకొంటాం—వా ఏలినవాడా!

దివాకర్ — (మాలమాదిగలనద్దనుండి దరఖాస్తు అర్జీలు తీసుకొని) అట్లాగే. అలాగించి ఉత్తరువులు పంపుతాం. మీరు మాత్రం త్రావడు వగైరా దుర్వ్యవసాలు చూసి, దెట్టు. పాడుచేసుకోకుండా, నగరివారిచ్చే భూములు కష్టపడి నీదగ్గం చేసుకొని వృద్ధిలోనికి రావాలి. తెలిసిందా?

మాలమాదిగలు—బుద్ధి! బుద్ధి! వా ఏలినవాడా!

దివాకర్ — వ్రాయండి పేమ్మరుగారూ! అయిటం రి-వీధలకు భూములు.

ఒక క్రయస్తవుడు—నేను ఈ గ్రామమాల వాడలా గ్రాంటుమ్మాయి పెట్టి బడి చెప్పకున్నాను సార్.

దివాకర్ — బ్రయినింగు అయినావా?

క్రయస్తవుడు—అయినాను సార్. వ్రాయర్ గ్రేడు పొగ్గిసయినాను. క్రయస్తవుణ్ణి. బడి పెట్టుకొనేటందుకు ఇల్లు లేక చాలా ఇబ్బందిగా ఉన్నది. నగరివారి అసలుమనలో ఎక్కడయినా నాలుగు తాటిచెట్లూ, ఒక వేపచెట్టు, తాటికూ మంజూరు చేయిస్తే ఒక నిన్న కొళ్లం వేయించి బడి చెప్పకొంటాను సార్!

దివాకర్ — అర్జీ తెచ్చావా?

క్రయస్తవుడు—తెచ్చాను సార్. (అనియిచ్చును.)

దివాకర్ — (తీసుకొని) ఉత్తరువులు పంపుతాం. ఇల్లు వేయించి, చక్కగా బడిచెప్పి, వీధలకు వృద్ధిలోనికి తీసుకొనిరా. ఈసారి మేము ఈ గ్రామం వచ్చి నప్పుడు నీ మూలు తడిభీచేస్తాం. అయిటం రి—గ్రాంటు మూలుకు తాటిచెట్లూ, అటాను. వ్రాయండి. తర్వాత?

రైతులు—ఇప్పటికీ రి చాలండి. తమరు చిత్తగింది ఈ ఇబ్బందులు గనక తొలిగిస్తే, ఇంకో తడవ మర్రి మనవిచేసికొంటాం. ఇంకా చెప్పకోవలసిన ఇతర గ్రామాలవాండ్లు తొందరపడుతున్నారు.

అని సేలటారురైతులు దగ్గం పెట్టి చక్కగా తొలిగారు. వీధప ఇతర గ్రామాల రైతులు వరసగా ముందుకు వచ్చి, వారివారికి గల ఇబ్బందులన్నీ ఈ ప్రకారమే చెప్పకోగా, దివాకర్ గారు వాటినికూడా పేమ్మరుగారిచే శ్రుప్తంలా వ్రాయించారు. అప్పటికి తొమ్మిదిగంట లయింది. నిలబడిఉన్న రైతుల వందరినీ కూర్చోవలసిన దని దివాకర్ గారు ఉత్తరువులు చేయగా, అందరూ సర్దుకొని కూర్చున్నారు. పిమ్మట దివాకర్ గారు లేచి—

"మీరు విన్నవించుకొన్న విషయాలన్నీ మేము ప్రాముఖ్యంగా, మీరు దాఖలు చేసుకొన్న ఆర్టీలు తీసుకొని పోతున్నాం. ఈ విషయములన్నీ నేను స్వయంగా రాజ్యాపార్లమెంటులో చర్చించి త్వరలోనే మీరు కోరిన సౌకర్యాలన్నీ ఏర్పాటు చేస్తాం. నిజంగా మీరూ ఇబ్బందిలను నేను స్వయంగా తెలుసుకొన్నకర్తాత వామనమ్మ చాలా పరిశీలిస్తున్నది. అవశ్యం మీకు తగిన ఏర్పాట్లు చేస్తాం."

"అయితే ఇప్పుడు కొక చిన్న విషయం మీకు నేను చెప్పవలసియున్నది. సావధానంగా వివరించి, ఇటీవల శ్రీశ్రీ రాజావారికి ఇంటివద్ద ఒక గొప్ప అవదంభమింది. అది లగాయతు వారు మిక్కిలి దింతా క్రాంతులై ఉన్నారు. అవిషయమై వారు మీ కొక విజ్ఞప్తి పంపి, మీవల్ల కొంత ద్రవ్యపహాయం కోరియున్నారు."

అని దివాన్ జేగారు రైతులకు కలబజు విజ్ఞప్తి పత్రం పంచిపెట్టించారు. చదువుకొన్నవైన రైతులు కొందరు చదువుకొంటున్నారు. చదువురానివారు చేతిలో కాగితం పట్టుకొని చదువుకొన్నవారిని అడిగి తెలుసుకొంటున్నారు. ఇంతలో దివాన్ జేగారు ఒక విజ్ఞప్తిపత్రాన్ని తీసుకొని ఈవిధంగా చదివి వినిపించారు:

"నా ఎస్టేటులో గల ప్రియజనులారా!

మేమిప్పుడు మీ కొక చిన్న విషయము చేయబోతున్నాము. ప్రపంచమునగల పనులమైన చతుష్పద జంతువులలోనూ కునకము—అనగా కుక్క మిక్కిలి విశ్వాసము గల జంతువు. విశ్వాసముగల జంతువేగాక, నిజముగా పరిశీలించినచో, కునకము మానవునికంటే అనేకవిధముల ఉత్కృష్టమైన జంతువు అని చెప్పవలసియున్నది. మాటాడ నేరదన్న లోక మొక్కటి తప్ప మిగిలిన విషయములలో కునకము మానవుని కంటే మాత్రమూ తీసిపోదు.

చిన్నతనమునుండి మాకు ప్రైవేటుమార్కులయెడల ప్రత్యేక ఆదరాభిమానము లుండి, అలాగని పోషించి కాపాడుటకు మేము పడుచున్న శ్రమ యంతయు

మీకు తెలియజేసి కాదు. కాని ఇటీవల మాదివారము లో మా కొక గొప్ప దుర్దశ ప్రాప్తించినది. మాకు పరమ విశ్వాసపాత్రమైన ఒక బాతికునకములదంపతులలో భర్త కుక్క అయిన బాకీ మాకు పరమవిశ్వాసపాత్రుడై, మా ప్రేమతోకలుముల కంటపట్టుచు విరాజిల్లుచూ, ఇటీవల ఒక హీనబాతిమానవుని రక్తపూర్వక చానికి కరీరములో విషము ప్రవేశించి, జబ్బుచేసి అకస్మాత్తుగా అగ్రామసింహరాజము అకాలమృత్యువునాక బడి, మమ్ములను దుఃఖపాగరమున ముంచివేసినది.

తదాది మేము పదమూ బాకీజ్ఞాపకార్థమై కొన్ని కార్యకమైన ధర్మకార్యములు చేయవలసివెట్టిరిమి. ఇందుకు ద్రవ్యసంపత్తి అత్యవసరమైనందున మేము బాకీపూర్వకనిధి యను నొక ఘండును నిర్మించి, దానికి సంస్థానంతరపున పదివేలరూపాయల విరాళము ఇచ్చియున్నాము. కావున వాకు తుదముద్రైన రైతుపోదరులున్న, తదితరులున్న భూమిచూర్చి పొందయులరై వారివారికి తోచినరీతి బాకీపూర్వక నిధికి భూమివిరాళము లిచ్చించి, బాకీ పేరును దిరస్థాయిగా భూమిపై నిలుచునట్లు చేసి, దాని ఆత్మకు కాంతి కలుగజేయుచు రని కోరుచున్నాడను.

ఇట్లు,
మీదీక్షుడు

శ్రీశ్రీశ్రీ జమీందారు బహద్దరు"

దివాన్ జేగారు చదవడం పూర్తిచేసినవెంటనే పథలో కరతాశధ్యములు చెలరేగినవి. వారు చదివిన దంతయు వినిపూడా, అర్థంగాని రైతులు కొందరు ఆపాటునే వెర్రిమాత్రము చూస్తూ కూర్చున్నారు. అర్థంఅయిన రైతులు తలమీది పాగాలు ప్రక్కకు తొలగించి తల గోల్కొంటున్నారు. కొంతసేపు పథలో నిల్చిరి. వెనకగా, గడ్డాలకింద కర్రలు మోటించి నిలబడిఉన్న చూచూదిగలు చల్లగా వెనక్కు తిరుగుతున్నారు. వెంటనే దివాన్ జేగారు గారు లేచి ఎవ్వరినీ పథ విడిచిపోవద్దని హెచ్చరిక చేస్తూ, విజ్ఞప్తిలోని విషయములే మరల విధులంగా తెలియజెప్పి, బాకీపూర్వకనిధికి సహాయ పడవలసిన దని ప్రబోధించారు.

పిమ్మట కాణాదారుగారు లేచి పెద్దపెద్ద రైతులను ఉద్దేశించి, "లేచిరావోయ్ మల్లారెడ్డి! పెద్దవాడవు. ముందు నీవు చారి తీస్తేనేగాని వీలేదు." అని ఒక రైతును పేరుపెట్టి ఆహ్వానించారు.

"అ! ఏం పెద్దో స్వామీ! అన్నిటికంటే తాటి చెట్టు పెద్ద. లోపల జవసత్య లండవొద్దూ" అని ఆయన లేచి నిలబడి, చారిపోయిన మొలగుడ్డ దిగించుకొన్నాడు.

"నువ్వే అట్లా అంటే ఎట్లా చెప్తా! ఎప్పుడూ లేదులే దమకొను. సంపన్న గృహస్థుడివి. ధర్మ కార్యాల పట్ల కొంత చాచీగుణం కనపరచాలి. అందులో రాజాగారి స్వవిషయం ఇది. తెలుసువా" అని కాణాదారుగారు మళ్లీ ప్రలోభించారు.

ముఖాన్ని విరుచువల్చి సత్వితూ, మల్లారెడ్డి అడుగులో అడుగు వేసుకొంటూ దివాణాదేగారి బల్ల దగ్గరకు పోయి, వైండువోటులుక్కులో రు. 30-0-0 లు అంకవేసి సంతకం పెట్టాడు.

"అట్లా వీలేదు. నీదర్జాను తగినట్టుగా పోకుంటే, నీకు లేకపోయినా, మాకందరికీ దిన్నతంగా ఉన్నది. మొట్టమొదలు నీవే ఇట్లా చేస్తే ఎట్లా చెప్తా" అని అంటూ కాణాదారుగారు బలవంతం చేసి, మల్లారెడ్డిచెయ్యి పట్టుకొని రు. 30-0-0 లను రు. 20-0-0 లుగా కిడించారు.

"అత్తా! ఇట్లా నిక్కచ్చిచేస్తే ఎట్లా చెప్పండి పంతులూ" అని సముగులొంటూనే మల్లారెడ్డి అంక సవరించి ఇవతలకు వచ్చాడు. పిదప గుర్తూరెడ్డి, శేషురెడ్డి, పోలారెడ్డి, పట్టాభిరెడ్డి, వెంకమనాయునూ, చినరామనాయునూ వగైరా ఇట్లాగే పేరులవరసన పేర్కొనుగారు ఒక్కొక్కరినీ పిలిచి, వాళ్లచేత తలా ముప్పుయి, పాతికా, ఇరవై, పదిహేనూ, పది చందాలు వేయించగా, వాళ్లున్ను తుప్త కంఠో సంతకాలు పెట్టారు. పన్నెండు గంటలకు అచ్చం కేలటూరువూడనే లోకే స్వార్థక నిధి! మూడువందల ఏళ్ళయి రూపాయల చందాలు వడినై. ఈ ప్రకారం మిగిలిన గ్రామాల రైతులచేత

కూడా చందాలు వేయించి ఆ వైకం మరు వాడు ఉదయం ఎనిమిది గంటలకు దివాణాదేగారివద్ద అనుకట్టి రకీదు తీసుకొనిపోవలసిన దని రైతులకందరికీ గట్టిగా చెప్పినవిదప సభ చాలించి అందరూ భోజనాలకు వెళ్లి పోయారు.

౬

దివాణాదేగారి సమక్షంలో మొఖమాటందల్లి తప్పించుకోలేక చందాలు వేసినప్పటికీ, తర్వాత బయటికి పోయి, వారిలో కొంతమందికి ఈ స్వార్థక నిధి ఏమిటో, ఈచందా లేమిటో, ఈ మక్క లేమిటో అర్థం గాక కాణాదారు, దివాణాదేగారువద్దరా ఉద్యోగులను మరలమరల ఈ విషయమై విచారిస్తూ సంతోషాలు తీర్చుకొంటున్నారు. వమాలయిన వైకం యవత్తూ నీడల సహాయార్థమై రాజాగారు ఆప్తులకు, ధర్మవక్త్రాలకు, ముందినీళ్ల వావులు క్రెవ్వించడానికి వినియోగిస్తారని దివాణంసిబ్బంది రైతులకు నచ్చచెప్పి వైర్యం చెప్పగొన్నారు. చందాలు తుప్త కంఠో పడినదిలగాయకు వైకం చేరి! వచ్చేవరకూ దివాణాదేగారు అనుకంఠోనే పీకం వేసుకొని, తానే చారి సిబ్బందిని వమాల యూజీవీద పంపి నిలుచున్నట్టుగా డబ్బు వమాలచేసి చేతిలో వేసుకొంటున్నారు. ఇచ్చుకోగల ఆసాములలో కొందరు ధర్మ కార్యాలకి సర్వవియోగం అవుతుంది గదా వైకం, కొంత ఈ విధంగా ఖర్చు అయితే కూడతెల్లుకొన్న సంచికం కొంత విడుదలై పోతుందన్న పారమార్థిక దృష్టితో తృప్తిపడి వెళ్లిపోతున్నారు. డబ్బుమీద కాపీసం గల కొందరు వలగురూ ఇచ్చి తా మివ్వకుంటే, ఈ ఎస్తేటువారు తెల్లవారి నిద్రలేస్తే వెళ్లివీడి కేం తెచ్చి పెట్టుతారో అన్న భయంచేత, నిధిలేక ముడుపులు మూలకట్టుకున్నారు. సమయానికి చేతిలో వైకం సర్దుబాటు లేని కొందరు సాహుకార్లవద్దగూ, పెద్ద రైతులవద్దగూ చేబడులు తీసుకొని వైకం సంతకచేసుకొంటున్నారు. చేబడులు దిక్కిని ఆసాములలో కొంత మందికి కాణాదారు, సమదూరు వగైరాలు తామే రహస్యంగా అచార్తపడి సమయానికి వైకం సర్దుబాటు చేసి వమాలయిన దని అనిపిస్తున్నాడు. ఎట్లా అయి

తేనీం, మూడోకోణ సాయంత్రానికి ఆమకంబో
చందాలుపడ్డ పన్నెండువందల రూపాయలూ దివాన్ జీ
గారు నిమిషాలమీద వసూలుచేసుకొని నాలుగోవాడు
మరొక మజిలీ చేరుకొన్నారు.

ఈప్రకారం రెండుమూడు ముసాఫర్లు జరిగే
వరకు దివాన్ జీగారు రైతుల బాధలను నివారించ
డానికి, బాకీస్మారకనిధికి చందాలుచేయించడానికి
బయల్దేరి వస్తున్నా రని ఎన్నేటంతా తెలిసిపోయింది.
ఒక గ్రామంలో చందాలుచేసి మరొక గ్రామంలో
చేయకుంటే బాగుండ దనీ, దివాణంవారి సిబ్బంది
ఎట్లాగా పెట్టిన రుద్దకుండా పోరనీ, తర్వాతి
మకాంలో రాబోయ్యే గ్రామాల రైతులు ఈసంగతి
నినీ, ఆయా గ్రామాధికార్లు ఒత్తిడిమీద ముందు
గానే తయారుపడుతూఉన్నారు. రాజాగారి తర్వాత
రాజాగారంత అధికారి దివాన్ జీగారే స్వయంగా
వస్తున్నారుగదా, వారి కింత సహాయం చేసినట్టూ
ఉంటుంది, తమ కష్టసుఖాలు వారితో మనవి
చేసుకొన్నట్టూ ఉంటుందని కొన్ని గ్రామాల రైతులు
పరిపెట్టుకొని, ముడుపులు మూటకట్టుకున్నారు.
గ్రామకట్టడి బాగా ఉన్న గ్రామాలలో ఒక్కొక్క
రైతే ప్రత్యేకప్రత్యేకంగా చందాలు చేసే పద్ధతి
మాని కాలవగట్ట పద్మిగడ్డి ఏలం పాటమీదా,
కొరువుల్లోని చేపల ఏలంపాటమీదా, పోరం
బోకు భూములలోని వగరి ఫలవృక్షాల ఆమరాయి
ఫలితం ఏలంపాటమీదా, గ్రామఖర్చుకుగాను కూడ
తెట్టిన వైకంలో—అవీకు జరగవలసిన ఖర్చులలో,
డి. పి. డబ్బులు, ఓనర్ సీయరుకు, రెవిన్యూ ఇన్ స్పెక్ట
రుకు, పోలీసువారికి వగైరాలకు ఇవ్వవలసిన మామూ
ళ్లుపోను, మిగిలినవాటిలో ఏ ఆమ్మవారి బాతర ఖర్చు
లోనో, తేక పీఠిభాగవత లాడీ దాసరి భాగవతులకు,
తోలుబొమ్మలబువల్లకు, పగటివేష గాండ్లకు ఏటే
టా ఇచ్చే మామూళ్లలోనో కొన్ని ఖర్చులు తగ్గించి,
గ్రామ ఉమ్మడిసొమ్ములో రెండువందలో, మూడు
వందలో గ్రామంలోని వలసగురు పెద్ద కలకాయల
సమృద్ధిమీదా మొత్తంగా యెత్తిపెట్టి, దివాన్ జీగారు
గ్రామానికి రావడసరంలేకుండా ముందుగానే వారి

దర్శనానికి పోయి డబ్బు చెల్లించి మరి వస్తున్నారు.
ఉమ్మడి సొమ్ముపద్ధతి తేని మరికొన్ని గ్రామాలలో
నీళ్ల పూటల దామాషా ప్రకారం గ్రామంలో పదిపూట
లుంటే, పూటకు ఏ ఇరవయ్యో, ఏ ముప్పయ్యో
నొప్పన ఇమ్మూరో, మున్నూరో పూటదాల్లే
జమచేర్చి, దివాన్ జీగారు వచ్చిరావడంతోనే స్మారక
నిధికి మొత్తం కట్టివేసి, వారిని సాగవంపినతర్వాత
వారివారి పూటల్లో గల చిల్లర రైతులవద్దగ్గర ఎకరానికి
పావలావంతునో, మూడనాలవంతునో పట్టి చేసుకొని,
తమకు రావలసిన వైకాన్ని నివాసంమీద దండుకొం
టున్నారు. మరి ఎక్కుబడిపోయి నాదాదస్థితిలో వున్న
కొన్ని గ్రామాల రైతులు భయపడి, ఆ గ్రామకట్టాన్ని,
మనసబునీ ఆశ్రయించుకొని రాజాదారుగారికి,
దివాన్ జీగారుగారికి సిఫారసులు చేయించుకొని,
దివాన్ జీగారి దృక్పథంలో వారి గ్రామం పడకుండా
తప్పిపోయే ఏర్పాట్లు చేసుకొంటున్నారు.

ఏవిధం చేతనయితేనీం, దివాన్ జీగారు సంకల్ప
సిద్ధులు. కార్యం కలపెట్టిన తేనావి తేమం గొప్పదయి
వంతున, స్మారకనిధికి విఘ్నేశ్వరపూజచేసి పట్టి ఆరం
భించింది లగాయకు ఏ అడ్డంకులూ లేకుండా కలయ
కొన్న పని త్వరలో పూర్తి అవుతూ, కార్యం జయ
ప్రదంగా జరుగుతూ వచ్చింది.

ఈప్రకారం రెండూ రెండున్నర నెలలపాటు
దీక్షతో దివాన్ జీగారు ఎన్నేటూ గ్రామాలన్నీ పర్య
టనం చేసి, చందాలు వసూలయినవీదప, హెడ్ క్వార్టర్స్
ద్వారా తిరిగివెళ్లారు. చందాపైకం రాజాగారూ,
దివాన్ జీగారూ లెక్కచూచుకోగా, ఇంకా వసూలు
కావలసిన చిల్లరపద్దులు అక్కడక్కడ కొన్ని నిలిచి
పోయినా, రాజాగా రిచ్చిన పదితేలూగాక, చందాల
వల్ల వసూలయి చేతికి వచ్చిన కొట్లం ప్రత్యేకం ఏథయి
తేల రూపాయలవరకూ బాకీ స్మారకనిధికి చేరింది. ఈ
వసూళ్లలో కొంత వైకాన్ని రాజాగారికి తెలియ
కుండా దివాన్ జీగారు కరిణీకం చేకారని కొంద
రంటారు. ఎట్లయినప్పటికీ, దివాన్ జీగారు మన రాజా
గారికి తేవలం భగవత్స్వరూపులుగా నోవరిస్తున్నారు.
వృద్ధాప్యంలో దివాన్ జీగా రింత క్రమి కొర్చి, బాకీ

యెడల ఇంక త్యాగబుద్ధి యాపించుటకు రాజాగారు సంతోషించి, వారికి అంతటినుండి గెలకు ఒకవంక యాపాయలు లేరం ప్రామాదన్ చేశారు.

2

విష్ణుట జాతీస్వారకనిధి ఏదిధంగా వినియోగం అయిందో ఎవ్వరికి తెలియదుకాని, దివాకజీగారు సంస్థానం హెడ్ క్వార్టర్లకు చేరిన వారంలోజాలకు ఒకవాడు నేలటూరు గ్రామాధికార్లకు పోస్టులో ఒక కవరుమాత్రం వచ్చింది. దానిని విప్పి గ్రామకర్తల, మనసములు చదువుకోగా, అకాగిరంలో ఈ ప్రకారం ఉన్నది:

“ఉఉఉ

రాజాజహద్దరువారి

సంస్థానంనుండి

నేలటూరు గ్రామాధికార్లకు

మాదివాకజీగారు మీ గ్రామం విజయంచేసి నన్ను మీ గ్రామరైతులు విన్నవించుకొన్న విన్నవము

లన్నీ మేము స్వయంబుగా చిత్తగించివాం. రైతువుల మరమ్మతులు రైతులు ఉమ్మడిగా ఏల చేసుకోవడంతో తెలియపందా ఉంది. ఈ ఆర్థిక పురుస్కృత రోజులలో రైతులు భూమిని కష్టించుచుని కోరడం, పుల్లరి కొట్టి చేయమని కోరడం ఉచితంగా కనిపించడం లేదు. అయినా, రైతులు కోరిన యావద్విషయాలనూ గట్టిగా ఆలోచించి క్వరలోనే ఉత్తర్యులను పాదరుచేయగల వారం. రైతు ఆభివృద్ధి, మా ఆభివృద్ధి రైతుమేమే మామేమే అని విశ్వసిస్తున్నాం.

సంతకం

ఫర్ జమిందారుగారు”

కాని అప్పటికి ఇప్పటికీ జమిందారుగారివద్ద నుంచి ఉత్తర్యులు పాదరుకానేలేదు; జాతీలోపాశ్రమ ప్రతిష్ఠ యింకా జరగనూలేదు. అది రయారయిందన్న వారే కాని దాని నింతవరకూ యాచనవారూ లేదు.

కలగూరగంప

జైరంగజీబు చక్రవర్తి
సొంతవార్తాపత్రిక

అశ్రుభాతీయమైన ఆంగ్లవిద్యను అధ్యసించి, ఆంగ్ల మానసపుత్రులుగా పరివర్తన చెందిన భారతీయులలో ఒక మాధవిశ్వాసం పాతుకుపోయివుంది.

అది ఏమంటే, నేడు మన నిత్యజీవితంలో అత్యంత ప్రయోజనకరాలుగా ఉంటున్న ప్రతిదీనూదా పాశ్చాత్యుల ప్రభావంవల్లనే మనకు సమూహం దని.

ఉదాహరణకోసం ఎక్కడికో పోనక్కర్లేదు. తెల్లవారి లేస్తే చాలు, ప్రతివిషయాన్నీ ప్రజలకు బోధపరిచే పత్రికలనే తీసుకోవచ్చు.

ఆంగ్ల మానసపుత్రులైన ఈ మన మహానుభావులంటూండే దేమంటే - "మాదండీ! పాశ్చాత్యుల ప్రతిభ! ఎటువంటి వింతవీక, ప్రయోజనకరాలైన వాటిని సృష్టించాలో! వాల్ల మన దేశానికి రాకుంటే మన కీ ప్రయోజనాల లిప్పిటిని పొందే యోగ్యత ఉండేదా?" అని.

కాని, ఇది నిజమా?

కాదు. మమ్మడికి కాదు. మన కీ పాశ్చాత్య సంపర్కం కలగడానికి చాలామంది పత్రికలనే విశ్వాసి. అయితే, అప్పటి పాశ్చాత్యులనుబట్టి వాటి ప్రయోజనం పరిమితంగా ఉండి ఉండొచ్చు. అయితే మటుకే, పత్రిక లనేవి ఉండనే ఉన్నాయి.

ఈ విషయం చరిత్రలో కడిగిపోసిన సత్యం.

హిస్టారికల్ రికార్డు కమిషన్ వారి కలాపాల గురిన సంపుటం పరిశీలించండి: జైరంగజీబు చక్రవర్తి

తన వికాల సామ్రాజ్యంలోని పంగతులను ఎప్పటికప్పుడు వివిధంగా తెలుసుకుంటూ వుండేవాడో బోధపడుతుంది.

జైరంగజీబు చక్రవర్తికి సొంతంగా ఒక దిన పత్రిక వుండేది. దానిలో, ప్రతిరోజూ దర్బారులో జరిగే విషయాలు, విశేషాలు, చక్రవర్తి కార్యకలాపాలు, దర్బారు జరిగే సమయనిర్దేశం, ఉద్యోగుల నియామకాలు, చక్రవర్తివల్ల బహుమతులను పొందిన వ్యక్తుల విషయాలు, చక్రవర్తికి సమర్పించబడిన కానుకల వివరాలు, వివిధ ప్రాంతాలకు సంబంధించిన పరిపాలనాత్యవసారాల వార్తలు ప్రకటిత మాత్రమేవి. ఈ పత్రిక బూడిదవల్లపు కాగితముతో రయారవుతుండేది.

౧౮౭౩ లో జయపూరు ప్రభుత్వము తమవద్ద వున్న పురాతన పర్షియను రికార్డులను ఒక నిపుణుని చేత పరిష్కరింపిస్తామని నిశ్చయించుకొని, తత్కార్య నిర్వహణకు సర్ జమశాద్ సర్కారును ఆహ్వానించి, ఆ పని ఆయనకు వప్పించినమీదట ఈ పత్రికము బయటపడింది.

మాన్ సింగ్, మీర్జా రాజా జయ్ సింగ్, సచాయ్ జయ్ సింగుల లాంటి అతిరథ, మహారథులచే పాలితమైన రాజ్యములో చారిత్రక ప్రాధాన్యతకల రికార్డులు పర్షియన్, హిందీ భాషలలో పరస్పరాలుగా ఉండడం సహజము.

ఎన్నో కాగితాల కట్టలు ధోళి ధూసరాలతో నిండివుండి, గుట్టలుగుట్టులుగా ఒక గదిలో ఉన్నాయి. పరిశోధకులు ఆ ధూళిధూసరాలను చల్లగా దురిపిచూస్తే, అవి పర్షియన్ భాషలో బూడిదవల్లపు కాగితాలమీద వ్రాయబడిన 'అక్బరాత్-ఇ-దర్బార్-ఇ-

మాట్లాడి లని తేలింది. అవి జౌరంగజేబుయొక్క, అయిన తర్వాతి వారియొక్క పరిపాలనకు సంబంధించినవి.

పరిశోధకునికి దొరికిన సెట్టులో రెండు సంపుటలు ఉన్నాయి. ఇవన్నీ కూడా 'అక్బరాత్ - ఇ-దర్బార్ - ఇ - మాట్లా' యొక్క సంచికలూ, అనుబంధాలే. ఒకప్పుడు జయపూరులోనే ఉండి, లండనులోని రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ తరఫున వేకరింపబడి, లండనుకు కొనిపోబడిన కొన్ని పుత్రాలకు, వీటికి ఆకారంలోనూ, రంగులోనూ, విషయాలలోనూ దగ్గరపోలికలు కనిపించాయి.

జయపూరులో కనుగొనబడినవాటిలో జౌరంగజేబు అసంతరం రాజ్యంచేసిన మరీముస్సరి కాలపు సంచికలు కూడా ఉన్నాయి. ఇవి జౌరంగజేబు పాలనాకాలంలో అరబ్ సంవత్సరంనుంచీ కనపడుతున్నాయి. ఆ మరుసటిసంవత్సరమే చక్రవర్తి సమరం స్వయంగా సాగించడానికిగాను దక్కనుకు వెళ్ళాడు. అక్కడకూడా అయిన తన పాత్రాజ్యంలో ఎక్కడ, ఎప్పుడు, ఏమి జరుగుతున్నదో వివరంగా ఎప్పటికప్పుడు తెలుసుకుంటూండేవాడు. అక్బరాత్ లో దక్కనును గురించిన సరైన సమాచారాలు, పరిశోధించి ఉన్నాయట. మారాఠ, ఉత్తరాన ఉన్న

రాష్ట్రాల వార్తలుకూడా క్రమంగా, వివరకుండా వస్తూవుండేవిట.

నత్యశక్త్య.

తేనీటి గుణములు

తేకు హిందూ దేశములో తేయాకుపంట సమృద్ధిగా నున్నది. ఇది ఇంతగా అమడివాళివృద్ధి పొందుకూ వున్న దంటే కారణాలివే అనవచ్చు. తేయాకు—

దేశాశ్రమను తీర్చి హాయి కలిగిస్తుంది.

మానసిక శ్రమను కూడా పోగొట్టుతుంది.

రాత్రిల్లు పనిచేసే ఉద్యోగులకు, గ్రామికులకు కూడా 'అసహ్యసమయ' మనిపించే ఉదయకాల శ్రమను ఉద్విపారపరుస్తుంది.

వరములకు, మెదడుకు మంచి ఉత్సాహాన్నిస్తుంది.

పరస్పర మైత్రిని సమకూరుస్తుంది.

నేటి యుద్ధకార్యాలలో ఇది వైవిధ్యములకు, తదితర యుద్ధకార్య వ్యాపకములకు శాంతి సాఖ్యాల నిస్తున్నది. అనేక వేళలలో ఆహారంగాకూడా పనికి వస్తున్నది.

వరములకు చెడుపు చేయని పానీయం ఇది.

విమర్శ నము

శాస్త్ర దాస్యము

రచయిత : కొవ్వరత్తు నువ్వాశాస్త్రిగారు, నవ జీవక గ్రంథమాల, తెనాలి, క్రైస్తవమైజాలో ౧౦౮ పుటలు. వెల రూ. ౧-౮-౦.

ప్రస్తుత కాలపు హిందూసంఘమును బాగు పరచవలెనను ఉద్దేశముతో వ్రాయబడిన గ్రంథములలో ఇది ఒకటి. సంఘసంస్కర్తలు వారివారి కార్యాచరణము నిమిత్తము అనేక మార్గములను ప్రోత్సహించుచున్నారు. బ్రహ్మసమాజమువారిది ఒకటి. ఆర్యసమాజమువారిది మరో ఓకటి. కందుకూరివారు ఒక మార్గము ఎన్నుకుంటే, త్రిపురనేనివారు మరొక మార్గము అవలంబించారు. వానిలో ఈ గ్రంథము త్రిపురనేనివారిని అనుసరించి వ్రాయబడినది. అంతయందలి బ్రాహ్మణ ఉపాధ్యాయుని కథమాత్రము పరమానందాయ శిష్యుని కథలోనిదిగనో, లేక 'చదువుకొన్న మాఘలు' కథలోనే పండిత' అను వాక్యములను తార్కాణములుగ గ్రహించి వ్రాయబడిన కథలను చదవడానికి చాలా సాంపుగావుంది. కాని ఈ గ్రంథముందే అనేక చోట్ల ఉదాహరించినలాగు అసలు భారతజాతి అవసరములమైన 'ఖడ్గసంపన్నుడైన ఖండారతరవాసి'ని సరియైన మార్గంలో పెట్టిగలిగేయడం తక్కినదంతా దానంతటదే బాగుపడుతుంది. ఇది అందరూ చదివియాడవలసిన గ్రంథము.

హంస

(ప్రగతి అంకము-భాగము 3)

సంపాదకుడు : అమృతరాయగారు. సరస్వతి

ప్రెస్సు, తెనాలి కంబోకోమెంటు, తెనాలి. సంవత్సరం-చందా రూ ౬-౦-౦, విడిసంచిక ౦-౮-౦.

హిందీ భాషలో వెలువడుతున్న మాడ పత్రిక ౧౩-వ సంపుటం, ౮-వ సంచిక మా కార్యస్థానము చేరినది. చిట్టచివరి రెండుకథలూ, సంపాదకీయ టిప్పణులూ తప్ప తక్కిన వ్యాసములన్నీ వివిధ దేశములలో వేరువేరు పరిస్థితులలో వర్తించిన సాహిత్యములను గురించి వ్రాయబడినవి. అందు నొకటిది ఆమెరికాయందలి సామ్యవాదసాహిత్యమునకు చెందినది. రెండవ దానియందలి విషయము చీవాళిలోని నవ్యసాహిత్యము. రష్యాదేశమందలి సోవియట్ కళాసాహిత్యమునకు సంబంధించినది మూడవ వ్యాసము. వాలుగవ దానిలో గత మహాయుద్ధానంతరము ఆంగ్లేయకవిత్వంలో కలిగిన వికాసమును గూర్చి వివరింపబడినది. రష్యాలోని వర్తమాన మహాయుద్ధపరిణామమున నెట్టి సాహిత్యము వెలువడుతున్నదీ మరోవ్యాసమున వర్ణితమైనది. అనంతరము స్పెయినుదేశములో ఫ్రాన్సిష్టువిముఖులైన కొందరు ప్రఖ్యాత శేఖరుల జీవితసంగ్రహములు గలవు. ఇన్ని దేశములలోని భిన్నప్రకారములగు సాహిత్య కళావిషయముల నెరుగ గోరువారల కిది ముఖ్య పఠనీయము.

మన ఇండియా

గ్రంథకర్త : మినూ మసానిగారు. అనువాదకుడు: చింతా దీక్షితులుగారు. ప్రకాశకులు: అమృతపుర యూనివర్సిటీ ప్రెస్సు, మదరాసు, వెల రూ. ౧-౮-౦.

మన హిందూ దేశమును గురించిన ఆర్థిక, పారిశ్రామిక, వైజ్ఞానిక విషయముల నన్నిటిని 'మాత్మములో మోక్షము' అన్నట్లు ఇంత చిన్న గ్రంథములో సాకల్యముగా, అపూర్వమైన చక్కని శైలిలో విశదీకరించిన మహానీ శేషు వెంక చెప్పినను తీరదు. అయిదు గురిలో ఒక్కడు, మార్కునిగానే తివగలవా, ఒక సమస్య, 'పాప' కల మేడ, భూమియొక్క ఉప్పు, కొన్ని సంవేషాలు - సమాధానాలు, చాలినంత భూమి లేదు, చెట్టుమీద పూలు, మన నిధులూ నిక్షేపాలూ, కత్తి, ఉన్న మనుష్యులు, హిందూస్థాన్ హమారా - ఈ దీర్ఘికలను బట్టియే ఇందలి రచనాశైలిని, విషయ వైశిష్ట్యమును ఊహించ వచ్చును. చదువజదువ చవులు బుట్టించు నీశైలి నిజముగా అపూర్వమైనది. ఇందలి చిత్రములు గూడ గొప్పశిల్పముతో బహురమణీయముగా నున్నవి. పిన్నలు, పెద్దలుకూడ చదివి తెలిసికొనవలసిన విషయములు ఇందులో శతాధికముగా నున్నవి. మూల రచనకు రచయినను తరుగు రానీయక అనువాదము బహుచక్కగా నున్నది. అనువాదమైనను అనువాద మనిపించుటలేదు. తెలుగుదనమును తియ్యగా తీర్చి దిద్దుకొన్నది. ఇటువంటి ఉత్తమరచనకు ఇటువంటి ఉత్తమానువాదమును చేయించి ప్రకటించిన ప్రకాశకుల కృషి మెచ్చుకొదగియున్నది. ఆంగ్లంబరును ఈ గ్రంథమును తప్పక చదివితీరవలెను.

సాంధ్యగీతి

ఏకాంకరూపకము. రచయితలు : సూర్యచంద్రులు (జమ్మలమడక సూర్యప్రకాశరావు, జమ్మలమడక పూర్ణచంద్రరావుగార్లు). ప్రచురణకర్తలు సాధనసమితి, ౬౩ బి.బి.సి.లో 'పేట, సికిందరాబాదు. చెల నాలుగదాలు.

ఇందలి వస్తువు బుద్ధచరిత్రనుండి తీసికొన్నది. సాధనావస్థలో నున్నను ఈ యువరచయితల కృషి సర్వధా శుభోదరకమును నూచించుచున్నది.

✓ వాహ్యురి

రచయిత : బూర్గుల రంగనాథరావుగారు. సాధనసమితివారే దీనిని ప్రకాశములు. చెల ౬ అదాలు.

ఇందులోని ఆరుకథలు. ఆంగ్ల కథల ప్రోద్బలముతో కథలు వ్రాయుచున్న యువకథకులలో ఈరంగ నాథరావుగా రాకరు. ఆంగ్ల భాష ప్రభావము, అధునాతన నాగరకతా సంప్రదాయములును వీరి కథలలో హెచ్చుగా నుండును. నేటి 'నాగరక'తీవితములోని కొన్ని ఘట్టములను వీరు ప్రస్తుతకథలలో చిత్రించియున్నారు. కథావస్తువుల కనుగుణమై యున్నది రచన కూడ. ఉత్సాహపు పొంగులోనున్న ఈరచయితనుండి ముందుముందు మంచికథలను ఎదురుచూడవచ్చును. రచనలోను, భావంలోను అనుకరణభోరణిని మాని దేశీయతను, బాతీయతను అలవరచుకొన్నచో ఈ కథావస్తువులకే వీరు మెరుగులు దిద్దలేకపోరని నమ్ముచున్నాము.

బాలగోపాల శతకము

రచయిత : జయపురము మహారాజు శ్రీ విక్రమ దేవవర్మగారు. బాలబాలికల యువయౌగార్థము పలు నీతులు ఈ తేటగీతల శతకములో తేటగా బోధింపబడి యున్నవి. విషయము, రచన, భావకూడ సమస్థాయిలో ఉన్నతముగా నుండి వండిత పామరుల నందరిని సమానముగా మెప్పింపగలిగియున్నవి.

దైవమాల

గ్రంథకర్త : విద్యా విట్ట రామకృష్ణ రావుగారు, బి. ఏ. డి. ఇడి., యల్. యం. హైస్కూలు, గుత్తి.

వివిధచృందస్సులతో, వివిధ మకుటములతో ఈ తెనుగు పద్యముల ప్రోక్త గ్రంథము రచింపబడినది. ముస్పాతిక శతకపు పరిమాణములో నున్నది. రచన సామాన్యమైనది. సహజత్వము తక్కువ.

ఆర్ధుక్కి మారయ్య

కన్నడ నాటకము. శివచరణ చరిత్రలోని ఒక కథను తీసికొని యిది రచింపబడినది. రచయిత : చన్న బసవరాజు దేశికేంద్రస్వామి. ప్రకాశకులు : యల్. యం. యజమాన్ అండ్ సన్, చిక్కపేట, తెంగునూరు సబ్బీ. చెల ౫ అదాలు.

గ్రంథ స్వీకారము

తెలుగువల్లి

స్వభాను సం||ర గంటల పంచాంగము

సిద్ధాంతి: గొట్టిమక్కల సుందరరామ శాస్త్రి
గారు, వరసారావు పేట.

౧. వీరమతి

౨. సరస్వతి

3. ముద్రిక

ఈ మూడు నాటకగ్రంథములకును కర్త : శ్రీ.
శ్రీ. పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు. ప్రకాశకులు:
గురుకురి సుబ్బారావు అండు సర్, సరస్వతీ. బుక్
డిపో, బెజవాడ. తొలి రెంటివల చెరి రూ. ౧-౪-౦;
మూడవదాని వెల ౧ రూ.

గ్రంథకర్త: వేదాంతం వేంకటసుబ్బారావు
శాస్త్రిగారు. ప్రకాశకులు: గురుకురి సుబ్బారావు
అండు సర్, సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ. మూతన
పాంఘికనాటకము. వెల రూ. ౧-౪-౦.

వేదాంతపంచదశి

విద్యారణ్యకృతి. కల్యాణసీయామవ్యాఖ్యా
నమేకము. వ్యాఖ్యాత: రాయప్రోలు లింగనసోమ
యాజిగారు. వి. ఏ., వి. యల్., వకీలు, గుంటూరు.
వెల ౪ రూపాయలు. నాగరాక్షరముల ముద్రణము.

శ్రీ శివభారతము

(శివాజీప్రబంధము)

గ్రంథకర్త: విద్యాక గడియారము వేంకట
శేషశాస్త్రిగారు, శతావధాని, ప్రొద్దుటూరు. డిప్యూ
ప్రెజ్. కరూర పుటలు, వెల రూ. 3-౮-౦.

చందా వివరాలు

ఆదివారం వారపత్రిక

సంవత్సర చందా	రూ 9-12-0	అర్థసంవత్సరం చందా	రూ 5-0-0
దివపత్రిక, ఆదివారంసంచికతో కలిసి		ఆదివారం సంచికగాక	
సంవత్సరానికి	రూ 48-0-0	సంవత్సరానికి	రూ 40-0-0
అర్థసంవత్సరం	24-8-0	ఆరుమాసాలకు	20-8-0
నెలకు	4-4-0	నెలకు	3-8-0

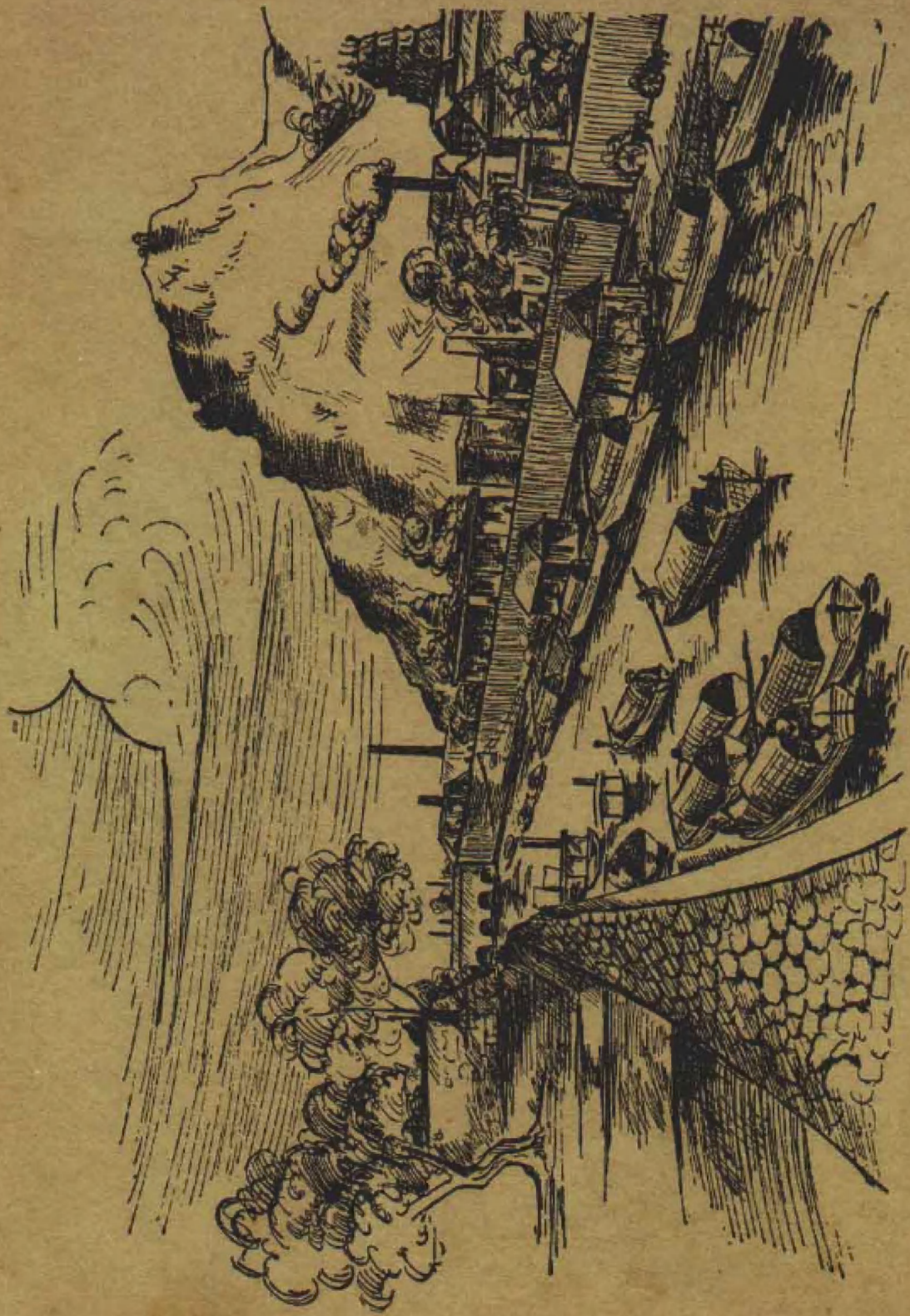
చిండియా అత్యుత్తమము
టీలలో

లిప్టన్స్
జా కూ జా * వైట్ లేబల్
టీగరల్ రకములు

LTN-52-70

లిప్టన్స్ టీని నేవించే ఆనందంలో ఆజాగ్రత్త సంభాషణలలో మునుగువద్దు.

ജനകീ ഭാഗ്യദായക - ജി. വി. വി. രാമചന്ദ്ര
ചിത്രകാരൻ : പ്ര. വി. വി. രാമചന്ദ്ര